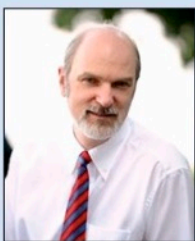

Δύο Βιβλία που συνταράζουν τον κόσμο: Το Κοράνιο και η Βίβλος. Σε παγκόσμια κλίμακα περισσότεροι από τρία δισεκατομμύρια άνθρωποι αναφέρονται σ' αυτά τα δύο Βιβλία, δηλαδή, σχεδόν το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού.

Ακόμα και όταν τα δύο αυτά Βιβλία ονομάζονται «Λόγος Θεού», δεν θα πρέπει να είναι διαφορετικά: Στην προέλευσή τους, το στυλ τους και το μήνυμά τους. Τελικά, όμως, μαθαίνετε, σύντομα και περιεκτικά, τι ενώνει και τι χωρίζει το Κοράνιο από τη Βίβλο.

Ο συγγραφέας Dr. Thomas Schirmacher είναι ομιλητής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εκ μέρους της Παγκόσμιας Ευαγγελικής Alliance και διαμεσολαβητής στα Ηνωμένα Έθνη και τις κυβερνήσεις τους υπέρ της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Είναι καθηγητής της Κοινωνιολογίας των Θρησκειών στη Ρουμανία και της Ηθικής στην Ινδία.

Έχει συγγράψει πληθώρα ειδικών επιστημονικών, αλλά και απλών διαφωτιστικών συγγραμμάτων στα Γερμανικά και τα Αγγλικά, πολλά από τα οποία έχουν ήδη μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες.

Στην πατρίδα μας, μια που, με την τελευταία κρίση, έφτασαν δίπλα μας πρόσφυγες και μετανάστες, κυρίως Μουσουλμάνοι, τούτο το βιβλίο μπορεί να αποβεί χρήσιμο εργαλείο στα χέρια μας, στο να φέρουμε το μήνυμα της σωτηρίας του Ιησού Χριστού προς όλους αυτούς, αφού, προηγούμενα, ενημερωθούμε και εμείς σωστά από το περιεχόμενό του.

Και καθώς δεν ήταν πολύ εύκολο να πάμε εμείς στις δικές τους πατρίδες για να τους πούμε τα χαρμόσινα νέα του Θεού, ήρθαν εκείνοι σε μας — ασ αξιοποιήσουμε αυτή την ευκαιρία.

ΚΟΡΑΝΙΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ

Οι μεγαλύτερες θρησκείες
σε σύγκριση

ΚΟΡΑΝΙΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ

Dr. Thomas Schirmacher

Σε 2 ώρες
μόνον
ΠΛΗΡΗΣ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Dr. Thomas Schirmacher

www.pergamos.com.gr

ISBN 978-960-552-006-9

9 789605 520069 >

ΚΟΡΑΝΙΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ

Σύγκριση των δύο μεγαλύτερων θρησκειών

Συγγραφέας του βιβλίου: **Dr. Thomas Schirrmacher**
Τίτλος του βιβλίου: **Koran und Bibel**
Υπότιτλος του βιβλίου: **Die größten Religionen im Vergleich**
Μετάφραση από τα Γερμανικά: **Ευνίκη Παπαδάτου**
Επιμέλεια: **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΣ**

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ 2018

Copyright: Για την Ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΣ ● Αβέρωφ 23 ● 104 33 ΑΘΗΝΑ
Τηλέφωνα: 210 80 23 502 ● 210 82 53 412
E-mails: info@pergamos.com.gr
sales@pergamos.com.gr
pergamos@otenet.gr
Website: www.pergamos.com.gr

ISBN: 978-960-552-006-9

Τα κείμενα της Αγίας Γραφής προέρχονται από τη Μετάφραση του Νεοφύτου Βάμβα, στη Δημοτική, Εκδόσεις ΠΕΡΓΑΜΟΣ, Αθήνα 2018, σε συνεχείς επανεκδόσεις από το 1994 – η πρώτη Ελληνική μετάφραση στη Δημοτική.

Dr. Thomas Schirrmacher

ΚΟΡΑΝΙΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ

Σύγκριση των δύο μεγαλύτερων θρησκειών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύντομα και περιεκτικά.....	11
-----------------------------	----

A. ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΑΝΙΟ ΩΣ «Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ»: Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΙΑΣ.....	13
• Το «Σύντομα και Περιεκτικά» θέτει περιορισμούς	13
• Σύγκριση προς κατανόηση των δύο άγιων Γραφών	17
• Σταλμένο από τον ουρανό ή προέκυψε διαμέσου χιλιαετη- ρίδων.....	20
• Βιβλίο ή Συλλογή Γραφών;.....	23
• Άγια και τέλεια γλώσσα ή καθομιλουμένη γλώσσα;.....	26
• Είναι η ιερή γλώσσα αποτελεσματική, ακόμα και χωρίς να κα- τανοείται ή, μήπως υπάρχει ανάγκη γνωστοποίησης του μηνύματος για καλύτερη κατανόηση;	28
• Μπορούν οι μεταφράσεις να αποτελούν «Λόγον του Θε- ού»;	32
• Έννοια κατά γράμμα ή πραγματική; κατά γράμμα ή κατά πνεύμα;	35
• Ενιαίο, ιερό ύφος ή μεγάλη ποικιλία ύφους;.....	36
• Παθητικοί αποδέκτες ή δραστήριοι συγγραφείς;	37
• Θείο ύφος ή ποικιλία ύφους από ανθρώπους συγγραφείς; ...	41
• Άχρονο κείμενο ή στο επίκεντρο η ιστορίς;	43
• Άχρονη εγκυρότητα ή εγκυρότητα κατά τη σωτηριολογι- κή εξέλιξη;	47
• Σεβασμός στο εκτυπωμένο αντίγραφο ή χρησιμοποίησή του ως χρήσιμο αντικείμενο	50
• Υπεροχή η Αυτοκριτική;.....	52
• Πίστη: Υποταγή ή εμπιστοσύνη με παράπονα και αμφιβο- λίες;	57

• Η επιστήμη: Στην υπηρεσία προς υπεράσπιση της Γραφής ή προς καλύτερη κατανόησή του;.....	60
• Κριτική του κειμένου, ναι ή όχι;.....	63
• Σύγκριση ανάμεσα στο Κοράνιο και τη Βίβλο, σχετικά με την κατανόηση της θεοπνευστίας τους.....	65
Α. Θεός και άνθρωπος ή μόνο Θεός;.....	65
Β. Ποικιλία κανονικής γλώσσας ή ενιαία ιερή γλώσσα;.....	65
Γ. Επιστημονική έρευνα ή καθαρή υπεράσπιση;.....	66
Δ. Βιβλίο ιστορίας ή βιβλίο χωρίς ιστορικό υπόβαθρο;.....	67
Ε. Αμφιβολία, κατηγορία, εμπιστοσύνη ή αποδοχή ορθότητας;.....	67
ΣΤ. Αποκαλύπτεται ο Θεός ή παραμένει κρυμμένος;.....	68

B. Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ, ΕΤΣΙ ΟΠΩΣ ΑΥΤΗ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΕ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ	70
• Αποκάλυψε ο Θεός τον Εαυτό του;.....	70
• Θεός.....	73
• Η πίστη ως αναγνώριση της μοναδικής εξουσίας του Θεού ή ως πίστη αμοιβαίας σχέσης εμπιστοσύνης.....	74
• Δεσμεύεται, ο Θεός στις υποχρεώσεις Του ή όχι;.....	78
• Απαγορεύεται να εξετάζουμε τον Θεό ή καλούμαστε να εξετάζουμε την αξιοπιστία του;.....	82
• Αγάπη ως αντίδραση του Θεού ή ως το κεντρικότερο χαρακτηριστικό Του;.....	83
• Θεός: Εξουσιαστής ή Φίλος και Αδελφός;.....	88
• Ο ιδρυτής θρησκείας ως κυρίαρχος του πολέμου ή ως ειρηνοποιός;.....	89
• Ο ιδρυτής θρησκείας: Κύριος ή υπηρέτης;.....	92
• Η προσευχή, πριν απ' όλα ως καθήκον για επικοινωνία ή προπάντων ως προσωπική συνομιλία με τον Πατέρα;.....	93
• Κοράνιο ή Ιησούς; Βιβλίο ή Πρόσωπο;.....	96
• Ο ιδρυτής θρησκείας βρίσκεται υπεράνω ή υποκάτω της Αγίας Γραφής.....	98
• Μία Γιορτή για την Αγία Γραφή;.....	101
• Ο Ιησούς: Προφήτης ή Θεός και Λυτρωτής;.....	103
• Ιησούς Χριστός.....	106
• Τριαδικότητα. Πολλοί Θεοί ή η Οντότητα του Θεού;.....	107

- Στρέφεται άραγε, η αμαρτία μόνον ενάντια στον άνθρωπο ή, κυρίως, ενάντια στον Θεό; 111
- Η αμαρτία ως μεμονωμένη πράξη ή η κληρονομικότητα ως θεμελιώδης ρήξης με τον Θεό; 112
- Προσχώρηση λόγω ομολογίας ή λόγω απόκτησης της λύτρωσης; 115
- Κεντρικό θέμα της Αγίας Γραφής: Υποταγή ή Λύτρωση; ... 116
- Συγχώρηση λόγω υπακοής ή συγχώρηση λόγω συμφιλίωτικής ενέργειας του Θεού; 118
- Υποταγή ή Συμφιλίωση; 120

Γ. Η ΒΙΒΛΟΣ ΣΤΟ ΚΟΡΑΝΙΟ	123
1. Χριστιανοί και Χριστιανισμός στο Κοράνιο	123
2. Βιβλικοί προφήτες στο Κοράνιο	129
• Τα σημαντικότερα βιβλικά πρόσωπα και προφήτες του του Κορανίου	131
3. Αδάμ	133
• Η Δημιουργία του πρώτου ανθρώπου και ο Αδάμ ως επίλεκτος	133
• Το απαγορευμένο δέντρο και η παράβαση.....	135
4. Αβραάμ (Ibrâhîm)	138
• Ο Αβραάμ ως προφήτης.....	138
• Ο Αβραάμ προειδοποιεί για τον πολυθεισμό.....	140
• Ο Αβραάμ απομακρύνεται από την οικογένειά του.....	140
• Η καταστροφή των ειδωλολατρικών εικόνων στην Ka'ba..	142
5. Ιωσήφ (Yûsuf)	142
• Η σύγκριση μεταξύ της βιβλικής αναφοράς και εκείνης του Κορανίου.....	142
• Η ενέργεια του Θεού.....	145
• Δεν ήταν σκλάβος, που υπέφερε.....	146
• Ο πειρασμός του Ιωσήφ.....	147
6. Μαρία (Maryam)	147
7. Ο Ιησούς στο Κοράνιο, από την άποψη της ισλαμικής θεολογίας.....	148
• Αναγγελία και Γέννηση του Ιησού - Ο Ιησούς το Σημείον... 150	
• Θαύματα του Ιησού	152

• Ιησούς - Πνεύμα Θεού.....	153
• Η σταύρωση κατά το Κοράνιο	153
• Γιατί το Κοράνιο δεν αποδέχεται το πρόσωπο του Ιησού ως Υιού του Θεού, καθώς και την τριαδικότητα του Θεού ..	155
• Ο Ιησούς από την οπτική γωνία του Κορανίου και της μουσουλμανικής θεολογίας	157
• Μερικά λάθη για τον Ιησού από την οπτική γωνία των μουσουλμάνων	159
Δ. ΒΟΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	160
• Ο Αβραάμ προειδοποιεί για τον πολυθεϊσμό.....	140
• Πώς μπορούν οι χριστιανοί να συζητήσουν με τους μουσουλμάνους.....	160
• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ	169
• Μη μουσουλμανικές μεταφράσεις του Κορανίου και Σχολίων για το Κοράνιο.....	169
• Μουσουλμανικές μεταφράσεις του Κορανίου και Σχόλια για το Κοράνιο	169
• Ουδέτερες και επιστημονικές εργασίες για το Κοράνιο και το Ισλάμ	171
• Ουδέτερες και επιστημονικές εργασίες με αντικείμενο τη σύγκριση μεταξύ Βίβλου και Κορανίου	172
• Μουσουλμανικές εργασίες για το Κοράνιο και το Ισλάμ ...	172
• Χριστιανικές εργασίες για το Κοράνιο και το Ισλάμ και για σύγκριση μεταξύ Βίβλου και Κορανίου.....	174
• Λεξικά για το Ισλάμ	176
• Εκδόσεις της Βίβλου.....	177
• Μουσουλμανικές εργασίες για τη Βίβλο και τον Χριστιανισμό	177
• Ενημέρωση για τη Βίβλο και τον Χριστιανισμό	178
• Σχέση ανάμεσα στο Ισλάμ και τον Χριστιανισμό στην ιστορία και στο παρόν	179
• ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.....	183

Σύντομα και περιεκτικά

Δεν συμβαίνει και με εσάς το ίδιο; Υπάρχουν διάφορα θέματα για τα οποία ο απλός πολίτης θα επιθυμούσε ευχαρίστως να ενημερωθεί (ή ίσως να είναι απαραίτητο να ενημερωθεί). Αυτά, όμως, που οι ειδικοί γράφουν είναι συνήθως αρκετά περίπλοκα και πολύ εκτενή. Και ποιος στ' αλήθεια έχει τον χρόνο να ασχοληθεί με ένα θέμα επί εβδομάδες;

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, θέλουμε να βοηθήσουμε. Σε τούτο που οι ειδικοί ασχολούνται ήδη εδώ και πολλά χρόνια, δίνουμε σύντομα και περιεκτικά μία σύνοψη όσων πρέπει κάποιος να γνωρίζει, αν θέλει να έχει και να εκφράζει μία σίγουρη γνώμη. Γι' αυτό και ο αναγνώστης θα βρει εδώ τα ακόλουθα στοιχεία:

- Γεγονότα και βασικές πληροφορίες
- Απόψεις που αντιπαράτιθενται
- Πρακτική βοήθεια και οδηγίες για περαιτέρω επεξεργασία του θέματος.

Όλα αυτά είναι έτσι δομημένα, ώστε ο αναγνώστης να έχει τη δυνατότητα μέσα σε δύο – τρεις ώρες (δηλαδή τον χρόνο που θα ξόδευε το βράδυ για να παρακολουθήσει μία συναυλία ή να κάνει μία βόλτα μέσα στην πόλη) να προσεγγίσει το θέμα στα βασικά του σημεία. Η χρήση βέβαια των πληροφοριών στην καθημερινότητά του ή η συζήτηση που θα κάνει στη συνέχεια με άλλους, σίγουρα θα πάρουν περισσότερο χρόνο...

Εύχομαι αυτό το βιβλίο να καταφέρει να σας διευρύνει τον ορίζοντα και να σας μεταφέρει τις πληροφορίες που αναζητάτε.

Thomas Schirrmacher

Α. ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΑΝΙΟ ΩΣ «Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ»: Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΙΑΣ

Το «Σύντομα και Περιεκτικά» θέτει περιορισμούς

Η πρόκληση του βιβλίου αυτού είναι η συντομία του. Κι αυτό επειδή ασχολείται με τις δύο μεγαλύτερες θρησκείες στον κόσμο, οι οπαδοί των οποίων στο σύνολό τους, αποτελούν τον μισό και πλέον παγκόσμιο πληθυσμό και κατατάσσονται σε αναρίθμητες θρησκευτικές διαφοροποιήσεις, τις οποίες εδώ δεν έχουμε καν τη δυνατότητα να αναφέρουμε.

Ο σκοπός του βιβλίου αυτού είναι να παρουσιάσει και να συγκρίνει τα δύο αυτά ιστορικά βιβλία —Κοράνιο και Βίβλο—, με τη μεγαλύτερη επιρροή και τις περισσότερες μεταφράσεις, των οποίων όμως το περιεχόμενο δεν είναι εύκολο να περιοριστεί σε μια περίληψη.

Σημειώνεται, επιπλέον, ότι, στο εξής, οι αριθμώσεις των παραπομπών 1-57 βρίσκονται στο τέλος του παρόντος, σε ειδικό πίνακα, σελ. 183.

	Ποσοστό του Παγκόσμιου πληθυσμού	Οπαδοί	Ετήσια αύξηση
Χριστιανισμός	33%	2,0 δισεκ.	+1,43 %
Ισλάμ	21%	1,3 δισεκ.	+2,17 %
Πληθυσμός	100%	6,1 δισεκ.*	+1,39 %

Μπορούμε να συγκρίνουμε το Ισλάμ και τον Χριστιανισμό αν επικεντρωθούμε στην ουσία, αν θέσουμε σε συστηματική αντιπαράθεση τις διδασκαλίες τους, αν κοιτάξουμε τη γνώμη της κάθε πλευράς για την άλλη, αν ασχοληθούμε με την ιστορία τους ή την ιστορική σχέση μεταξύ τους ή αν εξετάσουμε τη θέση τους ως προς τα σύγχρονα κοινωνικά θέματα, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη βία, τον ρόλο της γυναίκας ή την ιεραποστολή. Παρόλο που για όλα αυτά γίνεται μία μικρή αναφορά μέσα στο βιβλίο αυτό, ο σπάνιος τρόπος που επιλέχθηκε εδώ για τη σύγκριση αυτή, είναι μέσω της πρόσβασης στις διαθέσιμες, βασικές ιερές Γραφές και των δύο θρησκειών, οι οποίες σχετίζονται με τον τρόπο κατανόησης της αποκάλυψης

Αυτό προϋποθέτει, φυσικά, ότι η ιστορική εξέλιξη των δύο θρησκειών θα αναφερθεί ελάχιστα, ενώ το κέντρο βάρους θα τεθεί στις άγιες Γραφές και στις επιθυμίες των δύο ιδρυτών τους, του Μωάμεθ και του Ιησού Χριστού.

Μία ακόμη προϋπόθεση αποτελεί επίσης, το ότι για το Ισλάμ αναφέρονται μόνον όλα όσα είναι κοινά για όλους τους μουσουλμάνους και δεν εξετάζονται όλα όσα αφορούν στις θεολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των Σουνιτών και Σιιτών, καθώς και στις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ αρά-

---

* Ο συγγραφέας αναφέρεται για την περίοδο, που είχε πρωτογράψει τούτο το βιβλίο. Σήμερα (2018) ο πληθυσμός της γης ξεπέρασε τα 7,5 δισεκατομμύρια.

βων, περσών, τούρκων και ασιατών ισλαμιστών. Ακόμη και το *Χάντιθ*, δηλαδή η παράδοση Λόγου και Έργου του Μωάμεθ και των συντρόφων του, καθώς αντίστοιχα και η *Σούννα*, δηλαδή ο τρόπος ζωής τους, θα δούμε μεν να αναφέρονται, αλλά πουθενά δεν θα σχολιαστούν.

Από το άλλο μέρος, σπάνια θα δούμε από πλευράς του Χριστιανισμού να παρουσιάζεται κάτι, το οποίο δεν μοιράζονται, ή, τουλάχιστον, δεν μοιράζονταν, στα πλαίσια της παράδοσης, κατά τους περασμένους αιώνες όλες οι ομολογίες. Αυτό μας οδηγεί στο ότι, θα συναντήσουμε πολύ λίγο τις ιδιαιτερότητες των ομολογιών, όπως τη βαρύτητα που ρίχνει ο Καθολικισμός στον ρόλο τη Εκκλησίας για την επίτευξη της λύτρωσης ή την εξάρτηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας από την ιερά παράδοση και τους παλαιούς, πατέρες της εκκλησίας, καθώς και την τεράστια, ιστορική και πολιτισμική ποικιλομορφία του Χριστιανισμού. Ούτε καν η μεγάλη ποικιλία αντιλήψεων της «σύγχρονης» θεολογίας δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί εδώ, είτε στα πλαίσια της ιστορικής κριτικής, είτε στα ευαγγελικά πλαίσια.

Ακόμη και ο Ιουδαϊσμός, ως πρόδρομος του Χριστιανισμού, παραμένει δυστυχώς εκτός σχολιασμού, πράγμα που σημαίνει, ότι η Παλαιά Διαθήκη (ΠΔ) παρουσιάζεται αποκλειστικά και μόνον μέσα στη χριστιανική αντίληψη της Καινής Διαθήκης (ΚΔ), όσο επιθυμητή και αν θα ήταν μια ευρύτερη πραγματεία.

Το βιβλίο όταν αναφέρεται στον Χριστιανισμό, παρουσιάζει συχνά τη δογματική ομοφωνία των εκκλησιών, πριν την εμφάνιση του νεοτερισμού. Προσπερνά έτσι την πολυσυζητημένη δογματική και βιβλική διαφωνία που φωλιάζει από τον 18^ο αιώνα στο εσωτερικό των χριστιανικών εκκλησιών, και αυτό συμβαίνει, επειδή θα έλειπε τόσο

ο χώρος για κάτι τέτοιο, όσο και η πραγματική αφορμή συγγραφής του βιβλίου αυτού, μια που η ιστορική θεολογική αντιπαράθεση, σε όλες σχεδόν τις διαφορές μεταξύ Ισλάμ και Χριστιανισμού, σε σχέση με την αντίληψη πάνω στις άγιες Γραφές, κατάφερε μόνο να αμβλύνει τις διαφορές αυτές. Έτσι, πολύ εύκολα παραβλέπεται το γεγονός, ότι, οι διαφορές πάνω στην αντίληψη των ιερών Γραφών έχουν ζωή περισσότερο από μία χιλιετία. **Η επιθυμία μου είναι να δείξω, ότι οι διαφορές μεταξύ του Ισλάμ και του Χριστιανισμού σχετίζονται με την κατανόηση των ιερών βιβλίων τους και τη χρήση τους από τους «πιστούς» τους.**

Όλο αυτό μπορεί να εκφραστεί και αλλιώς: Αυτό το βιβλίο επικεντρώνεται τόσο στην κατανόηση της ουσίας του Ισλάμ και του Χριστιανισμού, όσο και στη διαφοροποίηση του ενός από το άλλο μέσω των πηγών τους, αλλά εξίσου και στην κατανόηση των βασικών πηγών τους, ώστε, χάρη συντομίας, αλλά και της ελευθερίας σκέψης, να αποφεύγεται συνειδητά η αναφορά, πολλών άλλων, ακόμη και επίκαιρων, καθημερινών θεμάτων, όπως π.χ. και η χειρονομία της Ευαγγελικής Εκκλησίας στη Γερμανία «*Σαφήνεια και καλή Γειτονία*».¹ Αυτό σημαίνει ότι τούτο το βιβλίο συνειδητά αποφεύγει την πολιτική και κοινωνική διάσταση. Πραγματεύεται, όμως, τις βασικές αρχές και τις συνυφασμένες με όλες τις απόψεις εποχές και αντιλήψεις. Η εκάστοτε πολιτική μετάταξη στην Ιστορία και στο Παρόν, θα απαιτούσε ένα πολύ εκτενές βιβλίο.

Οι προϋποθέσεις στις οποίες εγώ ως χριστιανός βασίζομαι ενόψει διαλόγου με μουσουλμάνους, αναφέρονται στο τέταρτο και πρακτικό τμήμα του βιβλίου. Το βιβλίο αυτό είναι γραμμένο από έναν χριστιανό και δεν αποκρύπτει το γεγονός, ότι υποστηρίζει τη Χριστιανική άποψη. Παρόλα αυτά,

προσπάθησα να παρουσιάσω σωστά και δίκαια τη θέση του Ισλάμ. Ελπίζω ότι οι μουσουλμάνοι, ακόμη και αν δεν εκτιμήσουν τον προσανατολισμό του βιβλίου αυτού, θα βρουν την αντίληψη του Θεού τους και του Κορανίου έτσι απεικονισμένη, όπως στην πραγματικότητα τη γνωρίζουν και τη ζουν.

Σύμφωνα δε με την όγδοη εκ των δέκα εντολών, έχουν σαφώς και οι μουσουλμάνοι αξίωση για προστασία απέναντι σε ψευδή μαρτυρία. Υπάρχουν τόσα σοβαρά ζητήματα μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων προς συζήτηση, ώστε δεν χρειάζεται να προστεθούν περαιτέρω προβλήματα μέσω φημών και δυσφήμισης. Στο βιβλίο μου «Η Εχθρική Εικόνα του Ισλάμ»² αναφέρω διάφορα εξ αυτών των θεμάτων, ως παράδειγμα της μικρής κοινότητας «Χριστιανικό Κέντρο» και δείχνω σε τι βαθμό συκοφαντικής δυσφήμισης φτάνουν διάφορα πράγματα που έχουν ειπωθεί για το Ισλάμ.

Σε αυτό το βιβλίο χρησιμοποιώ γενικά τον όρο «Θεός» για το Ισλάμ και τον Χριστιανισμό και όχι ειδικά *Αλλάχ* για τον Θεό του Ισλάμ, επειδή θεωρώ ότι η λέξη *Αλλάχ* προέρχεται από τη λέξη της αρχαίας Ανατολής (καθώς και της Παλαιάς Διαθήκης) *Ελ*, για τον Θεό, και ότι το *Αλλάχ* αποτελεί μόνο την αραβική έκφραση για τον «Θεό». Επίσης, στο βιβλίο μου «Η Εχθρική Εικόνα του Ισλάμ» έχω τεκμηριώσει λεπτομερώς, ότι οι χριστιανοί της Αραβίας, πολύ πριν από τον Μωάμεθ προσεύχονταν στο Θεό με την ονομασία *Αλλάχ*, όπως αναφέρεται στην αραβική μετάφραση της αποστολικής ομολογίας πίστης του 4ου αιώνα.

Σύγκριση προς κατανόηση των δύο άγιων Γραφών

Αν συγκρίνει κάποιος τις δύο μεγάλες, παγκόσμιες θρησκείες, στις οποίες κεντρικό ρόλο κατέχει

ένα μοναδικό βιβλίο ως Αγία Γραφή και ως «Λόγος Θεού», σημαίνει ότι η κατανόηση του καθενός βιβλίου δύσκολα θα μπορούσε να διαφοροποιείται περισσότερο. «Ο Λόγος του Θεού» δεν είναι εδώ –σε καμία περίπτωση– το ίδιο με το «Ο Λόγος του Θεού». Ας το θέσουμε διαφορετικά: Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ Χριστιανισμού και Ισλάμ μπορεί να αποδειχθεί ακόμη και μόνον μέσα από την παραδοσιακή κατανόηση (την πριν, δηλαδή, κριτική των κειμένων) των αγίων Γραφών της κάθε μιας θρησκείας. Πάνω δε σε αυτή τη βασική σκέψη παρατίθενται οι αναλύσεις τούτου του βιβλίου. Προς χάρη συντομίας θα περιορίσουμε συνειδητά την αναφορά μας στις πολλές και διάφορες απόψεις.

*Πρώτον: Δεν υπεισέρχομαι στο θέμα της κριτικής έναντι της ιστορικής αυθεντικότητας του Κορανίου και της Βίβλου. Σχετικά με τη Βίβλο, αναζητώ την κατανόηση με βάση τα στοιχεία που παραθέτουν οι βιβλικοί συγγραφείς στα κείμενά τους, καθώς και την κατανόηση των εκκλησιών, πριν από την εμφάνιση της σύγχρονης βιβλικής κριτικής και η κατανόηση αυτή δηλώνει για ποιον λόγο η νεότερη αυτή βιβλική κριτική μπόρεσε να εμφανιστεί στον χριστιανικό (και Ιουδαϊκό) χώρο, τη στιγμή που μία αντίστοιχη εξέλιξη στον ισλαμικό χώρο δεν υπήρξε ποτέ έως σήμερα. Με άλλα λόγια, η ακόλουθη αντιπαράθεση περιγράφει, από βιβλικής πλευράς, κυρίως τη σημερινή ευαγγελική θέση (ή ,από πλευράς καθολικισμού, τη δογματική θέση *Dei Verbum*, «ο Λόγος του Θεού» της Β' Συνόδου του Βατικανού). Είναι όμως αυτή η τάση συντηρητικής αντίληψης για θεοπνευστία τόσο ισχυρή από την αντίστοιχη Ισλαμική, για τους διαφορετικά σκεπτόμενους χριστιανούς και είναι φανερό, ότι η δική τους σύγχρονη βιβλική κατανόηση διαφοροποιείται ακόμη περισσότερο απέναντι στην κατανόηση του Κορανίου.*

Δεύτερον: Αποφεύγω συνειδητά να εξετάσω λεπτομερώς τα δόγματα. Αν το Ισλάμ πιστεύει ότι το Κοράνιο δεν έχει ιστορική υπόσταση, δηλαδή δεν σχετίζεται με την ιστορία της ζωής του Μωάμεθ, επειδή αυτό ήταν ανέκαθεν στον ουρανό, το αφήνουμε τότε ως έχει, ακόμη και αν η δυτική επιστημονική θεωρία του Ισλάμ και η χριστιανική κριτική έχουν άλλη άποψη, δηλαδή λαμβάνουν υπόψη τις εξαιρέσεις, οι οποίες επιτρέπονται κατά το Κοράνιο μόνον στον Μωάμεθ, κάθε φορά σε συγκεκριμένη περίπτωση της ζωής του. (Π.χ. περισσότερες από τέσσερις γυναίκες, πρώιμη ηλικία γάμου, πόλεμο σε περίοδο ειρήνης).³ Για τη ζωή και την υπόθεση του Ιησού ακολουθώ τα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, εντελώς ανεξάρτητα από τη συζήτηση, σχετικά με το τι γνωρίζουμε περί της ιστορικότητας του Ιησού.⁴

Τρίτον: Αποφεύγω και πάλι να παρουσιάσω σε μεγάλο βαθμό, το πώς το Ισλάμ και ο Χριστιανισμός εκτιμούν τις εκάστοτε δηλώσεις των άλλων, όταν αυτό δεν εξυπακούεται από το ίδιο το θέμα, όπως η σύγκριση που γίνεται για τον ρόλο του Ιησού στη Βίβλο και στο Κοράνιο. Έτσι, αντιπαρόχομαι το θέμα της κατηγορίας από πλευράς Ισλάμ σχετικά με τη διαστρέβλωση των Γραφών (στα αραβικά *ταρίφ*), σύμφωνα με την οποία οι Ιουδαϊκές και Χριστιανικές Γραφές διαφοροποιούνται από το Κοράνιο, επειδή στο πέρασμα των αιώνων αλλάχτηκαν.

Τέταρτον: Προς χάρη συντομίας του βιβλίου αυτού, δεν γίνεται λεπτομερής αναφορά όλων των δηλώσεων σχετικά με το Κοράνιο και τα Βιβλικά χωρία ή την παράθεση όλων των εκάστοτε αποδείξεων. Δεν τίθεται θέμα για το ότι συχνά, κατά την κρίση μου, κάποιες φορές παραθέτω αποδείξεις και κάποιες φορές όχι. Ούτως ή άλλως δεν πρέπει στο εξής να γίνουν επίμαχες δηλώσεις

στην κάθε μία θρησκεία, αλλά αποκλειστικά και μόνον δηλώσεις, τις οποίες ο κάθε χριστιανός «πιστός στη Βίβλο» και ο κάθε μουσουλμάνος «πιστός στο Κοράνιο», θα το υιοθετούσε μέσα στα πλαίσια των προλεχθέντων.

Η ανάπτυξη των μεμονωμένων κεφαλαίων είναι ίδια σε ολόκληρο το βιβλίο, εκτός μερικών εξαιρέσεων. Μετά την επικεφαλίδα, θα αντιπαρατεθούν οι οπτικές γωνίες της κάθε πλευράς, του Κορανίου και της Βίβλου, σε δύο παραγράφους με πλάγια γραφή. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει μία λεπτομερής παρουσίαση της οπτικής γωνίας του Κορανίου και τέλος μία αντίστοιχη της Βίβλου.

Σταλμένο από τον ουρανό ή προέκυψε διαμέσου χιλιετηρίδων;

***Το Κοράνιο**, κατά την ισλαμική άποψη, είναι άχρονο, φυλαγμένο στον ουρανό από την αιωνιότητα και για ένα χρονικό διάστημα 22 ετών, ως έτοιμη αποκάλυψη «σταλμένο άνωθεν» και παραληφθέν μόνον από τον Μωάμεθ, δοσμένο δε διαμέσου απαγγελίας. Ο Θεός είναι ο μοναδικός συγγραφέας του Κορανίου.*

Η **Βίβλος** δημιουργήθηκε μέσα σε ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, μέσα στα πλαίσια της ανθρώπινης ιστορίας, ενώ η θεοπνευστία που τη διαπνέει, δεν μεταβάλλει το γεγονός ότι αποτελεί απόρροια της ιστορίας. Χωρίς την πνευματική της προέλευση δεν είναι εφικτή η κατανόησή της. Οι συγγραφείς της Βίβλου είναι άνθρωποι της ιστορίας, η δε θεία καθοδήγησή τους κατά τη συγγραφή της προέρχεται με θαυμαστό τρόπο μέσω του Αγίου Πνεύματος.

Σύμφωνα με την αυτο-κατανόησή του και την Ισλαμική Θεολογία, το **Κοράνιο**, που μέσα σε 22

χρόνια αποκαλύφθηκε στον Μωάμεθ, δεν προήλθε, πάντως, ανάμεσα στο 610 και 632 μΧ, αλλά προηγήθηκε ήδη και πάντοτε αυθεντικό κοντά στον Θεό, στον ουρανό. Κατά την αποκάλυψη, ένα έτοιμο αντίτυπο από τον ουρανό «Η Μητέρα της Γραφής» ή «Η Μητρική Γραφή» (στα αραβικά *umalkitab*, σύγκρ. Σούρε 43,2-4, 56,78) διαβάστηκε στον Μωάμεθ με τη μεσολάβηση του αγγέλου Γαβριήλ. Ο Μωάμεθ (569/570-632 μΧ) ξεκίνησε το 610 μΧ στη Μέκκα να κηρύττει το Ισλάμ, αφότου έλαβε την έμπνευση μέσα σε μία σπηλιά, στο όρος Χιρά, κοντά στη Μέκκα. Ο άγγελος Γαβριήλ του ζήτησε να «μεταφέρει» ένα μήνυμα από τον Θεό (στα αραβικά *qara'a*, από το οποίο προκύπτει το *Quran* = «Ανάγνωση»)

Μία από τις συχνότερες δηλώσεις του Κορανίου είναι το γεγονός ότι δεν συντάχθηκε από ανθρώπους, δεν συντάχθηκε τον 7 αιώνα, αλλά στάλθηκε άνωθεν ένα ήδη υπάρχον κείμενο (π.χ. Σούρα 2,176.185.3,3.7· 4,47.136.166· 5,102· 6,92.155· 7,2.3· 14,1· 17,105· 18,2· 21,50· 25,6.32· 29,51· 38,29· 39,23· 42,17· 44,3· 65,10). «Κατά την Ισλαμική Πίστη, το ιστορικό μέρος του βιβλίου είναι βασισμένο στην προφητική εξαγγελία του Μωάμεθ, όπως όλες οι αληθινές μαρτυρίες αποκάλυψης, πίσω, σε ένα ουράνιο πρωτότυπο, τον αιώνιο κανόνα όλων των ενδοκοσμικών διακηρύξεων περί του «Λόγου του Θεού». Η αξιοπιστία του ιστορικού Κορανίου βασίζεται στην προέλευσή του, από το αλάνθαστο ουράνιο πρωτότυπο. Ότι είναι μία «αποκάλυψη» Θεού, εκφράζεται δε στη γλώσσα του Κορανίου μέσω μιας ευρύτατης μεταφοράς: «Είναι μία αποστολή εκ των άνω, από τον Κύριο όλου του κόσμου» (26,192). Η «Μητέρα της Γραφής» δεν είναι σπουδαία αυτή καθ' αυτή, γίνεται όμως σπουδαία, επειδή οι άνθρωποι λαμβάνουν

την πληροφόρηση του Θεού. Οι προφητικοί λόγοι του Μωάμεθ δεν πρέπει να ισχύουν ως λόγια ανθρώπου, αλλά ως αληθινά λόγια Θεού⁵ (46,10).

Η Βίβλος σύμφωνα με τα στοιχεία που η ίδια γνωστοποιεί, αλλά και σύμφωνα με την άποψη της Χριστιανικής Θεολογίας ανά τους αιώνες, δεν δημιουργήθηκε στον ουρανό, αλλά μέσα σε διάστημα 1500 ετών. Η Βίβλος δεν έπεσε από τον ουρανό στη γη, ούτε προϋπήρχε σε κάποια μορφή στον ουρανό. Γράφτηκε από ανθρώπους και πριν τη συγγραφή ή τη σύνθεση ενός κειμένου ή ακόμη και πριν συμβεί το γεγονός στο οποίο το κείμενο αναφέρεται (όπως τα κείμενα που γράφτηκαν από τους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης), δεν υπήρχε πουθενά αλλού το συγκεκριμένο κείμενο.

Η θεοπνευστία που διαπνέει τη Βίβλο, ήδη στην Παλαιά Διαθήκη, δείχνει επίσης και τον τρόπο με τον οποίο ο Θεός μέσα στην ιστορία αποκαλύπτονταν στους ανθρώπους, ενώ κατά τη διαδικασία συλλογής των χειρόγραφων μαρτυριών, αναφορών και σκέψεων, τα παρακολουθούσε, ώστε η αιώνια και θεϊκή αγγελία των ιστορικών κειμένων, που γράφτηκαν από ανθρώπινο χέρι να κηρύττεται αλάνθαστα. Αυτό που αντιλαμβάνονταν οι χριστιανικές εκκλησίες σε κάθε εποχή, δεν ήταν ότι η λέξη Θεοπνευστία σημαίνει πως ο Θεός είναι ο απόλυτος συγγραφέας της Βίβλου, αλλά ότι ο Θεός επενέβαινε πάντα στους ανθρώπινους συγγραφείς με έναν θαυμαστό αν και ακαθόριστο τρόπο μέσω του Αγίου Πνεύματος.

Η Κατήχηση του Παγκόσμιου Καθολικισμού γράφει πολύ τυπικά μεταξύ των συμπεριλαμβανόμενων διατυπώσεων «της δογματικής θέσης, σχετικά με την θεία αποκάλυψη Dei Verbum (DV)», της Β΄ Συνόδου του Βατικανού, αφενός: «Τα θεοπνευστα βιβλία διδάσκουν την αλήθεια. Οι θεοπνευστοι συγγραφείς ή οι συγγραφείς των Αγίων

Γραφών αναφέρουν πολλά σχετικά με την καθοδήγησή τους από το Άγιο Πνεύμα, και τα βιβλία της Γραφής ομολογούν επίσης, ότι σίγουρα πιστά και αλάνθαστα μεταφέρουν την αλήθεια, την οποία ο Θεός προς χάρη της σωτηρίας μας θέλησε να μας γνωστοποιήσει μέσα στις Άγιες Γραφές (DV 11)», και αφετέρου προσθέτει «Ο Θεός ενέπνευσε τους ανθρώπινους συγγραφείς της Αγίας Γραφής. Για τη σύνταξη των άγιων βιβλίων της Βίβλου, ο Θεός έκλεξε εκείνους τους ανθρώπους, οι οποίοι μέσω της χρήσης των ικανοτήτων και δυνάμεών τους θα όφειλαν να υπηρετήσουν όλα εκείνα και μόνον εκείνα, τα οποία ο Ίδιος ήθελε —και πραγματοποιούσε μέσα τους και διαμέσου αυτών— να παραδώσουν γραπτώς, ως αληθινοί συγγραφείς. (DV 11)», (Παραγρ. 107 & 106).

Βιβλίο ή Συλλογή Γραφών;

Το Κοράνιο είναι ένα βιβλίο με αρκετή εσωστρέφεια, που δημιουργήθηκε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, το οποίο και αποκαλύφθηκε μόνον σε έναν άνθρωπο και από άποψη γλωσσική, λογοτεχνική, ιστορική, γεωγραφική και εθνολογική παρουσιάζει μία μονάδα.

Η Βίβλος, στην ουσία, δεν είναι ένα βιβλίο, αλλά ένα σύνολο 66 διαφορετικών χειρόγραφων (βιβλίων), διαφορετικών εποχών και θρησκειών, των οποίων τα κείμενα καλύπτουν σχεδόν μία χρονική περίοδο 1500 ετών, ενώ συγχρόνως παρατίθενται το ένα δίπλα στο άλλο, με τεράστια γλωσσική, λογοτεχνική, ιστορική, γεωγραφική και εθνολογική ποικιλομορφία.

Το Κοράνιο, που προϋπήρχε στον ουρανό,

έφτασε στον Μωάμεθ μέσα σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα 22 ετών, παρόλο που η χρονική περίοδος της συλλογής των επόμενων προφορικά δοσμένων κειμένων διήρκεσε ένα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Η κατανόηση του Κορανίου πραγματοποιείται ως μια ενιαία αποκάλυψη, στην ίδια γλώσσα, στο ίδιο στίλ, σε ανθρώπους με τις ίδιες επιθυμίες, και μέσα στις ίδιες χρονικές συνθήκες. (Ο όγκος του κορανίου είναι περίπου ο ίδιος με αυτόν της Καινής Διαθήκης).

Απ' την άλλη πλευρά, **η Βίβλος** ονομάστηκε αρχικά στην ελληνική γλώσσα *βίβλοι*, δηλαδή, «Ρολλά», «Βιβλία» ή «Συλλογή βιβλίων», και αργότερα στη λατινική γλώσσα του μεσαιώνα προέκυψε από τον πληθυντικό αριθμό, ο ενικός αριθμός της λέξης, *βιβλία* («Βιβλίο», «Βίβλος»). Το ευαγγέλιο του Ματθαίου 26/56 και Η Επιστολή προς Ρωμαίους 16/26 μιλούν για τη «Γραφή των Προφητών». Ο Ιωάννης 5/47 για «Γραφή του Μωυσή», στη Δεύτερη Επιστολή του Πέτρου 3/16 γίνεται λόγος για «Επιστολές» του Παύλου και για «άλλες Γραφές».

Στη βιβλική συλλογή βιβλίων υπάρχουν πολλά βιβλία, τα οποία παρουσιάζονται ως συλλογή κειμένων διάφορων συγγραφέων, όπως οι Ψαλμοί ή οι Παροιμίες, που συλλέχθηκαν από ολόκληρο τον τότε κόσμο. Δεν είναι η σύγχρονη βιβλική έρευνα που γνωστοποιεί ότι πολλά βιβλία, πολλές φορές είχαν συνταχθεί από διαφορετικά, παλαιότερα διαθέσιμα κείμενα και πηγές, αλλά συχνά αυτό το συμπεραίνουμε ή, τουλάχιστον, το εκμαιεύουμε από τις πληροφορίες των ίδιων των βιβλίων.

Η Παλαιά Διαθήκη αποτελεί σύμφωνα με τη χριστιανική εκτίμηση μία συλλογή από 39 βιβλία, τα οποία κατά τη χριστιανική παράδοση, ταξινομήθηκαν σε ομάδες: Πέντε βιβλία του μωσαϊκού νόμου (Η Τορά), δώδεκα ιστορικά βιβλία, πέντε ποιητικά, δηλαδή βιβλία με λογοτεχνικά γνωμικά, πέντε

μεγάλοι προφήτες και δώδεκα μικροί. Οι Εβραίοι ταξινομούν τα ίδια αυτά βιβλία κάπως διαφορετικά διαχωρίζοντάς τα σε 24 βιβλία. Η Καθολική Εκκλησία αντίθετα με τους Εβραίους και τους Προτεστάντες, προχωρεί πιο πέρα και προσθέτει στην Παλαιά Διαθήκη άλλα επτά βιβλία στην ελληνική γλώσσα και όχι στην εβραϊκή, τα οποία γράφτηκαν στην χρονική περίοδο μεταξύ της Π. και της Κ. Διαθήκης. Τα πρόσθετα αυτά βιβλία ονομάζονται από τους Ευαγγελικούς χριστιανούς «απόκρυφα» (Καθολικοί και Ορθόδοξοι τα ονομάζουν «δευτεροκανονικά» ή «νεότερες Γραφές»), αλλά δεν τα συμπεριλαμβάνουν στη Βίβλο, επειδή οι Γραφές ακολουθούν τον εβραϊκό κανόνα⁶ (ο οποίος εφαρμόστηκε κατά το 135 μΧ).

Μαζί με την Π. Διαθήκη εμφανίζονταν, μετά το τέλος των επίγειας δράσης του Ιησού, όλο και περισσότερα γραπτά των αποστόλων, των συνεργατών τους και άλλων συγγραφέων, οι οποίοι εν μέρει παραμένουν άγνωστοι, όπως στην περίπτωση της προς Εβραίους Επιστολής. Τελικά δε, δημιουργήθηκε η Κ. Διαθήκη, ως μια συλλογή 27 γραπτών, που ταξινομήθηκαν κατά ομάδες. Πέντε γραπτά είναι ιστορικές αναφορές (τέσσερα Ευαγγέλια και οι Πράξεις των Αποστόλων), 21 γραπτά είναι διδακτικά και ελεγκτικά γραπτά, που έγραψαν οι απόστολοι και οι συνεργάτες τους και το τελευταίο βιβλίο είναι ένα προφητικό, αποκαλυπτικό βιβλίο.

Η διαμόρφωση της Κ. Διαθήκης ολοκληρώθηκε σταδιακά, πράγμα που σημαίνει, ότι ναι μεν υπήρχαν ήδη στην εποχή της ζωής των αποστόλων συγκεκριμένες συνθέσεις γραπτών κειμένων, όπως οι Επιστολές του Παύλου, όμως σταδιακά αποκρυσταλλώθηκε η γνώμη σχετικά με το ποιες από αυτές θα είχαν διαχρονική ισχύ. Από την αρχή έτσι περιγράφουν οι χριστιανοί τη δημιουργία της Καινής Διαθήκης.

Άγια και τέλεια γλώσσα ή καθομιλούμενη γλώσσα;

*Ολόκληρο το **Κοράνιο** έχει γραφτεί στην αραβική, η οποία ως ιερή γλώσσα και ως έκφραση θεωρείται ότι φτάνει την τελειότητα. Γι' αυτό τον λόγο οι καθημερινές, υποχρεωτικές προσευχές και η ομολογία πίστης πρέπει να γίνονται μόνον στα αραβικά.*

*Οι τρεις γλώσσες που χρησιμοποιούνται στη **Βίβλο**, εβραϊκά, αραμαϊκά και ελληνικά, παρατίθενται εν μέρει σε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια και κάθε συγγραφέας εισάγει τη δική του γλωσσική παραλλαγή. Είναι γλώσσες καθομιλούμενες, αυτός δε είναι και ο λόγος που οι αραμαϊκές λέξεις του Ιησού παρατίθενται μόνο στην ελληνική μετάφραση. Εκτός αυτού, ο καθένας μπορεί να προσευχηθεί σε όποια γλώσσα με την οποία είναι εξοικειωμένος.*

Ο Ίμπν Ρασούλ σχετικά με το Κοράνιο γράφει: «Οι λέξεις, το ύφος και το περιεχόμενο του Κορανίου είναι αποδεδειγμένα υπεράνθρωπα»,⁷ (π.χ. Σούρα 71,1). «Κατ' εντολήν, προσθέτει ο Αμπού Χαρμπ, από τότε που το Κοράνιο αποκαλύφθηκε, πριν από 1400 χρόνια, κανένας δεν ήταν σε θέση να συγγράψει ούτε ένα κεφάλαιο με την ίδια ομορφιά της έκφρασης των κεφαλαίων του κορανίου, την ίδια μεγαλοπρέπεια, σοφία νόμων, έγκυρη πληροφόρηση, αληθινή προφητεία και πολλά άλλα χαρακτηριστικά απaráμιλλης τελειότητας...».⁸ Αυτό που ονομάζουμε «εδάφιο» του Κορανίου, ονομάζει το ίδιο το Κοράνιο ως «αγιατό», που σημαίνει «θαυματουργό σημείο» του Θεού. Κάθε εδάφιο του Κορανίου, θεωρείται ως θαύμα

του Κορανίου.

«Μουσουλμάνοι θεολόγοι έσπευσαν σύντομα να εκφράσουν την άποψή τους, σύμφωνα με την οποία το Κοράνιο από γλωσσική άποψη, είναι τέλειο και αξεπέραστο. Είναι η ωραιότερη αραβική γλώσσα, με ασύγκριτη αρμονία και τελειότητα. Ο ειδικός όρος για το αξεπέραστο, το αμίμητο και το μοναδικό του Κορανίου (αραβικά, *i'jâz*) χρησιμοποιείται από το δεύτερο μισό του 9^{ου} αιώνα.⁹ Αναφέρεται σχετικά: Η γλώσσα του ιερού βιβλίου είναι τόσο ιδιαίτερη, ώστε δεν μπορεί να συγκριθεί με κανένα άλλο λογοτεχνικό σύγγραμμα, ούτε με τη γλώσσα των στίχων που ομοιοκαταληκτούν, ούτε με τη γλώσσα των στίχων που δεν ομοιοκαταληκτούν, ούτε καν με τον τρόπο έκφρασης ενός συνηθισμένου πεζογραφήματος. Το Κοράνιο διαπερνά με την ασύγκριτη ιδιαιτερότητά του όλες τις λογοτεχνικές τεχνικές».¹⁰

Ακόμη και αν η αραβική γλώσσα δεν είναι η γλώσσα του Θεού, αλλά η ιερή γλώσσα, είναι τελικά μόνον η συγκεκριμένη αραβική του Κορανίου, για δε το Ισλάμ η αραβική γλώσσα θεωρείται το τελειότερο εργαλείο για την αποκάλυψη του λόγου του Θεού. Η αραβική γλώσσα, μέσα από τη γλώσσα του Κορανίου, έχει λάβει μία θέση κλειδί για ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο (Σούρα 12,2·42,7).

Αντιθέτως η **Βίβλος** δεν επιβάλλει πουθενά τις δικές της γλώσσες – αλλά και ποιες, άλλωστε; Και οι εκκλησίες όλων των εποχών βασίστηκαν, στο ότι η Βίβλος συγγράφτηκε σε μία εντελώς συνηθισμένη γλώσσα και γι' αυτό τον λόγο η μελέτη των γλωσσών, οι οποίες χρησιμοποιούνται στη Βίβλο βοηθάει στην καλύτερη κατανόησή της.¹¹ Ναι μεν υπάρχει στη Βίβλο ανάγλυφη ποίηση παγκόσμιας αναγνώρισης, όπως για παράδειγμα το βιβλίο των Ψαλμών ή δραματουργικά συγγράμματα, όπως το

βιβλίο του Ιώβ ή το βιβλίο της Εσθήρ, αλλά παράλληλα υπάρχουν επίσης και γραπτά σχετικά με γενεαλογίες και αρχεία διαχείρισης, τα οποία κανένας δεν θα τα θεωρούσε από γλωσσολογικής απόψεως ιδιαίτερα κομψά.

Να προστεθεί, επίσης, ότι, το διαφορετικό ύφος των βιβλικών συγγραφέων πάντα διαχωριζόταν, εν μέρει σε αυτά, τα οποία προέρχονταν από έμπειρους συγγραφείς, όπως οι Ψαλμοί ή οι Επιστολές του Παύλου, και σε εκείνα, τα οποία προέρχονταν από συγγραφείς, με απλές γλωσσολογικές γνώσεις, όπως ο προφήτης Αμώς, (που ήταν βοσκός) ή η Επιστολή του Πέτρου (που ήταν ψαράς).

Οι χριστιανικές εκκλησίες γνωρίζουν, και δεν αποτέλεσε ποτέ πρόβλημα γι' αυτές, το ότι ο Ιησούς αρχικά μιλούσε αραμαϊκά, ενώ οι λόγοι του, χάρη των αναγνωστών και ακροατών, μεταφέρθηκαν μόνον στην παγκόσμια τότε γλώσσα, την ελληνική. Ακόμη και γραμματικά λάθη στην Κ. Διαθήκη, όπως για παράδειγμα αυτά, στις υπερβολικά μεγάλες προτάσεις του Παύλου (π.χ. Εφεσίους 1/4-14), δεν αποτέλεσαν ποτέ πρόβλημα, εφόσον ο καθένας καταλάβαινε το τι ήθελε να πει ο συγγραφέας, και στην προκειμένη περίπτωση ο Παύλος.

Είναι η ιερή γλώσσα αποτελεσματική, ακόμα και χωρίς να κατανοείται ή, μήπως, υπάρχει ανάγκη γνωστοποίησης του μηνύματος για καλύτερη κατανόηση;

*Η ανάγνωση του **Κορανίου** είναι μία πράξη λατρείας προς τον Θεό, ακόμη και όταν το μήνυμά του δεν γίνεται κατανοητό. Η ανάγνωση (απαγγελία) και η χρήση του αυθεντι-*

κού αραβικού κειμένου, είναι πιο σημαντική, από την κατανόησή του.

*Για το κείμενο της **Βίβλου** η κατανόηση είναι ουσιώδης. Για τον λόγο αυτό η Βίβλος πάντα κηρύττονταν με την ερμηνεία της, το δε μήνυμά της κάθε φορά διατυπωνόταν με διαφορετικό τρόπο, έτσι ώστε να μπορεί ο καθένας να το κατανοήσει.*

Σχετικά με όσα έχουν ειπωθεί για το ασύγκριτο του **Κορανίου** και της αραβικής γλώσσας, στην οποία είναι γραμμένο, πρέπει να πούμε, ότι αυτό ισχύει μόνον για την κλασική αραβική γλώσσα του 6^{ου} αιώνα, και όχι για τις πολλές παραλλαγές των σύγχρονων αραβικών, των οποίων οι ομιλητές, υπό κανονικές συνθήκες, δεν καταλαβαίνουν την κλασική αραβική γλώσσα, ακριβώς όπως ένας σύγχρονος Έλληνας δεν μπορεί να διαβάσει την Καινή Διαθήκη στο αρχαίο κείμενο. Για τον λόγο αυτό οι μουσουλμάνοι εκτελούν κατά εκατομμύρια τις καθημερινές τους προσευχές στην ιερή γλώσσα, χωρίς να κατανοούν τι λένε. Συχνά βέβαια κάποιοι διδάσκονται την έννοια του περιεχομένου της προσευχής τους. Πολλοί μουσουλμάνοι μαθαίνουν ολόκληρο το Κοράνιο απέξω και μπορούν συχνά να το απαγγείλουν (σύγκρινε Σούρα 73,3. 20· 75,17-18), χωρίς παρόλ' αυτά να καταλαβαίνουν αραβικά.¹² Ο άνθρωπος που απαγγέλλει είναι ένας εκ των σημαντικότερων αξιωματούχων του Ισλάμ (Σούρα 75,17), και κατέχει δικό του χώρο εκπαίδευσης, γι' αυτό υπάρχουν πολλοί ισλαμιστές που έχουν ως κύριο επάγγελμα, την απαγγελία του Κορανίου.

Για την εξάσκηση της απαγγελίας, το Ισλάμ απαιτεί τουλάχιστον βασικές γνώσεις της αραβι-

κής γλώσσας, επειδή στο Ισλάμ η λατρεία προς τον Θεό, πραγματοποιείται τέλεια μόνον μέσω των αραβικών του Κορανίου. Αυτό σημαίνει, κυρίως, ότι μπορεί κάποιος να προφέρει τα αραβικά, ακόμη και αν δεν τα καταλαβαίνει, παρόλο που το δεύτερο είναι προφανώς καλύτερο.

Η πλειοψηφία των σημερινών μουσουλμάνων δεν είναι αραβικής καταγωγής. Οι Άραβες αποτελούν μόνον μία μειοψηφία ανάμεσά τους και η μεγάλη επιρροή τους οφείλεται μόνον στο γεγονός ότι η αραβική είναι η γλώσσα του Κορανίου (και επιπλέον η Μέκκα βρίσκεται στην Αραβία). Οι ισλαμιστές θεολόγοι με μεγάλη επιρροή, είναι κυρίως αραβικής καταγωγής. Εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως το πανεπιστήμιο Αλ-Ατοχάρ στο Κάιρο κατέχουν τα σκήπτρα στην εκπαίδευση. Η αραβική είναι η γλώσσα, την οποία προτιμούν οι σχολιαστές του Κορανίου, οι θεολόγοι και οι νομικοί για το έργο τους. Οι παραδόσεις (*Χαντίθ*) ήσαν διαθέσιμες για πολλούς αιώνες μόνον στα αραβικά.

Η **Βίβλος** δεν περιέχει κάποια ιερή γλώσσα. Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, καθώς και το βιβλίο του Δανιήλ προφητεύουν, ότι μία ημέρα οι άνθρωποι όλων των λαών θα δοξάζουν το Θεό όχι σε μία, αλλά σε όλες τις γλώσσες και τις διαλέκτους μπροστά στον θρόνο Του, (Αποκάλυψη 5/9-10, 7/9, 10/11, 11/9, 13/7, 14/6, 17/15, Δανιήλ 7/14). «Η Βίβλος, σε αντίθεση με το Κοράνιο, μιλάει εξαρχής για τον κόσμο των λαών, για όλους τους ανθρώπους και τις γλώσσες, που, όπως αναφέρει η Αποκάλυψη, στα τέλη των καιρών θα λατρεύουν τον Θεό σε όλες τις γλώσσες μπροστά στον θρόνο Του. Θα προέρχονται από όλες τις εθνότητες και όλες τις φυλές. Η Βίβλος από την αρχή ως το τέλος απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους».¹³

Ακόμη και στην εβραϊκή Π. Διαθήκη υπάρχουν αραμαϊκά κείμενα. Η Π. Διαθήκη αναφέρει, ότι στο

πέραςμα των αιώνων άλλαξε η σημασία των λέξεων, (π.χ. Α΄ Σαμουήλ 9/9 – ο βλέπων εκεί σημαίνει ο προφήτης). Ακόμη και αν κάποιος εκλάβει την εβραϊκή ως την ιερή γλώσσα των εβραίων, είναι ξεκάθαρο για την εκκλησία της Κ. Διαθήκης, ότι με το θαύμα της Πεντηκοστής (Πράξεις των Αποστόλων, κεφ. 2) ο Θεός μέσω του Πνεύματός Του, θέλησε να κάνει κατανοητό το μήνυμά Του στη μητρική γλώσσα καθενός ανθρώπου.

Το κήρυγμα της Κυριακής στις χριστιανικές εκκλησίες και κάθε άλλος τρόπος διακήρυξης του «Λόγου του Θεού», μέσα στον Χριστιανισμό, βασίζεται στο ότι, για τους ακροατές, ένα βιβλικό κείμενο, το οποίο διαβάζεται στη μεταφρασμένη του έκδοση είναι απαραίτητο να γίνει κατανοητό. Ήδη στην Π. Διαθήκη τα ιερά κείμενα δεν διαβάζονταν απλά και μόνο σε όλους, αλλά και ερμηνεύονταν από κάποιες μικρές ομάδες, (π.χ. 2 Βασιλέων 23/2-4, Νεεμίας 8/4-8). Ο παλαιότερος λουθηρανικός και πιετιστικός τρόπος έκφρασης, σύμφωνα με την οποία, μέσα σε ώρα λατρείας, ο άνθρωπος κατευθύνεται από την οδηγία του Θεού και η υποχρέωση του κήρυκα να κηρύξει τον λόγο του Θεού σε όλες τις εκκλησίες, δεν τηρείται με την παρουσίαση όσο το δυνατόν περισσότερων και μεγαλύτερων βιβλικών κειμένων, με την πλέον δυνατή πιστότητα προς το πρωτότυπο, αλλά με το να έχει το βιβλικό μήνυμα απήχηση στη ζωή των ακρατών, όντας όσο το δυνατόν πιο ακριβές και κατανοητό.

Άλλωστε ο Ιησούς Χριστός και ο Παύλος κήρυτταν τον λόγο του Θεού με τέτοιο τρόπο, ώστε το περιεχόμενο του κηρύγματός τους να διαδίδεται κάθε φορά με διαφορετική διατύπωση και όχι διαβάζοντας έτοιμα κείμενα. Η ομιλία του Παύλου στους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, στην Αθήνα (Πράξεις των Αποστόλων 17/16-34), αποτε-

λεί ένα έξοχο παράδειγμα που αποδεικνύει, πώς μπορεί κάποιος να κηρύξει το περιεχόμενο της Π. και της Κ. Διαθήκης σε γλώσσα και νοοτροπία ενός εντελώς διαφορετικού πολιτισμού. Ναι μεν, εκτός του Ιησού, η Αγία Γραφή, –συμπεριλαμβανόμενων των εκάστοτε παλαιότερων διαθέσιμων Γραφών– μπορεί να ονομάζεται στη Βίβλο «Λόγος του Θεού» (όπως για παράδειγμα η αναφορά της Π. Διαθήκης στο Ευαγγέλιο του Μάρκου 7/10-13, Ιωάννου 10/15, Παροιμίες 30/5-6), αλλά δεν είναι τυχαία η συχνή ονομασία «Λόγος του Θεού» για το κήρυγμα (στην Κ. Διαθήκη π.χ. στις Πράξεις των Αποστόλων 18/11, Α΄ Τιμόθεον 2/13, Β΄ Τιμόθεον 2/ 9, Α΄ Πέτρου 4/11) και το περιεχόμενο του κηρύγματος ή το ευαγγέλιο (π.χ. Πράξεις των Αποστόλων 13/7, Προς Ρωμαίους 9/6, Προς Εφεσίους 6/17, Α΄ Θεσσαλονικείς 2/13, Α΄ Ιωάννη 2/14, Προς Εβραίους 13/7).

Μπορούν οι μεταφράσεις να αποτελούν «Λόγον του Θεού»;

*Το **Κοράνιο** βασικά δεν μεταφράζεται. Οι μεταφράσεις που κυκλοφόρησαν στους νεότερους χρόνους, περιέχουν μόνο μία μερική ερμηνεία και όχι τον λόγο του Θεού.*

*Η **Βίβλος** υποστηρίζει τη μετάφραση και την κατανόηση του μηνύματός της και μάλιστα μεταφέρει τις αραμαϊκές λέξεις του Ιησού Χριστού στα ελληνικά. Οι μεταφράσεις της Βίβλου είναι σχεδόν τόσο παλαιές όσο και η ίδια η Βίβλος και ισχύουν ως ο λόγος του Θεού, ακριβώς όπως το πρωτότυπο.*

Σύμφωνα με μία ομόφωνη θεωρία ισλαμιστών λόγιων, το **Κοράνιο** βασικά δεν μεταφράζεται.

Κάθε μετάφραση μπορεί ν' αποτελέσει μόνο μία προσέγγιση.¹⁴ Για ολόκληρους αιώνες δεν επιτρεπόταν η μετάφραση του Κορανίου. Κατά την περίοδο της εμφάνισης των ιεραποστολικών και πολιτικών κινήσεων του εικοστού αιώνα, μεταφράστηκε από μουσουλμάνους σε πολλές γλώσσες και συνάμα διαδόθηκε, παρόλο που κάθε μετάφραση, είτε ως μία προσέγγιση της έννοιάς του είτε ως σχολιασμός, σίγουρα δεν θεωρείται ο λόγος του Θεού. Για τον λόγο αυτό οι μεταφρασμένες εκδόσεις του Κορανίου ονομάζονται από τους μουσουλμάνους «Σχόλια», «Προσέγγιση Κορανίου», «Η έννοια του Κορανίου», και παρόμοια άλλα. Ο Αμπντούλ Γιαβάντ Φαλατούρι γράφει: «Για να ακριβολογούμε, κατά την άποψη των μουσουλμάνων, το Κοράνιο δεν είναι δυνατόν να μεταφραστεί. Οι μεταφράσεις χτίζουν απλά μία γέφυρα για την κατανόησή του».¹⁵ Ο Αμπού Χαρμπ γράφει κατ' εντολήν: «Το Κοράνιο αποκαλύφθηκε στον Μωάμεθ αποκλειστικά και μόνον στην αραβική γλώσσα, οπότε κάθε μετάφραση, είτε στα γερμανικά είτε σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα, δεν είναι το Κοράνιο, ούτε καν μία παραλλαγή του Κορανίου, αλλά η προσπάθεια ερμηνείας της έννοιάς του. Το Κοράνιο υπάρχει μόνον στα αραβικά, έτσι όπως αποκαλύφθηκε».¹⁶

Καλές μεταφράσεις της **Βίβλου** ήσαν εξ αρχής, για τους αναγνώστες και τους ακροατές, συνυφασμένες με την εβραϊκή και χριστιανική πίστη και οι πρώτες μεταφράσεις της Π. Διαθήκης έχουν ζωή πάνω από 2000 χρόνια, ενώ οι πρώτες μεταφράσεις της Κ. Διαθήκης χρονολογούνται από την εμφάνιση του χριστιανισμού. Η ελληνική μετάφραση της Π. Διαθήκης, η ονομαζόμενη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, καθώς και η αραμαϊκή (τα Ταργκουμίμ) και η συριακή (η Πεσιτά) έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην προχριστιανική περίοδο. Οι πρώτες με-

ταφρασμένες εκδόσεις της Κ. Διαθήκης σε πολλές γλώσσες, χρονολογούνται από τον 2ο αιώνα μΧ.

Για τους χριστιανούς, είναι προφανές, ότι, η αγία Γραφή τους, επιτρέπεται να μεταφραστεί σε κάθε γλώσσα, και η αποστολή της σίγουρα δεν εκτελείται με την ανάγνωση των ιερών κειμένων στην αρχική τους γλώσσα. Η Πεντηκοστή παραπέμπει στην απόδειξη της πολυγλωσσίας του Αγίου Πνεύματος. Ο Παύλος, επίσης, προειδοποιεί ότι, αν κατά την ώρα της συγκέντρωσης για τη λατρεία του Θεού δεν χρησιμοποιείται μία γλώσσα, την οποία να καταλαβαίνουν οι επισκέπτες, θα σκεφτούν ότι οι χριστιανοί δεν έχουν σώα τα मु-αλά τους, ενώ αν καταλάβουν το μήνυμα είναι πιθανόν και να αρχίσουν να προσεύχονται στον Θεό (Α΄ Κορινθίους 14/23-25).

Ο Παύλος αιτιολογεί στην Επιστολή του Α΄ Κορινθίους 9/19-23 την αναγκαιότητα της προσέγγισης των άλλων ανθρώπων είτε λεκτικά, είτε με κάθε άλλον τρόπο. Οι χριστιανοί δεν έχουν υποχρέωση να μιλήσουν μόνον για τη λύτρωση που προσφέρει ο Ιησούς Χριστός, αλλά και να καταστήσουν δυνατή την κατανόηση του μηνύματος αυτού από τους άλλους ανθρώπους.

Η Βίβλος μαρτυρεί τη θαυμαστή αλήθεια ότι περιέχει εις τετραπλούν την ιστορία της ζωής του ιδρυτή του χριστιανισμού και επίσης την αναγκαιότητα της διάδοσης του ευαγγελίου σε κάθε ομάδα ανθρώπων, κάθε φορά με άλλον τρόπο.¹⁷

Έννοια κατά γράμμα ή πραγματική; Κατά γράμμα ή κατά πνεύμα;

*Η **Βίβλος** προειδοποιεί ότι αν επικεντρωθούμε στο γράμμα, χάνεται η πραγματική ουσία.*

*Η ερμηνεία του **Κορανίου** δεν γνωρίζει τέτοιου είδους διάκριση.*

Το **Κοράνιο** θεωρείται ως το βιβλίο που γράφτηκε στην τέλεια γλώσσα και για τον λόγο αυτό πρέπει να γίνεται κατανοητή η άμεση έννοιά του. Φυσικά, υπάρχει μία εκτενής ιστορία για την εξήγηση του Κορανίου. Αλλά, η σκέψη ότι το μήνυμα και η ουσία θα μπορούσαν να χαθούν, εάν κάποιος μείνει πολύ στο κείμενο και λίγο στο μήνυμα είναι, κατά την ισλαμική άποψη του Κορανίου, μία ξένη σκέψη.

Στη **Βίβλο**, ο διάβολος παρουσιάζεται ως ο έξοχος κριτικός του Λόγου του Θεού, κάτι που δεν τον εμποδίζει να παραθέσει αποσπάσματα της Βίβλου, κάνοντας κατάχρηση αυτών και να τα θέτει εκτός ισχύος. Με τον τρόπο αυτόν παραθέτει κατά λέξη βιβλικά αποσπάσματα, κατά προτίμηση που σχετίζονται με τον Θεό, αλλά με άκαιρη έννοια, όπως έκανε στην περίπτωση των πειρασμών του Ιησού (Ματθ. 4/6-7, Λουκάς 4/1-13). Μία ερμηνεία κατά γράμμα δεν εγγυάται ότι το μήνυμα του Θεού θα κατανοηθεί σωστά. Ο Ιησούς αντιστάθηκε στην κατά λέξη ερμηνεία, που του παρέθεσε ο σατανάς με τον Λόγο του Θεού (Ματθ. 4/7, Λουκάς 4/13), κατανοούσε δε τη μεταφρασμένη και πνευματική έννοια. Η διαπίστωση ότι οι χριστιανοί δεν υπηρετούν το «γράμμα», αλλά το «πνεύμα» (Ρωμαίους 7/6, Β' Κορινθίους 3/6-11) και ότι το «γράμμα» θανατώνει (Β' Κορινθίους 3/7), είναι περαιτέρω προειδοποιήσεις, σύμφωνα με τις οποίες η ενασχόληση με την ορθή διατύπωση οδηγεί στην πα-

ραμέληση του ζέοντος πνεύματος, της ζωής και του αληθινού μηνύματος.

Ενιαίο, ιερό ύφος ή μεγάλη ποικιλία ύφους;

*Το **Κοράνιο**, κατά την ισλαμική άποψη, είναι γραμμένο με ένα μοναδικό ιερό ύφος, αυτό της αραβικής γλώσσας, που χρησιμοποιήθηκε για τη συγγραφή του.*

Η **Βίβλος** περιέχει ολόκληρη τη γκάμα των ανθρώπινων λογοτεχνικών μέσων έκφρασης, σε διαφορετικές γλώσσες, οι οποίες εξελίσσονταν με την πάροδο των ετών. Δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο ύφος ή γλώσσα, μέσω των οποίων να αποκαλύπτεται ο Θεός, αλλά βασικά ο Θεός μπορεί να χρησιμοποιήσει κάθε ανθρώπινη παραλλαγή τρόπου έκφρασης για τη διάδοση του μηνύματός Του.

Το ότι το **Κοράνιο** γράφτηκε με ένα αμίμητο ύφος, φαίνεται καθαρά στο τελευταίο του τμήμα.

Η **Βίβλος** στο σημείο αυτό, ακόμη και επιφανειακά είναι ακριβώς το αντίθετο. Η λογοτεχνική ποικιλία των βιβλίων που περιέχει είναι τεράστια. Κείμενα με νομοθεσία στέκονται δίπλα από τραγούδια αγάπης, ιστορικά διηγήματα δίπλα από μοιρολόγια, συλλογές παροιμιών δίπλα από οικογενειακές ιστορίες, βασιλικά έγγραφα δίπλα από συλλογές ψαλμών, προσωπικές επιστολές δίπλα σε παρόμοιες δημόσιου χαρακτήρα, εκτενείς διάλογοι δίπλα σε προτροπές προς συνεργάτες, προειδοποιήσεις της Αποκάλυψης δίπλα σε λεπτομερείς περιγραφές οραμάτων, αυτοβιογραφικές αναμνήσεις δίπλα σε ειρωνεία, ανέκδοτα, αινίγματα και μύθους.¹⁸

Αυτή η ποικιλομορφία του Λόγου του Θεού

στην ιστορία μέσω των ανθρώπων, περιγράφεται στην Κ. Διαθήκη, όπως στο ακόλουθο παράδειγμα: « Ο Θεός τον παλιό καιρό, αφού πολλές φορές και με πολλούς τρόπους μίλησε στους πατέρες μας διαμέσου των προφητών, σ' αυτές τις έσχατες ημέρες μίλησε σε μας διαμέσου του Υιού...» (Εβραίουσ 1/2). Στην Κ. Διαθήκη συνεχίζεται η ποικιλία και μετά την αποκάλυψη του «Υιού», του Ιησού Χριστού. Ας μη ξεχνάμε, ότι στην Κ. Διαθήκη υπάρχει τέσσερις φορές η αφήγηση της ζωής του Ιησού Χριστού και, φυσικά, κάθε φορά με διαφορετικό λεκτικό ύφος.

Παθητικοί αποδέκτες ή δραστήριοι συγγραφείς;

*Το **Κοράνιο** δημιουργήθηκε, όταν η προσωπικότητα του Μωάμεθ, κατά την παραλαβή της Αποκάλυψης, δεν ήταν σε εγρήγορση.*

*Η **Βίβλος** δημιουργήθηκε μέσω συγγραφικής δραστηριοποίησης των πιο διαφορετικών προσώπων. Ακόμη και σε περιπτώσεις θεόσταλτων μηνυμάτων στο πνεύμα του ανθρώπου ή οραμάτων, οι αποδέκτες παρέμεναν σε εγρήγορση θέτοντας ερωτήσεις ή εκφράζοντας επιθυμίες.*

Το **Κοράνιο** και η ισλαμική θεολογία δίνουν μεγάλη σημασία στο γεγονός ότι το Κοράνιο δεν προέρχεται από τον Μωάμεθ και ότι ο Μωάμεθ κατά την παραλαβή της Αποκάλυψης ήταν ένας παθητικός δέκτης, ο οποίος δεν ήταν σε θέση να αντιδράσει έναντι της Αποκάλυψης, αλλά ούτε και να επηρεάσει την πορεία της.

«Παρέλαβε τα αποσπάσματα του Κορανίου,

όντας σε κατάσταση έκστασης, η οποία κατέλαβε εξ ολοκλήρου τον χώρο της συνειδησής του και της θέλησής του, καθώς ήταν γεμάτος με τις επιθυμίες του και ανησυχίες του». ¹⁹ «Για τις εκστάσεις που είχε το μαθαίνουμε όχι από το Κοράνιο, αλλά από αξιόπιστα Χάντιθ... Το πολύ-πολύ η λουστραρισμένη διατύπωση (Σούρα 73,1/74,1) θα μπορούσε ίσως να περιέχει κάποια μικρή, σχετική ένδειξη». ²⁰ «Μία σειρά παραδόσεων αφηγούνται, ότι ο Μωάμεθ έπεφτε στο έδαφος όταν βρισκόταν σε κατάσταση προφητικής έξαρσης, άλλαζε το χρώμα του και το πρόσωπό του γινόταν κόκκινο σαν να είχε υψηλό πυρετό. Μεγάλες σταγόνες ιδρώτα κάλυπταν το μέτωπό του, ακόμη και στις πιο κρύες χειμωνιάτικες ημέρες. Ανάσαινε ασθμαίνοντας δυνατά, θυμίζοντας το ρουθούνισμα μιας καμήλας. Συνήθως τον σκέπαζαν και έβαζαν ένα δερμάτινο μαξιλάρι κάτω από το κεφάλι του. Ο ίδιος ανέφερε, ότι ενώ βρισκόταν σ' αυτήν την κατάσταση, άκουγε μερικές φορές μία φωνή που μιλούσε, όπως όταν ένας άνθρωπος μιλάει σε έναν άλλον, μερικές φορές, αντιθέτως, άκουγε έναν ήχο καμπάνας, ο οποίος τον βασάνιζε πολύ. Για του λόγου το αληθές εγγυάται κυρίως η πραγματικότητα, που επιβεβαιώνει ότι, ακριβώς αυτά τα φοβερά γεγονότα συνέβαλλαν περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, στην ενίσχυση της ακλόνητης πίστης των οπαδών του». ²¹ «Οι οπτασίες που συνόδευσαν τις αποκαλύψεις ήσαν εντυπωσιακές. Όταν ο Μωάμεθ διαισθανόταν τη στιγμή της αποκάλυψης, καταλαμβάνόταν από κρύο και ανατριχίλες και έριχνε πάνω του έναν χιτώνα ή ένα πανωφόρι (ω, εσύ περισκεπασμένε, 73, ω εσύ σκεπασμένε, 74), κάτω απ' το οποίο τον άκουγαν να βογκάει, να ασθμαίνει και να ουρλιάζει. Όταν οι αποκαλύψεις τελείωναν, ήταν μούσκεμα στον ιδρώτα και υπέφερε από πονοκεφάλους, τους οποίους θερά-

πυε με επιθέματα... Μετά την πανηγυρική αναγγελία του αποχαιρετιστήριου προσκυνήματος, και ενώ ο προφήτης καθόταν επάνω σε μία καμήλα, η ορμή ενός άνωθεν σταλμένου εδαφίου (του τελευταίου) έριξε το ζώο στα γόνατα». ²²

Οι μουσουλμάνοι δεν αντιμετωπίζουν με κριτικό πνεύμα όλες αυτές τις αφηγήσεις του Κορανίου και των παραδόσεων, αλλά περισσότερο τις θεωρούν ως απόδειξη για το ότι ο Μωάμεθ παρέλαβε τις αποκαλύψεις και δεν τις κατασκεύασε ο ίδιος. Επίσης, το γεγονός ότι ο Μωάμεθ πιθανότατα δεν ήξερε γραφή και ανάγνωση (Σούρα 62,2), αναφέρεται τις περισσότερες φορές για να δείξει, ότι ο Μωάμεθ δεν ήταν σε θέση, να δημιουργήσει μόνος του τα κείμενα του Κορανίου ή να τα κατασκευάσει εν μέρει από την ανάγνωση της Βίβλου.

Αν η Βίβλος χαρακτηρίζεται ως θεόπνευστη (Β΄ προς Τιμόθεον 3/16) ή ονομάζεται «Λόγος του Θεού» (Κατά Μάρκον 7/13), σημαίνει ότι ο Θεός χρησιμοποίησε τους ανθρώπινους συγγραφείς με θαυμαστό τρόπο, έτσι ώστε να μιλήσουν για όλα όσα Εκείνος ήθελε να αποκαλύψει στην ανθρωπότητα και όχι ότι ο Θεός είναι ο συγγραφέας. Ακόμη και στο Β΄ Πέτρου 1/21, ναι μεν η έκφραση «προφητικός λόγος» σημαίνει, ότι «ποτέ μια προφητεία δεν προήλθε με θέλημα ανθρώπου», αλλά, ότι «από το Άγιο Πνεύμα οδηγούμενοι, μίλησαν οι άγιοι άνθρωποι του Θεού».

Οι χριστιανικές εκκλησίες πίστευαν απ΄ την αρχή, ότι το Άγιο Πνεύμα σύνδεσε ολόκληρη τη Βίβλο δημιουργώντας έτσι μία ενότητα, αλλά όχι με την έννοια ενός «καλοφτιαγμένου» συνόλου όλων των κομματιών της, τέλεια υφολογικά ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο αλληλουχίας, εναρμονισμένα, αλλά με την έννοια κατά την οποία, η Βίβλος μεταδίδει συμπληρωματικά και μέσω πολλών φωνών που μιλούν κατ΄ εντολή του Θεού, όλα

αυτά που χρειάζεται ο άνθρωπος ως Λόγον του Θεού στη ζωή του.

Σύμφωνα με τη χριστιανική άποψη, ο Θεός δεν πιέζει τον άνθρωπο για να γράψει τον Λόγο Του, ούτε καταργεί την προσωπικότητά του, όπως συμβαίνει σε πολλές θρησκείες, μέχρι ακόμα και σε χριστιανικές αιρέσεις, όπου οι αποκαλύψεις πραγματοποιούνται μηχανικά. Κατά την χριστιανική έννοια, όταν το Πνεύμα του Θεού ενεργεί στους ανθρώπους και μέσω αυτών, τους κάνει γνήσιες προσωπικότητες στη ζωή της πίστης, γενικά, αλλά και ειδικά κατά τις αποκαλύψεις του Λόγου Του. Ακόμη και οι προφήτες, οι οποίοι σε καταστάσεις παρόμοιες με αυτή της έκστασης, έβλεπαν απίστευτες οπασίες, μπορούσαν να συνομιλούν με πλήρη νηφαλιότητα π.χ. με τους αγγέλους, οι οποίοι αποστέλλονταν στα οράματα, όπως διαβάζουμε στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη (δες, για παράδειγμα, στην Αποκάλυψη του Ιωάννη ή στον Δανιήλ και στον Εζεκία). Ο Παύλος θεωρεί ευνόητο το γεγονός, ότι οι προφήτες κρατούσαν υπό έλεγχο τον εαυτό τους και την αποκάλυψη, την οποία είχαν την τιμή να λάβουν: «Τα πνεύματα των προφητών υποτάσσονται στους προφήτες» (Α΄ Κορινθίους 14/30-32). Ο Παύλος θεωρεί μη χριστιανικό, το να υφαρπάζεται η ανθρώπινη προσωπικότητα από τη δύναμη ψεύτικων θεών (Α΄ Κορινθίους 12/2).

Η απώλεια της προσωπικότητας είναι για τη Βίβλο ένα σημάδι της ενέργειας του διαβόλου. Αντιθέτως, ο Θεός στέλνει το κάθε τι στους ανθρώπους, σε εκούσια βάση και επιθυμεί να κυριαρχεί η αληθινή τους προσωπικότητα (Α΄ προς Τιμόθεον 3/2, Γαλάτες 5/23), έτσι ώστε, όντας νηφάλιοι και ήρεμοι, να παίρνουν τις αποφάσεις τους σχετικά με την πορεία τους με τον Θεό (σύγκρινε Α΄ Πέτρου 5/2). Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα και στην πε-

ρίπτωση του δαιμονισμένου (Ματθαίος 8/28-34, Μάρκος 5/1-20, Λουκάς 8/26-39), ο οποίος αποτελεί ένα ακραίο παράδειγμα. Το Πονηρό Πνεύμα ενεργούσε έτσι, ώστε να τον ωθεί να ζει σαν ζώο και να φαίνεται πως κάθε ίχνος της γνώριμης προσωπικότητάς του είχε χαθεί. Ο απελευθερωτικός λόγος του Ιησού προκάλεσε την επανεμφάνιση της προσωπικότητάς του, έτσι ώστε να μιλάει με σύνεση με τον Ιησού, όπως διαπίστωσαν τρομαγμένοι και οι γύρω τους παραβρισκόμενοι (Ματθαίος 5/15, Λουκάς 8/35).

Θείο ύφος ή ποικιλία ύφους από ανθρώπους συγγραφείς;

*Το **Κοράνιο** αναγνωρίζει τον Θεό ως μοναδικό συγγραφέα και κατ' επέκταση μόνο το ύφος του Θεού. Το ύφος του Μωάμεθ υπάρχει στις παραδόσεις που προέρχονται απ' αυτόν, όχι όμως μέσα στο Κοράνιο.*

*Στη **Βίβλο** εμφανίζονται οι πιο διαφορετικές προσωπικότητες ως συγγραφείς της, οι οποίοι εισάγουν το δικό τους ύφος και τη δική τους οπτική γωνία, συχνά δε και τη δική τους προσωπική ιστορία με τον Θεό. Η Βίβλος είναι αποκλειστικά ανθρώπινος Λόγος και μόνον ως τέτοιος γίνεται σε μυστική αλληλεπίδραση μέσω της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος, αποκλειστικά ο Λόγος του Θεού.*

Το **Κοράνιο** και η ισλαμική θεολογία δίνουν μεγάλη σημασία στο γεγονός ότι, το Κοράνιο δεν προέρχεται από τον Μωάμεθ και δεν αντικατοπτρίζει τη δική του προσωπικότητα και τη δική του οπτική γωνία (ακόμη και αν το Κοράνιο αναφέρει πολλά για τον Μωάμεθ ως απεσταλμένον

του Θεού και τον εγκρίνει), αλλά γράφτηκε με το ύφος του Θεού.

Η **Βίβλος** σύμφωνα με την αυτο-κατανόησή της δεν παρελήφθη από αμέτοχους συγγραφείς, ούτε η συγγραφή της αυτή πραγματοποιήθηκε μέσω μηχανικής υπαγόρευσης, αλλά αντιθέτως από αληθινές προσωπικότητες, των οποίων τα χαρακτηριστικά εμφανίζονται μέσα στα κείμενά τους. Η θεοπνευστία και γενικά η ενέργεια του Αγίου Πνεύματος δεν αποκλείουν την ανθρώπινη προσωπικότητα, αλλά έχουν ως αποτέλεσμα την πλήρη της ανάπτυξη.

Η ανθρώπινη πλευρά της Βίβλου δεν αποτελεί απόδειξη κατά της θεοπνευστίας της. Η σκέψη ότι η Αγία Γραφή είναι ο Λόγος του Θεού, επειδή δεν συμμετέχει κανένας άνθρωπος ή ότι οι συμμετέχοντες θα ήσαν ανίκανοι για τη συγγραφή της, δεν υπάρχει μέσα στη Βίβλο, όπως δεν υπάρχει και στην ιστορία του Χριστιανισμού.

Η χριστιανική διδασκαλία για τη θεοπνευστία της Γραφής δεν εννοεί, ότι ο Θεός υπαγόρευε το ύφος του στους διάφορους συγγραφείς, αλλά ότι το Πνεύμα του Θεού παρακολουθούσε όλα αυτά που σε τελική ανάλυση λάβαιναν χώρα για τη συγγραφή της Βίβλου κατά την πάροδο του χρόνου, ενώ οι προσωπικότητες των συγγραφέων με την ιστορία της ζωής τους, με τη μόρφωση και το ύφος τους, εμφανίζονται πλήρως στο περιεχόμενό της. Στη Βίβλο βλέπουμε χαρακτηριστικά τον πολύ μορφωμένο και πολύγλωσσο Παύλο να στέκεται δίπλα στον Πέτρο, τον απλό ψαρά, ο ιστορικός έλληνας Λουκάς (Λουκάς 1/1-4) συντάσσει ένα εντελώς διαφορετικό ευαγγέλιο από αυτό του πνευματικού Εβραίου Ιωάννη, με ελληνικά επηρεασμένα από τα αραμαϊκά και τα μοιρολόγια του αποτυχημένου προφήτη Ιερεμία (βασικά κανένας δεν τον άκουγε) δεν θα μπορούσε να τα γράψει

ο καρποφόρος προφήτης Δανιήλ. Για τα τέσσερα ευαγγέλια έχουν ήδη γίνει οι σχετικές αναφορές.

Άχρονο κείμενο ή στο επίκεντρο η ιστορία;

*Ακόμη και αν το **Κοράνιο** αποκαλύφθηκε σε μία συγκεκριμένη ιστορική περίσταση, είναι βασικά αιώνιο και δεν έχει ως κύριο σκοπό τη διήγηση της ιστορίας, αλλά κάνει έκκληση υποταγής στον αιώνιο Δημιουργό. Στο Κοράνιο τα ιστορικά γεγονότα παίζουν έναν υποδεέστερο ρόλο, γι' αυτό και περιέχει ελάχιστα ιστορικά στοιχεία, τα οποία θα μπορούσε κάποιος να επαληθεύσει ή και να αμφισβητήσει.*

*Η **Βίβλος** είναι στην ευρύτερή της έννοια ένα βιβλίο ιστορίας: Πρώτον, μεγάλα βιβλικά τμήματα αναφέρονται στην ιστορία, επειδή ο Θεός είναι Θεός που επεμβαίνει στην ιστορία. Δεύτερον, οι συγγραφείς, ή οι άνθρωποι που διαδραματίζουν έναν ρόλο μέσα στη Βίβλο, βρίσκονται συχνά στο επίκεντρο και είναι στενά συνδεδεμένοι με τη δημιουργία αρκετών εκ των βιβλίων της. Τρίτον, το βιβλίο της Αποκάλυψης προπορεύεται της ιστορίας, πράγμα που σημαίνει, ότι είναι συχνά σημαντικό να γνωρίζουμε τη χρονική προέλευση συγκεκριμένων κειμένων και ότι κάποια παλαιότερα κείμενα ξεπεράστηκαν από νεότερα ή ακόμα και ακυρώθηκαν. Και αυτό, επειδή πολλές απαιτήσεις της Π. Διαθήκης έπαψαν να είναι δεσμευτικές, όπως για παράδειγμα στις ημέρες μας, όπως άλλωστε και πολλά από αυτά που έπραξε ο Ιησούς πριν τη σταύρωσή Του, ώστε αργότερα να θεωρηθούν ως*

πρότυπο.

Το γεγονός ότι το **Κοράνιο** κατά μία έννοια είναι άχρονο, προκύπτει φυσικά από το ότι προϋπήρχε ανέκαθεν στον ουρανό, στην «αρχική» ή «μητρική του γραφή». «Τα περιεχόμενα του Κορανίου που έλαβε ο Μωάμεθ για να διαβάσει, δεν συντάχθηκαν ως διήγηση ιστορικών γεγονότων. Υπό αυτή την έννοια είναι άχρονα και βρίσκονται έξω από ιστορικά πλαίσια. Ναι μεν υπάρχουν σχόλια και αναφορές για γεγονότα της ζωής του Μωάμεθ, αυτά όμως γράφτηκαν πριν τη γέννησή του. Ο Αλλάχ έφτιαξε το βιβλίο αυτό με τέτοιο τρόπο, ώστε να ταιριάζει απόλυτα στη ζωή του Μωάμεθ».²³

Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, το Κοράνιο στο σύνολό του δεν έχει ιστορικό προσανατολισμό, ακόμη και όταν αναφέρεται σε γεγονότα του παρελθόντος, σπάνια δε τα περιβάλλει με συγκεκριμένες ιστορικές αναφορές. «Η ιστορία του Μωάμεθ αναφέρεται μεν, αλλά παραμένει γενικά ανακριβής. Το Κοράνιο δεν περιέχει καθόλου χρονολογίες ή ημερομηνίες σχετικές με την ιστορία του Μωάμεθ. Το Κοράνιο κάνει απλώς μόνον αναφορά σε πολλά γεγονότα, όπως για παράδειγμα την εμφάνιση προφητών πριν τον Μωάμεθ, π.χ. ο Αδάμ ή ο Αβραάμ, δεν αναφέρει όμως τίποτα σχετικά με τις χρονικές περιόδους, στις οποίες αυτοί έζησαν και κήρυξαν....»²⁴ (Διάβασε για παράδειγμα για τον Νώε στη Σούρα 71,1.21.26 ή για τον Μωυσή στη Σούρα 79,14).

Επιπλέον δε να προστεθεί εδώ ότι, ούτε οι 114 Σούρες του Κορανίου ούτε τα χωρία τους έχουν ταξινομηθεί κατά ιστορική σειρά. Οι Σούρες είναι βασικά ταξινομημένες με βάση το μέγεθός τους, με εξαίρεση την εισαγωγική Σούρα 1. Η Σούρα

2 περιέχει 286 εδάφια, ενώ η Σούρα 114 μόνον τρία. Η κάθε μία Σούρα χωριστά δεν αποτελεί μία ολοκληρωμένη διήγηση, αλλά καταρτίστηκε μέσω κάθε μιας ακολουθίας ενός ή περισσότερων εδαφίων, με συχνά εναλλασσόμενα θέματα, που συλλέγονταν κάθε φορά με τον τρόπο που ο Μωάμεθ τα είχε απαγγείλει. Πολύ λίγες διηγήσεις ή θέματα παρουσιάζονται ολοκληρωμένα, όπως, για παράδειγμα, η ιστορία του Ιωσήφ, στη Σούρα 12. Οι ερευνητές του Κορανίου μουσουλμανικής ή μη μουσουλμανικής καταγωγής, συμφωνούν στο ότι, ειδικά οι μεγάλες σε περιεχόμενο Σούρες δεν αποκαλύφθηκαν με συνοχή, αλλά πιθανότατα ενώθηκαν αργότερα από πολλά μεμονωμένα εδάφια.

Έτσι συναντάμε στο Κοράνιο σχεδόν είκοσι άτομα της Π. και της Κ. Διαθήκης, όπως για παράδειγμα τον Αδάμ, τον Αβραάμ, τον Μωυσή, τον Ιώβ, τον Δαυίδ, τον Ιωάννη τον βαπτιστή και, φυσικά, τον Ιησού Χριστό. Οι διηγήσεις του Κορανίου για το έργο τους έχουν εν μέρει μεγάλη απόκλιση από τη Βίβλο, επειδή στο Κοράνιο, όλοι αυτοί αποτελούν πρότυπα για την αποστολή του Μωάμεθ. Μέσα στις προφητικές αυτές διηγήσεις λείπουν, πρακτικά, εντελώς οι ιστορικές αναφορές των γεγονότων ή οι χρονολογίες των περιστατικών και, κατά κανόνα, δεν υπάρχει καμία ολοκληρωμένη ιστορία των προφητών, με αρχή και τέλος, αλλά κυρίως υπαινιγμοί σχετικά με τους προφήτες. Ο Murad Hofmann γράφει: «Εδώ δεν πρόκειται περί ιστορικών αναφορών, οι οποίες προϋποθέτουν τις αντίστοιχες γνώσεις».²⁵

Από το Κοράνιο και μόνον δεν μπορούμε να έχουμε μία βιογραφία του Μωάμεθ. Εδώ είναι απαραίτητες οι παραδόσεις (τα *Χαντίθ*) και οι παλιές βιογραφίες των προφητών. Για τον λόγο αυτό, το Κοράνιο λίγα μόνον στοιχεία προσφέρει για την κριτική του, πράγμα που θα ίσχυε ακόμη και στην

περίπτωση που η κριτική αυτή θα ήταν επιτρεπτή στο Ισλάμ.

«Η **Βίβλος** διηγείται για τη σχέση του Θεού με τους ανθρώπους μέσα στον χρόνο. Αναπτύσσει σταδιακά την ιστορία από τη Δημιουργία μέχρι την Αποκάλυψη. Περιέχει, όμως, και ιστορίες της καθημερινότητας, αναφέρει συγκεκριμένες χρονολογίες, αριθμούς, ονομασίες ή και μητρώα. Αυτά τα στοιχεία φαίνονται σε μας σήμερα σχεδόν ασήμαντα. Εντούτοις, δηλώνουν ότι η Βίβλος αποτελεί ένα ιστορικό ντοκουμέντο».²⁶

ο γραπτός λόγος του Θεού αποτελεί, συχνά, την απλή ιστορική μαρτυρία των ενεργειών του Θεού μέσα στην ιστορία, όπως στην περίπτωση της Εξόδου από την Αίγυπτο, της Διαθήκης στο βουνό Σινά, των εγκαινίων του Ναού, όπως και την εβδομάδα των Παθημάτων του Ιησού Χριστού ή την αποστολική Σύνοδο. Η Βίβλος, λοιπόν, έχει συνεχή εξάρτηση από την ιστορική πραγματικότητα των γεγονότων που αναφέρει. (Όπως, για παράδειγμα, μας δείχνουν τα σχετικά χωρία για την Ανάσταση του Ιησού, τα οποία αναφέρονται στην Επιστολή Α' προς Κορινθίους 15/1-8, 14-20α).

Αυτό δεν θέτει τη Γραφή πάνω από την ιστορική αλήθεια και την ιστορική επαλήθευση, αλλά, αντιστρόφως, αιτιολογεί την απαίτηση, κατά την οποία μία ιστορική επαλήθευση αποδεικνύει την αξιοπιστία της Γραφής, κάτι για το οποίο φίλος και εχθρός καλούνται να δουλέψουν μαζί πάνω στην ιστορία, όπως για παράδειγμα έκανε ο Παύλος παραπέμποντας στους εν ζωή αυτόπτες μάρτυρες της Ανάστασης του Ιησού Χριστού (Α' Κορινθίους 15/5).

Καμία αγία Γραφή δεν έχει θεμελιώσει τα κείμενά της με τέτοιο τρόπο μέσα στην εκάστοτε ιστορία των συγγραφέων, του περιβάλλοντος και των ενεργειών του Θεού στην ιστορία της αν-

θρωπότητας, όπως η Βίβλος. Αυτό σημαίνει ότι, η Γραφή προσφέρει τεράστιο ιστορικό υλικό και σημεία αναφοράς, που τίθενται σε κριτική και δίνει πληροφορίες σχετικά με την ιστορική δημιουργία καθενός εκ των αποσπασμάτων της, περισσότερο από κάθε άλλη αγία Γραφή μιας θρησκείας. (Σχετικά παραδείγματα: Δευτερονόμιο 31/22-26, Ιησούς του Ναυή 1/8, 24-26, Παροιμίες 1/1, 30/1, 31/1, Ιερεμίας 1/1-3, Λουκάς 1/1-4, Αποκάλυψη 1/9-11). Δεν είναι άξιον απορίας, το ότι η μεταγενέστερη κριτική έρευνα της Βίβλου ήταν σε θέση τόσο εύκολα να ερευνηθεί και να ασκήσει κριτική στην προϊστορία των βιβλίων της Βίβλου. Χιλιάδες ιστορικά, χρονολογικά και γεωγραφικά στοιχεία στη Βίβλο παρέχουν εδώ και αιώνες πρόσφορο έδαφος για το έργο των αρχαιολόγων, των ιστορικών και των επιστημόνων που ασχολούνται με τον πολιτισμό.

Σε τελική ανάλυση, ολόκληρο το οικοδόμημα της σύγχρονης, δυτικής ιστορικής κατανόησης, θεμελιώνεται, ως γνωστόν, στα πλαίσια της ιουδαϊκο-χριστιανικής αντίληψης.

Άχρονη εγκυρότητα ή εγκυρότητα κατά τη σωτηριολογική εξέλιξη;

Το Κοράνιο βασίζεται στο ότι όλοι οι προφήτες, όλων των εποχών, είχαν το μήνυμα ότι, μεταξύ της Δημιουργίας του ανθρώπου και της Τελικής Κρίσης υπάρχει ένα άχρονο και διαρκές θέλημα του Θεού.

Η **Βίβλος** προϋποθέτει μία συνεχή Αποκάλυψη, και με βάση αυτό το γεγονός η εξέλιξη της ιστορίας για τη λύτρωση όλο και αυξάνει, αλλ' επίσης και προηγούμενα στάδια της

αποκάλυψης έχουν ξεπεραστεί.

Κατά το **Κοράνιο**, όλοι οι προφήτες είχαν το ίδιο έργο και το ίδιο μήνυμα που είχε και ο Μωάμεθ. Ακόμη και οι παλαιότερες Γραφές, όπως η Πεντάτευχος, οι Ψαλμοί και τα Ευαγγέλια, βασικά δεν περιείχαν κάτι διαφορετικό, από την ίδια διαχρονική απαίτηση, όπως το Κοράνιο. Για τον λόγο αυτό καμία από τις εντολές δεν ενδιαφέρει πότε αποκαλύφθηκε και για ποια εποχή αποκαλύφθηκε.

Στη **Βίβλο**, η *σωτηριολογία* κατέχει έναν εξέχοντα ρόλο. Οι προηγούμενες εποχές, πριν ή και μετά την Ααρωνική ιεροσύνη, διαχωρίζονταν σχεδόν ή και διαχωρίζονται ακόμη σε σχέση με όλες τις πλευρές της λατρείας. Ο Αβραάμ θυσίαζε σε κάθε τόπο, επάνω σε ένα θυσιαστήριο που ο ίδιος έφτιαχνε, αργότερα ακολούθησε η σκηνή του Μαρτυρίου, που ήταν ένα μεταφερόμενο ιερό, το οποίο συνόδευε πάντοτε τους ισραηλίτες, όπου πήγαιναν. Τελικά, στάθμευσε στην Ιερουσαλήμ. Ακολούθησαν ο πρώτος και ο δεύτερος Ναός και, τελικά, στην Κ. Διαθήκη έχουμε πλέον την εκκλησία του Θεού, ως έναν αόρατο Ναό, στην πραγματικότητα δε την καταστροφή του ορατού Ναού. Όλα αυτά τα στάδια εξέλιξης δεν αντιφάσκουν μεταξύ τους, αλλά αντιθέτως ανήκουν οργανικά μαζί και είναι συνδεδεμένα με περαιτέρω διατάξεις και πνευματικές αλήθειες, οι οποίες άλλαζαν σε συνάρτηση με τις εξελίξεις. Δεν είναι όλα χωρίς ισχύ, με την έννοια κατά την οποία, η χριστιανική εκκλησία δεν θα μπορούσε να αντλήσει απ' αυτά πνευματικές αλήθειες, αλλά στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν χρησιμεύουν. Οι χριστιανοί μελετούν τις θυσίες της Π. Διαθήκης, τις κατατάσσουν όμως στα πλαίσια των παρεμβάσεων του Θεού στην ιστορία και δεν τις εκτελούν πλέον. Δεν μπορούν να κα-

τανοήσουν τη θυσία του Ιησού Χριστού, χωρίς το υπόβαθρο της Π. Διαθήκης, παρόλο που ο Ιησούς έθεσε εκτός ισχύος ένα μεγάλο τμήμα της.

Για τη μελέτη της Βίβλου είναι πάντα σημαντικό να αποδίδουμε τα γεγονότα, τους νόμους και τις εντολές στην παρέμβαση του Θεού στην ιστορία. Έτσι δεν παρουσιάστηκε ποτέ κάποιο είδος Θεολογίας πριν την εποχή της κριτικής των κειμένων, η οποία να λαμβάνει εξ ολοκλήρου υπόψη της τον ιστορικό χαρακτήρα της Βίβλου για την απόδοση της ερμηνείας της.

Ένα παράδειγμα αποτελεί η πολιτική εξέλιξη, καθώς στη Βίβλο διαβάζουμε για αμέτρητα πολιτικά συστήματα. Στο πρώτο τμήμα της Βίβλου γίνεται λόγος για τους πρεσβύτερους και τους αρχηγούς των φυλών. Ακολουθούν οι κριτές, ένα ομοσπονδιακό κράτος με ένα συμβούλιο στην ηγεσία, η βασιλεία με διαφορετική διαμόρφωση κάθε φορά και κάθε τόσο με ξένες κυρίαρχες δυνάμεις. Στην Κ. Διαθήκη, ο Ιησούς μεταφέρει από την Π. Διαθήκη τη νομιμότητα των πιστών προς το ιουδαϊκό κράτος, και κατά καιρούς προς το εκάστοτε κράτος, που κυριαρχούσε επάνω στον Ισραήλ. (Παραδείγματα: ο Ιωσήφ στην Αίγυπτο, ο Δανιήλ στη Βαβυλώνα), απέναντι στο ρωμαϊκό κράτος: «Δώστε στον Καίσαρα αυτά που ανήκουν στον Καίσαρα και στον Θεό, αυτά που ανήκουν στον Θεό» (Ματθαίος 22/21, Μάρκος 12/17, Λουκάς 20/25), ενώ ο Παύλος συμβουλεύει τους χριστιανούς να υπακούν στο ρωμαϊκό κράτος (Ρωμαίους 13/17). Για την κατανόηση των βιβλικών κειμένων πρέπει να λαμβάνει κανείς πάντα υπόψη του, την πολιτική δομή και το περιβάλλον που υπήρχε ολόγυρα.

Σεβασμός στο εκτυπωμένο αντίγραφο ή χρησιμοποίησή του ως χρήσιμο αντικείμενο;

*Οι μουσουλμάνοι αποδίδουν στα αντίτυπα του **Κορανίου** ιδιαίτερη εκτίμηση και τιμή, μία δε υποτιμητική μεταχείριση ενός αντίτυπου του **Κορανίου** θεωρείται βλασφημία προς τον Θεό.*

*Αντίτυπα της **Βίβλου** αποτελούν αντικείμενα προς χρήση, τα οποία οι αναγεννημένοι χριστιανοί χρησιμοποιούν συχνά σε τέτοιο βαθμό, υπογραμμίζοντας εδάφια, ώστε τα φθείρουν. Ακριβά αντίτυπα της **Βίβλου** γίνονται αντικείμενα εκτίμησης κυρίως λόγω της καλλιτεχνικής, ιστορικής, υλικής ή προσωπικής αξίας τους.*

Στο Ισλάμ το **Κοράνιο** δεν αποτελεί μόνον αντικείμενο εκτίμησης και σεβασμού εξαιτίας του περιεχομένου του, αλλ' επίσης και το κάθε αντίτυπό του, άσχετα αν γράφτηκε σε παλαιότερη εποχή ή τυπώθηκε στη σημερινή. Οι μουσουλμάνοι φιλούν το αντίτυπο του Κορανίου αποδίδοντάς του με αυτό τον τρόπο τιμή, καθώς και το μεταχειρίζονται με μεγάλη επιμέλεια, το τυλίγουν σε μαντήλι και το τοποθετούν με το μπροστινό του τμήμα προς τα επάνω, σε μια ιδιαίτερα εμφανή θέση, ποτέ όμως στο δάπεδο. Κανένας δεν μπορεί να το αγγίξει ή να το φιλήσει με άπλυτα χέρια ή τέλος πάντων με χέρια σε οποιαδήποτε άλλη ακάθαρτη κατάσταση (όπως για παράδειγμα κατά την έμμηνη ρήση), αλλά προηγουμένως είναι απαραίτητο να γίνεται τελετουργικό πλύσιμο. Δεν επιτρέπεται να λερωθεί, να φθαρεί, να σχιστεί, να καεί ή να πεταχτεί, όπως επίσης δεν είναι δυνατόν για τον συντηρητικό μουσουλμάνο να χρησιμοποιήσει μια εφημερίδα που περιέχει χωρία του Κορανίου, ως

αναλώσιμο υλικό. Δεν επιτρέπεται να μεταφέρεται σε τόπο, όπου δεν είναι δυνατόν να αποφευχθεί η βρωμιά. Κατά κανόνα αυτό ισχύει ακόμη και για κάθε γραπτή Σούρα και για κάθε αντικείμενο που την περιέχει. Όλα αυτά αποτελούν βλασφημία προς τον Θεό, σε πολλά δε ισλαμικά κράτη θεωρούνται και ως σοβαρά παραπτώματα και αποστασία από την πίστη, ενώ συχνά τιμωρούνται και με φυλάκιση ή ακόμη και με θανατική ποινή.

Το Κοράνιο φέρνει ευλογία (στα αραβικά *baraka*), κάτι που καθιστά είτε το ίδιο είτε τα μεμονωμένα γραπτά εδάφια του, κατάλληλα προς ευλογία ή θεραπεία από ασθένεια. Ακόμη και αν αυτό δεν ανταποκρίνεται πάντα στην επίσημη Θεολογία, πολλά εδάφια του Κορανίου βυθίζονται μέσα στο νερό, το οποίο μετά πίνουν ή τοποθετούνται μέσα σε μια δερμάτινη θήκη, την οποία φορούν σαν φυλαχτό. «Για το λόγο αυτό, κάθε εδάφιο του Κορανίου, που έχει γραφτεί πάνω σε όχημα, εικόνα ή οπουδήποτε αλλού, υπηρετεί έναν άλλο σκοπό από αυτόν των εδαφίων που οι χριστιανοί κρεμούν στον τοίχο ή μαθαίνουν απέξω: Τα εδάφια του Κορανίου προστατεύουν και προσφέρουν δύναμη».²⁸

«...ποτέ δεν γράφει κάποιος μέσα στο Κοράνιο, ούτε υπογραμμίζει εδάφια μέσα σε αυτό... Οι μουσουλμάνοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη μεταχείριση του Κορανίου, όπως είναι οι χριστιανοί με τη μεταχείριση της Βίβλου».²⁹

Η «χαλαρή» μεταχείριση της **Βίβλου** μπορεί για τους χριστιανούς να είναι ένα δείγμα για το ότι η Βίβλος αποτελεί κομμάτι της ζωής ενός ανθρώπου. Η συχνή μελέτη της Βίβλου φαίνεται από τη φθορά που έχει υποστεί ένα αντίτυπο. Και αν η φθορά είναι τέτοια, ώστε η Βίβλος να μη μπορεί να χρησιμοποιηθεί πλέον, τότε μπορούμε να την πετάξουμε, χωρίς αυτό να δημιουργεί κάποιο πρό-

βλημα και να την αντικαταστήσουμε με μία άλλη καινούργια. Η χρήση ενός βιβλικού αντιτύπου, δεν υποδεικνύει αυτόματα και τη σχέση του ανθρώπου με τον Θεό.

Ακόμη και στην περίπτωση που, στα πλαίσια της λατρείας του Θεού μέσα σε εκκλησία, ένα αντίτυπο της Βίβλου τιμηθεί με ιδιαίτερο τρόπο ή φιληθεί ή τοποθετηθεί στον άμβωνα η τιμή δεν αποδίδεται στο αντίτυπο, αλλά στο περιεχόμενό του. Φυσικά, στην ιστορία τέχνης μέσα στον χριστιανικό χώρο δημιουργήθηκαν θαυμάσιες εκδόσεις της Βίβλου, μερικοί δε από τους αναγνώστες προμηθεύτηκαν για τη Βίβλο τους μια ιδιαίτερη θήκη. Πάντα όμως η τιμή αποδίδεται στο περιεχόμενο και όχι στο αντίτυπο.

Υπεροχή ή Αυτοκριτική;

*Το **Κοράνιο** έχει στόχο να τεκμηριώσει και να κηρύξει προπάντων την υπεροχή του Θεού, της Αποκάλυψης, του προφήτη Μωάμεθ και των πιστών.*

*Όταν το **Κοράνιο** στρέφεται εναντίον άλλων, αυτοί σίγουρα δεν είναι οι πιστοί του. Μία αυτοκριτική θα σήμαινε ότι η υπεροχή της Αλήθειας θα είχε τεθεί υπό αμφισβήτηση.*

*Η **Βίβλος** έχει σκοπό να τεκμηριώσει και να κηρύξει προπάντων το έλεος του Θεού στον κόσμο που ζει στην αποστασία, χωρίς ειρήνη με Εκείνον και με τον λαό Του.*

*Όταν η **Βίβλος** στρέφεται εναντίον άλλων, αυτοί είναι κυρίως οι ισραηλίτες στην Π. Διαθήκη και οι ίδιοι οι χριστιανοί στην Κ. Διαθήκη.*

κη. Οι άπιστοι ή οι ειδωλολάτρες θεωρούνται περιστασιακά ως πρότυπο στα μάτια των πιστών. Η Βίβλος δεν χρησιμεύει σε τίποτα αν ο σκοπός της θα ήταν να πανηγυρίσει την κατάσταση των χριστιανών ή των εβραίων. Η Αποκάλυψη πολύ συχνά στρέφεται μέσω αυτοκριτικής εναντίον του ίδιου του λαού του Θεού και ονοματίζει συχνά και χωρίς ωραιοποιήσεις την πραγματική πνευματική του κατάσταση.

Στο **Κοράνιο** γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίοι μαζί με τους προφήτες υποτάσσονται στον Θεό, με αποτέλεσμα να κερδίζουν τη μάχη σε κάθε τομέα και εκείνων, οι οποίοι δεν υποτάσσονται στον Θεό, με αποτέλεσμα να αποτυγχάνουν. Σκοπός του Κορανίου είναι να τεκμηριώσει προπάντων την υπεροχή του Θεού, του προφήτη Του Μωάμεθ και των πιστών. Η «υπεροχή»³⁰ του Κορανίου και η «νίκη»³¹ του Ισλάμ (Σούρα 110,1) δεν θεωρούνται ως κάτι απρεπές, αλλά ως αναπόφευκτη συνέπεια της Αλήθειας.

Το Ισλάμ δεν θέλει του πιστούς του να χάσουν το θάρρος τους εξαιτίας της αυτοκριτικής και να πάψουν να βλέπουν την καθαρή πραγματικότητα. Αυτό σχετίζεται και με την αντίληψη περί αμαρτίας, όπως θα δούμε παρακάτω, καθώς ο άνθρωπος θεωρείται ένα ον, το οποίο κατά βάση έχει την ικανότητα να κάνει πάντα το καλό.

Η **Βίβλος** είναι γεμάτη από αποσπάσματα κριτικής απέναντι στον λαό του Θεού. Ναι μεν η Π. Διαθήκη διακηρύττει με σφοδρότητα την ύπαρξη ενός και μόνου Θεού, αποκαλύπτει όμως, συγχρόνως, χωρίς καμία συγκάλυψη, το πόσο δύσκολα οι ισραηλίτες αποδέχονταν την αλήθεια αυτή. Η μοιχεία και ο φόνος που διέπραξε ο Δαυίδ δεν μειώνουν την αξία των Ψαλμών, αλλά δίνουν την

αφορμή για τη δημιουργία του πιο σημαντικού Ψαλμού μετάνοιας μέσα στην Π. Διαθήκη και στην εκκλησιαστική ιστορία (Ψαλμός 51, Β΄ Σαμουήλ, κεφ. 6-7). Εκτός απ' τον Δαυίδ, ο Μωυσής και ο Παύλος είχαν και αυτοί υπάρξει προηγουμένως δολοφόνοι. Τα λάθη του Πέτρου, ο οποίος δεν πήρε στα σοβαρά το μαρτύριο του Ιησού και εγγυόταν λίγο πριν τη σταύρωση ότι δεν θα τον πρόδιδε ποτέ (Ματθαίος 26/33-35) και κατακρίθηκε αυστηρά από τον Παύλο, επειδή δεν ήθελε να φάει μαζί με τους χριστιανούς, που προέρχονταν από τα ειδωλολατρικά έθνη (Γαλάτες 2/11-14), δεν αποτελούν πληροφορίες που αντλούμε από αντίπαλες Γραφές, αλλά από την ίδια την Κ. Διαθήκη. Η Κ. Διαθήκη αναφέρει τόσο ότι η πρώτη εκκλησία ήδη από πολύ νωρίς ξεκίνησε το κοινωνικό της έργο (Πράξεις των Αποστόλων, κεφ. 6), όσο και ότι τα πλούσια μέλη της εκκλησίας άφηναν συχνά πεινασμένα, άλλα φτωχά μέλη της (Α΄ Κορινθίους 11/21-22) ή δεν ήσαν συνεπείς στις μισθοδοσίες (Ιάκωβος 5/4). Ολόκληρα βιβλία της Π. Διαθήκης είναι αφιερωμένα στην ασυγκάλυπτη έκθεση της κατάστασης των ισραηλιτών (όπως στο βιβλίο του Μιχαία), καθώς και ολόκληρα βιβλία της Κ. Διαθήκης εκθέτουν την άσχημη κατάσταση μέσα στις χριστιανικές εκκλησίες (Α΄ Κορινθίους).

Δεν είναι οι ειδωλολάτρες της Π. Διαθήκης ή οι Ρωμαίοι και οι Έλληνες της Κ. Διαθήκης, των οποίων οι απάνθρωπες πράξεις και αλλοπρόσאלλες αντιλήψεις βρίσκονται στο προσκήνιο, αλλά σε μεγάλο βαθμό τα λάθη του δήθεν ή του αληθινού λαού του Θεού. Στην εκκλησία της Κορίνθου ο Παύλος ανακάλυψε ένα είδος αιμομιξίας, το οποίο, τους έλεγε, «δεν υπάρχει ούτε καν μεταξύ των ειδωλολατρών» (Α΄ Κορινθίους 5/1). Πολύ συχνά ο Θεός αναγκάζεται να καλέσει περιθωριοποιημένους ανθρώπους για να φέρουν τον λαό

Του ξανά στον δρόμο Του.

Σε καμία άλλη θρησκεία δεν απομακρύνονται σε τέτοιο βαθμό οι οπαδοί της όσο στην Π. και στην Κ. Διαθήκη. Το δίδαγμα που η Βίβλος φέρνει πάντα με μεγάλη γλαφυρότητα στο προσκήνιο είναι ότι τόσο οι εβραίοι, όσο και οι χριστιανοί είναι αμαρτωλοί και ικανοί να πράξουν τα χειρότερα. Ο Παύλος γράφει σχετικά με το θέμα αυτό στους χριστιανούς: «Αυτός που νομίζει ότι στέκεται ας προσέχει μη πέσει» (Α΄ Κορινθίους 10/12), και, ενόψη της επικείμενης κρίσης του Θεού, τους νουθετεί λέγοντάς τους ότι δεν πρέπει να θεωρούν τον εαυτό τους ως υπερέχοντες: «Μη υψηλοφρονείς, αλλά να φοβάσαι!» (Ρωμαίους 11/18-22).

Η *αυτοκριτική* αποτελεί κομμάτι της χριστιανικής φύσης. Το να γίνει κάποιος χριστιανός σημαίνει κατ' αρχάς να συνειδητοποιήσει ότι ο ίδιος είναι αμαρτωλός και όχι να ασχολείται με την αμαρτία των άλλων. Οι χριστιανοί δεν είναι καλύτεροι, αλλά γίνονται καλύτεροι. Χριστιανισμός κατά τον Λούθηρο είναι όταν ένας ζητιάνος λείει σε έναν άλλον, που υπάρχει φαγητό. Ο Παύλος γράφει σχετικά: «Επειδή, εγώ είμαι ο ελάχιστος από τους αποστόλους· ο οποίος δεν είμαι άξιος να ονομάζομαι απόστολος, επειδή καταδίωξα την εκκλησία του Θεού. Αλλά, με τη χάρη του Θεού είμαι ό,τι είμαι· και η χάρη του σε μένα δεν έγινε μάταιη, αλλά κοπίασα περισσότερο απ' όλους αυτούς· όμως, όχι εγώ, αλλά η χάρη του Θεού, που ήταν μαζί μου» (Α΄ Κορινθίους 15/9-10).

Η Αγία Γραφή αποτελεί για τον Χριστιανισμό μια ασυγκάλυπτη και ειλικρινή αυτο-ανάλυση. Αυτό το γεγονός διαμόρφωσε την ιστορία του χριστιανισμού. Οι σταυροφορίες μελετήθηκαν από χριστιανούς (και όχι από μουσουλμάνους) και καμία θρησκεία μέσα στην ιστορία αρκετών χιλιετιών δεν παραδέχεται τόσο ξεκάθαρα τα λάθη

της, όπως ο χριστιανισμός. Δεν είναι τυχαίο, ότι η κριτική επιστήμη της ιστορίας δημιουργήθηκε στη χριστιανική Δύση και εκεί κατάφερε να ορθώσει το ανάστημά της έναντι των εκκλησιών.

Η αυτοκριτική είναι βαθιά ριζωμένη στο κέντρο του χριστιανικού μηνύματος — στο ευαγγέλιο της συγχώρησης. Στα πρώτα κεφάλαια της Βίβλου αναφέρεται ότι, η απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Θεό, η οποία ήταν αποτέλεσμα της αμαρτίας, είχε ως συνέπεια να αρχίσουν οι άνθρωποι να αναζητούν το φταίξιμο στους άλλους (Γένεση 3/11-13). Από τότε οι άνθρωποι αναζητούν το φταίξιμο για οτιδήποτε προκύπτει, πάντα στους άλλους, τόσο στην ιδιωτική σφαίρα, όσο και στα πλαίσια της πολιτικής. Ακόμη και στην περίπτωση που η αναζήτηση των αιτίων είναι δικαιολογημένη, ο χριστιανός οφείλει να εξετάζει πρώτα τον εαυτό του για την εύρεση ευθυνών και όχι τους άλλους. Ο Ιησούς αποδοκιμάζει τα λόγια του Φαρισαίου: «Σε ευχαριστώ, Θεέ μου, επειδή δεν είμαι όπως οι άλλοι...», ενώ επιδοκιμάζει τα λόγια του τελώνη: «Θεέ μου, ελέησέ με τον αμαρτωλό» (Λουκάς 18/11-14). Η πίστη μέσα στη Βίβλο ξεκινά με την επίγνωση της δικής μας ανεπάρκειας.

Ένας ιουδαίος συγγραφέας γράφει: «Σε αντίθεση με την Αγία Γραφή του Μωάμεθ, η εβραϊκή Βίβλος δεν είναι ένα βιβλίο, αλλά μία βιβλιοθήκη. Είναι ένα πολύχρωμο χαλί, φτιαγμένο από πολλά κομμάτια διηγήσεων που ένας ολόκληρος λαός ύφανε στο πέρασμα χιλιετιών. Δεν υπάρχει κακή πράξη των ισραηλιτών, που να μη έχει αναφερθεί μέσα σ' αυτή την ασύγκριτη συλλογή βιβλίων, ούτε κάποιο έγκλημα των μεγαλύτερων βασιλιάδων του Ισραήλ, που να μη έχει αποκαλυφθεί. Κατά τον Paul Badde «Μέχρι και στην Κ. Διαθήκη, σχεδόν κάθε βιβλίο της Βίβλου μπορεί κάποιος να θεωρήσει επίσης ως αντίρρηση, αντίθεση ή σχό-

λιο κριτικής της παλαιότερης και της προσωπικής ιστορίας». Η εξωτερίκευση αυτή έχει έκτοτε ως αποτέλεσμα στον ιουδαϊκό-χριστιανικό κόσμο, η αυτοκριτική να θεωρείται αρετή: μία ένδειξη δύναμης και όχι παραδοχή αδυναμίας. Για το Ισλάμ τα πράγματα είναι αλλιώς: Η κριτική της προσωπικής ιστορίας είναι αδιανόητη, είναι βλασφημία. Είναι κάτι το οποίο θα αφαιρούσε τα θεμέλια της Αποκάλυψης. Θα ήταν προσβολή για τους προφήτες. Και έως σήμερα δεν υπάρχει ελευθερία λόγου στα μουσουλμανικά κράτη, ούτε διάλογος πολιτικών μέσα σε κοινοβούλια, εκλεγμένα από το λαό». ³²

Αυτή λοιπόν η αυτοκριτική επιβάλλει να επισημάνουμε το γεγονός, ότι ο χριστιανισμός κατά την πορεία του, δεν υπήρξε πάντα δίκαιος έναντι αυτής της απαίτησης για αυτοκριτική, καθώς έθεσε μία ψεύτικη πολιτικο-θρησκευτική αίσθηση υπεροχής και μία πολύ κοσμική νοοτροπία κατάκτησης του κόσμου. Εκτός αυτού, είναι επίσης απαραίτητο να επισημάνουμε ότι, δεν είναι τυχαίο που ο χριστιανισμός εξέταζε μόνος του τα λάθη της εξέλιξής του και ότι η κριτική της εκκλησιαστικής ιστορίας δεν ήταν προϊόν των ανταγωνιστών του, αλλά ήταν πάντα από τον ίδιο τον χριστιανισμό σε πρακτική εφαρμογή.

Πίστη: Υποταγή ή εμπιστοσύνη με παράπονα και αμφιβολίες;

*Κατά το **Κοράνιο** οι αμφιβολίες και τα παράπονα κατά του Θεού και της Αποκάλυψης του Κορανίου είναι ανεπίτρεπτα και θεωρούνται ως άμεση επίθεση κατά του Θεού.*

*Μέσα στη **Βίβλο**, υπάρχουν ολόκληρα βιβλία, τα οποία περιέχουν παράπονα και αμφιβολίες*

προς τον Θεό (όπως οι Θρήνοι του Ιερεμία ή πολλοί Ψαλμοί) η δε Βίβλος μάς προτρέπει από το να απευθυνόμαστε στον Θεό με παράπονο ή αμφιβολία και μέσα στη σχέση μας μαζί Του να υποφέρουμε και να τα ξεπερνάμε.

Το **Κοράνιο** ούτε αναγνωρίζει ούτε περιέχει παράπονα προς τον Θεό. Θεωρεί ανεπίτρεπτη την αμφιβολία προς τον Θεό και προς την ισλαμική θεμελιώδη διδαχή και έχει ως σημείο αναφοράς το ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει μεταξύ των αληθινών πιστών. Παράπονα και αμφιβολίες για έναν μουσουλμάνο δεν είναι δυνατόν ποτέ να αποτελέσουν στοιχείο μιας συνομιλίας με τον Θεό, επειδή κάτι τέτοιο θα έθετε υπό αμφισβήτηση την υπεροχή και τη θέση του Θεού ως Δημιουργού και Κυρίου. Η καλοσύνη και το έλεος του Θεού, ακόμα και αν τεθούν υπό σύντομη εξέταση, θα ήταν ήδη απόδειξη της αχαριστίας και απιστίας του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δεν έχει δικαίωμα να κατηγορεί τον παντοδύναμο Δημιουργό και Κύριο του κόσμου και να Του ζητά ευθύνες ή να θέτει υπό εξέταση τους χειρισμούς Του, ακόμη και αν αυτό θα συνέβαινε χάρη συζήτησης.

Επειδή ο άνθρωπος παραμένει πάντα υποταγμένος δούλος του Θεού, η μοναδική στάση που του ταιριάζει είναι η ταπεινή αποδοχή της θέλησης του Θεού στην Αποκάλυψη και στην πραγματική ιστορία. «Ως συνέπεια αυτής της πίστης είναι αδιανόητο για το Κοράνιο, το γεγονός ότι οι πιστοί άνθρωποι στρέφονται κατά του Θεού με ή χωρίς παράπονα, όπως συμβαίνει στις βιβλικές μαρτυρίες... Το Κοράνιο δεν επιτρέπει στους ανθρώπους να παρασύρονται τόσο πολύ από τις προσωπικές τους ανάγκες, ώστε να ζητούν ευθύνες από τον

Θεός: «Δεν λογοδοτεί για το έργο Του, αυτοί όμως λογοδοτούν για το δικό τους» (21.23). Εδώ δεν υπάρχει χώρος για έκπληκτα βλέμματα απέναντι στην ακαταστασία του κόσμου, τον πόνο των δίκαιων, ούτε καν απέναντι στο θεωρητικό πρόβλημα της δικαιοσύνης του Θεού, δηλαδή πώς ο Θεός επιτρέπει να συμβαίνουν τέτοια πράγματα ή τα δημιουργεί. Απέναντι σε αυτές τις προσβολές στέκεται ακλόνητος ο ισχυρισμός, ότι κάθε δημιουργήμα του Θεού είναι τέλειο: «Στη Δημιουργία του Πολυεύσπλαχνου δεν μπορείς να δεις κανένα ελάττωμα. Γι' αυτό στρέψε το βλέμμα σου αλλού: Βλέπεις κάποιο κακό; Τότε στρέψε το βλέμμα σου δύο φορές αλλού! Θα επιστρέψει πίσω σε σένα ντροπιασμένο και εξαντλημένο» (67.3επ.)»³³

Στη **Βίβλο** οι αμφιβολίες και τα παράπονα συχνά θεματοποιούνται και αποτελούν στοιχεία μιας ζωντανής σχέσης με τον Θεό, ακόμη και όταν ο σκοπός είναι, αυτά να ξεπεραστούν και τη θέση τους να πάρει η πίστη. Πάνω σε αυτό το θέμα έχουν αφιερωθεί ολόκληρα βιβλία. Το βιβλίο των Θρήνων του Ιερεμία (Θρήνοι, κεφ. 1-5 ή Ιερεμίας, κεφ. 11-20) δεν παρουσιάζουν τον προφήτη, που θριαμβεύει ενάντια στο Κακό, αλλά τον άνθρωπο που έχει προσβληθεί από αυτό, ο οποίος μέσα από τις αμφιβολίες του, αποκτά τις βαθύτερες του εμπειρίες με τον Θεό. Το ίδιο ισχύει και για την κατάθλιψη του προφήτη Ηλία (Α' Βασιλέων, κεφ. 19). Οι Ψαλμοί, με τα παράπονα του Δαυίδ, διαμορφώνουν μέχρι σήμερα τον ιουδαϊσμό και τον χριστιανισμό. (Όπως, για παράδειγμα, οι Ψαλμοί 3/5, 6/13, 44/74, 77/79). Στο βιβλίο του Ιώβ ο Θεός δεν παρουσιάζεται καθαρά ως το Ύψιστο και το Ωραιότερο, αλλά μετά από ατελείωτους διαλόγους παραμένει τελικά ο Δημιουργός και ο Φίλος, στον οποίο ο άνθρωπος στηρίζεται γερά, ακόμη και στον πόνο και στη σύγχυσή του.

Ἔτσι ο Ἰερεμίας, ανήσυχος και προκλητικός, φέρνει τις αντιρρήσεις του μπροστά στον Θεό: «Κύριε, εἶσαι δίκαιος, όταν αντιμάχομαι μαζί σου· ὁμως, ας συζητήσω μαζί σου για τις κρίσεις σου. Γιατί ευοδώνεται ο δρόμος των ασεβών; Γιατί ευημερούν ὅλοι ὅσοι φέρονται ἀπίστα;... Μέχρι πότε θα πενθεί η γη, και θα ξεραίνεται το χορτάρι κάθε χωραφιού, εξαιτίας τῆς κακίας αὐτῶν που κατοικούν σ' αὐτή;...» (12/1,4). Και ο ψαλμωδός φωνάζει στον Θεό πότε σε τόνο προστακτικῆς και πότε θέτοντάς Του επίμονες ερωτήσεις: «Σήκω ἐπάνω, γιατί κοιμάσαι Κύριε; Σήκω ἐπάνω, μη μας αποβάλλεις για πάντα. Γιατί κρύβεις το πρόσωπο σου; Ξεχνάς την ταλαιπωρία μας και την καταδυναστευσή μας; Επειδή η ψυχή μας ταπεινώθηκε μέχρι το χῶμα, η κοιλιά μας κόλλησε στη γη. Σήκω ἐπάνω σε βοήθειά μας, και λύτρωσέ μας χάρι του ελέους σου» (Ψαλμός 44/23-27).

Η Επιστήμη: Στην υπηρεσία προς υπεράσπιση της Γραφῆς ἢ προς καλύτερη κατανόησή της;

*Για την ερμηνεία του **Κορανίου** δεν υπάρχει καμία επιστήμη ερμηνευτικής ούτε και επιστήμη λογοτεχνίας, αλλά, και αν υπήρχε, θα ήταν τότε πολύ ειδική, που θα αφορούσε μόνον τα κείμενα του Κορανίου. Με τον ὄρο «επιστημονική λογοτεχνία του Κορανίου» εννοείται η λογοτεχνία, η οποία παρουσιάζει και υπερασπίζεται το Κοράνιο ως το μεγαλύτερο επίτευγμα της επιστήμης ἢ ασχολείται με τα δικαιώματα της απαγγελίας του Κορανίου.³⁵*

*Η **Βίβλος** παρατίθεται προς ερμηνεία και επι-*

στημονική έρευνα όπως και κάθε άλλο κείμενο. Με τον όρο «επιστημονική λογοτεχνία της Βίβλου» εννοείται η λογοτεχνία, η οποία ανταποκρίνεται στη λογική, καθώς σχολιάζει και ερευνά τη σημασία, την ιστορία και το περιβάλλον της Βίβλου, βοηθώντας έτσι τους αναγνώστες να την κατανοούν καλύτερα και να είναι σε θέση στις ημέρες μας να την εφαρμόζουν. Εκτός των άλλων, η «επιστήμη της λογοτεχνίας της Βίβλου» εξετάζει λεπτομερώς παλαιότερες ερμηνευτικές παραδοχές και τις θέτει υπό κριτική.

Το **Κοράνιο** δεν είναι ένα ανθρώπινο κείμενο, το οποίο θα μπορούσε κάποιος να εξετάσει όπως θα μπορούσε να κάνει και με κάθε άλλο κείμενο. Τόσο το περιεχόμενο του Κορανίου, όσο και το κείμενό του είναι τέλειο (Σούρα 10,1). Ναι μεν υπάρχει μία μεγάλη ιστορία σχετικά με την εξήγηση του Κορανίου, η οποία ιδιαίτερα με τη βοήθεια της παράδοσης (Χάντιθ), δηλαδή τη συλλογή των λόγων και έργων του Μωάμεθ και των συντρόφων του, πραγματεύεται την ερμηνεία των κειμένων του Κορανίου, παράλληλα δε, οι πηγές και τα δεδομένα που προέρχονται από την επιστήμη γλωσσολογίας και λογοτεχνίας εκτός του Ισλάμ δεν έχουν καμία ουσιαστική σημασία.

Ο Ulrich Neuenhausen γράφει την κριτική του από χριστιανική άποψη: «Όποιος έχει πρόθεση να ανακαλύψει ανθρώπινο ύφος μέσα στο Κοράνιο, αυτός είναι ήδη ένας άπιστος. Δεν αποτελεί, λοιπόν, έκπληξη το γεγονός, ότι ακόμη και οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι επιστήμονες που θα τεθούν κριτικά και ορθολογιστικά έναντι του κειμένου του Κορανίου, αποκλείονται από τη μουσουλμανική κοινότητα των πιστών. Αν κάποιος ρωτήσει έναν μουσουλμάνο σχετικά με την «επιστήμη της λογο-

τεχνίας» του Κορανίου, θα λάβει σχεδόν πάντα βιβλία «απολογητικής λογοτεχνίας», δηλαδή βιβλία από πεπεισμένους μουσουλμάνους, οι οποίοι πριν από την έρευνα του Κορανίου θέτουν την υπεράσπιση της πίστης τους». ³⁶

Δεν υπάρχει κανένα σημείο στη **Βίβλο** που να υποδεικνύει, ότι δεν τάσσεται υπέρ κάθε γλωσσικού μέσου που θα βοηθούσε στην κατανόησή της. Ακόμη και η θεοπνευστία της Γραφής και η έμφαση στο ότι ο άνθρωπος χρειάζεται το Άγιο Πνεύμα για να κατανοήσει πραγματικά και πνευματικά τη Γραφή (Β' Πέτρου 1/19-21), δεν σημαίνει ότι δεν είναι επιτρεπτή η πηγή πληροφοριών εκτός της Βίβλου ή εκτός της χριστιανικής πίστης που θα μπορούσε κατά βάση να χρησιμοποιηθεί για την έρευνά της, ούτε ότι ο άνθρωπος πέρα από την Βίβλο πρέπει να κλείσει τα μάτια του μπροστά σε κάθε άλλο γεγονός.

Η Βίβλος έχει μεταφραστεί ήδη πολύ νωρίς σε πολλές άλλες γλώσσες, κάτι το οποίο έδινε πάντα στην επιστήμη των γλωσσών μία ιδιαίτερη σπουδαιότητα στον τομέα της ενασχόλησής της με τη Βίβλο. Ήδη οι πατέρες της εκκλησίας των πρώτων αιώνων ασχολήθηκαν με ζήλο στον τομέα αυτό, εξακριβώνοντας τα διάφορα είδη λογοτεχνίας μέσα στη Βίβλο (όπως για παράδειγμα τις παραβολές του Ιησού ή τους Ψαλμούς) και συζητώντας τις απόψεις τους σχετικά με το θέμα των ορθών κανόνων ερμηνείας.

Η επιστημονική έρευνα της Γραφής στηρίζεται μέσα στην ίδια τη Γραφή, στη σημασία της κατανόησής της, στην οποία ναι μεν ο Θεός, ο Χριστός και η Αποκάλυψη έρχονται σε δεύτερη μοίρα, συνάμα όμως είναι και το εργαλείο, με το οποίο η ανθρώπινη γλώσσα και επικοινωνία, καθώς επίσης και η Γραφή αποκωδικοποιούνται, ³⁷ και χρησιμοποιείται από το Άγιο Πνεύμα με σκοπό τη μετά-

δοση και την κατανόηση της αποκάλυψής της (Α΄ Κορινθίους 14/15,19). Γι' αυτό, μία «πιστή στη Βίβλο» κατανόηση της Γραφής δεν αντιβαίνει σε μια καλά μελετημένη ερμηνευτική³⁸ και σε μια λογική, αποσαφήνιση και λεπτομερή εξέταση των ερμηνευτικών κανόνων, αλλά μάλιστα την θέτει ως προϋπόθεση. Οι ερμηνείες του παρελθόντος τίθενται διαρκώς υπό εξέταση.

Κριτική του κειμένου, ναι ή όχι;

*Μία κριτική των κειμένων του **Κορανίου** (δηλαδή, η παρουσίαση και η αξιολόγηση των πρωτότυπων χειρογράφων) δεν προβλέπεται, επειδή αντιβαίνει στην ενότητα της παράδοσης.*

*Η κριτική της **Βίβλου** ήταν ανέκαθεν επιτρεπτή και ήδη από πολύ ενωρίς είχε τεθεί σε εφαρμογή από τους πατέρες της εκκλησίας, τους μεταρρυθμιστές και τους πιετιστές. Εκδόσεις με κριτική κειμένων που περιείχαν διάφορες εκδοχές, υπήρχαν πάντοτε.*

Το γεγονός ότι το **Κοράνιο** δεν ήταν ολοκληρωμένο όταν πέθανε ο Μωάμεθ (632 μΧ), είναι από μουσουλμανικής πλευράς αδιαμφισβήτητο. Τα μεμονωμένα κομμάτια συλλέχθηκαν από μικρά χαρτάκια, πέτρες, κομμάτια από κορμό φοίνικα και την αγάπη των ανθρώπων. Υπήρχε έτσι ένα είδος πρώιμης γραπτής μορφής του Κορανίου που γνωρίζουμε σήμερα, αλλά καμία ολοκληρωμένη συλλογή. Σύμφωνα με τη γνώμη των περισσότερων μουσουλμάνων θεολόγων, ο τρίτος χαλίφης Uthman (644-656) συνέλλεξε αρχικά όλες τις εκδοχές, εξέτασε την νομιμότητα των μεμονωμένων τμημάτων και τελικά η έκδοση του Κορανίου που

ο ίδιος κατάρτισε κατά το 650 μΧ ήταν για όλους δεσμευτική. Εκτός των άλλων υπάρχουν αρκετά προβλήματα που αφορούν επίσης στην κριτική των κειμένων, με τα οποία η ισλαμική θεολογία ασχολήθηκε εντατικά, μεταξύ των οποίων και η «Ανάκληση» πολλών ήδη αποκεκαλυμμένων χωρίων του Κορανίου, τα οποία ο Θεός εκ των υστέρων αναίρεσε.

Αυτό όμως δεν αλλάζει το ότι η κριτική των κειμένων δεν είναι επιτρεπτή, εφόσον το σημερινό υπάρχον κείμενο θεωρείται ενιαίο και αλάνθαστο. Δεν υπάρχει κάποια έκδοση με κριτική του κειμένου του Κορανίου, η οποία να συγκρίνει διάφορες εκδοχές της παράδοσης, ούτε από πλευράς μουσουλμάνων, ούτε από άλλους ερευνητές.

Η ιστορία της **Βίβλου** ήταν ανέκαθεν μία ιστορία κριτικής των κειμένων. Πολύ πιο πριν η κριτική των κειμένων είχε γίνει μέρος των μεθόδων της σύγχρονης κριτικής της ιστορίας, άνθρωποι, οι οποίοι εκτιμούσαν πολύ την θεοπνευστία της Βίβλου, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήσαν οι σημαντικότεροι πατέρες της εκκλησίας και πολλοί μεταρρυθμιστές, ασχολήθηκαν με εκτενείς μελέτες κριτικής κειμένων. Οι περισσότεροι εκδότες των εκδόσεων με κριτικές κειμένων, που συγκρίναν αναρίθμητα χειρόγραφα, ανήκαν σε εκείνους που σήμερα θα χαρακτηρίζονταν ως «πιστοί στη Βίβλο», όπως ο Erasmus του Rotterdam, ο διάδοχος του Καλβίνου Theodor Beza ή ο ηγέτης των πιετιστών Johann Albrecht Bengel.

Με λίγα λόγια, επειδή η Βίβλος ανέκαθεν θεωρούνταν ως ένα ανθρώπινο βιβλίο, μπορεί κάποιος να βασιστεί στο γεγονός, ότι λαμβάνοντας υπόψη τις συνεχείς αντιγραφές των κειμένων, υπόκειται στους συνήθεις κανονισμούς της ανθρώπινης παράδοσης και ότι δεν υπάρχει καμία άλλη Βίβλος, η οποία να έχει καταρτιστεί από τόσα πολλά και αξιόπιστα χειρόγραφα.

Σύγκριση ανάμεσα στο Κοράνιο και τη Βίβλο, σχετικά με την κατανόηση της θεοπνευστίας τους

ΚΟΡΑΝΙΟ	ΒΙΒΛΟΣ
A. Θεός και άνθρωπος ή μόνον Θεός;	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Θεός είναι ο μόνος συγγραφέας (θεικό 100%, ανθρώπινο 0%) 2. Το Κοράνιο δεν γράφτηκε, αλλά στάλθηκε από τον ουρανό, όπου το είχε πάντα ο Θεός ως αιώνια «μητρική Γραφή». 3. Δεν υπάρχει ανθρώπινος συγγραφέας, αλλά μόνο ένας παραλήπτης. 4. Δεν πρόκειται για μία οποιαδήποτε ανθρώπινη προσωπικότητα 5. Το Κοράνιο δεν βασίζεται στην ιστορία της ζωής του Μωάμεθ. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Συγγραφείς είναι ο Θεός και ο άνθρωπος (Συμπληρωματικότητα στο 100%). 2. Η Βίβλος δημιουργήθηκε σταδιακά, κατά το πέρασμα μιας μακράς ιστορίας. Καθένα εκ των βιβλίων της γράφτηκε ή συντάχθηκε από ανθρώπους. 3. Υπάρχουν αναρίθμητοι και διαφορετικοί συγγραφείς. 4. Αντικατοπτρίζει την ανθρώπινη προσωπικότητα των εκάστοτε συγγραφέων. 5. Τα κείμενα είναι συνδεδεμένα κυρίως με τη ζωή των συγγραφέων τους ή των προσώπων που διαδραματίζουν μέσα σ' αυτά.
B. Ποικιλία κανονικής γλώσσας ή ενιαία ιερή γλώσσα;	
<ol style="list-style-type: none"> 6. Ένα ενιαίο βιβλίο 7. Ενιαίο ύφος 8. Τελειότητα της γλώσσας ως ένδειξη του θαυμαστού χαρακτήρα του Κορανίου. 	<ol style="list-style-type: none"> 6. Συλλογή από 66 Γραφές 7. Μεγάλη λογοτεχνική ποικιλία 8. Καμιά τελειότητα στη γλώσσα, αλλά «κανονική» γλώσσα και, φυσικά, με γραμματικά «λάθη» διαφορετικές μορφές ύφους και γλωσσικές ιδιομορφίες.

9. Ιερή γλώσσα	9. Καμιά ιερή γλώσσα, πολλές γλώσσες, διαφορετικότητα ύφους, ενώ σημαντικές εκφράσεις διατηρούνται μόνο σε μετάφραση (π.χ. τα λόγια του Ιησού)
10. Σε όλο τον κόσμο ο Θεός αρέσκεται στις υποχρεωτικές προσευχές και την ομολογία πίστης μόνον στη γλώσσα του Κορανίου.	10. Οι προσευχές μπορούν να γίνονται σε κάθε γλώσσα της γης.
11. Η απαγγελία του Κορανίου απαιτείται να γίνεται στα αραβικά είναι απαιτητή, είναι ωφέλιμη, ακόμα και αν οι ακροατές ή οι αναγνώστες δεν την καταλαβαίνουν.	11. Δεν έχει κανένα νόημα η απαγγελία της Βίβλου στην γλώσσα του πρωτοτύπου κειμένου, όταν οι ακροατές δεν μπορούν να την καταλάβουν.

Γ. Επιστημονική έρευνα ή καθαρή υπεράσπιση;

12. Η μετάφραση δεν επιτρέπεται. Οι μεταφράσεις του Κορανίου αποτελούν μόνον ερμηνείες.	12. Η μετάφραση και η κατανόηση αποτελούν υποχρέωση.
13. Η κριτική των κειμένων δεν επιτρέπεται.	13. Η κριτική των κειμένων επιτρέπεται και αποτελεί μέρος της ιστορίας.
14. Δόγμα η ενότητα της παράδοσης.	14. Ήδη από τους αρχαίους χρόνους υπήρχαν εκδόσεις κριτικής των κειμένων, με διάφορες εκδοχές.
15. Δεν υπάρχει ερμηνευτική επιστήμη, ούτε επιστήμη λογοτεχνίας του Κορανίου, αν όμως υπάρχει, τότε είναι ειδική και δεν ισχύει για κανένα άλλο κείμενο.	15. Η ερμηνεία της Βίβλου υπόκειται στην ερμηνευτική επιστήμη και στην επιστήμη της λογοτεχνίας της Βίβλου, όπως και κάθε άλλο κείμενο.
16. Επιστήμη της λογοτεχνίας	16. Επιστήμη της λογοτεχνίας

του Κορανίου είναι η λογοτεχνία η οποία παρουσιάζει και υπερασπίζεται το Κοράνιο ως το σπουδαιότερο κατόρθωμα της επιστήμης.

της Βίβλου είναι η λογοτεχνία, η οποία σχολιάζει και ερευνά την ερμηνεία, την ιστορία και το περιβάλλον της Βίβλου με έναν λογικό τρόπο.

Δ. Βιβλίο ιστορίας ή βιβλίο χωρίς ιστορικό υπόβαθρο;

17. Σε 22 χρόνια στάλθηκε στη γη, αλλά προϋπήρχε πάντα στον ουρανό.	17. Δημιουργήθηκε κατά το πέρας αιώνων.
18. Αποκαλύφθηκε στα πλαίσια ενός πολιτισμού.	18. Συντάχθηκε από ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμών.
19. Αποκαλύφθηκε σε μια μικρή γεωγραφική περιοχή.	19. Συντάχθηκε και καταρτίστηκε σε διαφορετικές περιοχές.
20. Δεν υπάρχει κανένα ιστορικό στοιχείο σχετικά με τη δημιουργία του, εφόσον γενικά δεν υπάρχει ιστορική δημιουργία.	20. Περιέχει πολλές ιστορικές λεπτομέρειες σχετικά με τη δημιουργία της.
21. Σχεδόν ανύπαρκτα χειροπιαστά ιστορικά στοιχεία.	21. Πολλά ιστορικά, χρονολογικά, γεωγραφικά στοιχεία. Συχνά γίνεται σύνδεση με την ιστορία και άλλων λαών.
22. Κατ' αρχάς υπέρ του αραβικού κόσμου.	22. Για διάφορους λαούς, ουσιωστικά για όλους τους λαούς.
23. Απόλυτο σεβασμό και εκτίμηση απέναντι σε κάθε αντίτυπο του βιβλίου.	23. Καμία ιδιαίτερη απόδοση τιμής προς ένα συγκεκριμένο αντίτυπο βιβλίου.

Ε. Αμφιβολία, κατηγορία, εμπιστοσύνη ή αποδοχή ορθότητας;

24. Αμφιβολία και κατηγορίες προς τον Θεό δεν επιτρέπο-	24. Αμφιβολία και κατηγορίες προς τον Θεό εμπεριέχονται

<p>νται και δεν υπάρχουν πουθενά μέσα στο βιβλίο.</p>	<p>μέσα στο Λόγο του Θεού (π.χ. Θρήνοι Ιερεμία, Ψαλμοί)</p>
<p>25. Πίστη = Αποδεκτή ως η αληθινή και υποταγή στον Θεό.</p>	<p>25. Πίστη = Αποδεκτή ως αληθινή εμπιστοσύνη στον Θεό.</p>
<p>26. Ο Θεός δεν δεσμεύεται με τον Λόγο Του, αλλά κυριαρχεί και δεν ερευνάται.</p>	<p>26. Ο Θεός δεσμεύεται από μόνος του με όρκο. Κάνει μία διαθήκη με τους ανθρώπους. Δεσμεύεται με τον λόγο Του.</p>
<p>27. Καμιά βεβαιότητα, καθώς ο Θεός παραμένει κυρίαρχος και στο τέλος έχει τη δυνατότητα να αλλάξει γνώμη.</p>	<p>27. Βεβαιότητα της πίστης και της σωτηρίας, καθώς ο Θεός δεσμεύεται με τον όρκο στις υποσχέσεις της σωτηρίας του</p>

ΣΤ. Αποκαλύπτεται ο Θεός ή παραμένει κρυμμένος;

<p>28. Ο Θεός δεν αποκαλύπτεται και παρά την αποστολή του Κορανίου παραμένει κρυμμένος.</p>	<p>28. Ο Λόγος του Θεού ισχύει ως αληθινή αποκάλυψη της Ύπαρξής Του.</p>
<p>29. Ο Θεός παραμένει κρυμμένος και στέλνει μόνον από πάνω ένα βιβλίο.</p>	<p>29. Ο Θεός αποκαλύπτει τον εαυτό Του μέσα στη βιβλική αποκάλυψη και ακόμη περισσότερο μέσω του Υιού Του Ιησού Χριστού, επάνω στον Οποίο αποσκοπεί η βιβλική Αποκάλυψη και ο Θεός αποκαλύπτεται ως άνθρωπος</p>
<p>30. Δεν υπάρχει αποκάλυψη του Θεού εν προσώπω.</p>	<p>30. Ο Ιησούς Χριστός είναι ο Λόγος του Θεού, που έγινε σάρκα, με τον τρόπο δε αυτόν η πραγματική αποκάλυψη του Θεού πραγματοποιείται εν προσώπω.</p>
<p>31. Το Ραμαζάνι, ο μήνας της νηστείας, γίνεται για τον</p>	<p>31. Υπάρχουν πολλές χριστιανικές γιορτές, οι οποίες σχε-</p>

- εορτασμό της καθόδου του Κορανίου στους ανθρώπους. Τελειώνει δε με τη γιορτή του τέλους της νηστείας, ενώ η αποκορύφωση της γιορτής λαβαίνει χώρα τη «Νύχτα της Δύναμης», κατά την οποία ο Μωάμεθ έλαβε την πρώτη Αποκάλυψη.
32. Ο Μωάμεθ, ο ιδρυτής της θρησκείας, βρίσκεται υποκάτω της Αγίας Γραφής. Αποκτά τη σπουδαιότητά του από τη Γραφή, επειδή αυτός ήταν ο παραλήπτης της.
33. Δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση μεταξύ έννοιας κατά το γράμμα και έννοιας κατά το πνεύμα. Κατά το γράμμα σημαίνει και κατά το πνεύμα.
34. Θρίαμβος των πιστών, καμιά παρουσίαση κριτικής των πιστών, αντιθέτως το μεγαλύτερο χώρο καταλαμβάνει η κριτική για τους άλλους. Οι άπιστοι δεν μπορούν ποτέ να αποτελέσουν πρότυπο.
35. Δεν υπάρχει αυτοκριτική των πιστών στο ίδιο το βιβλίο.
36. Άμυνα ή απαγόρευση με ποινή για κάθε είδους αυτοκριτική και έλεγχο της ίδιας της θρησκείας.
- τίζονται με τον Ιησού, αλλά δεν υπάρχει καμία, η οποία να γιορτάζει τη Βίβλο.
32. Ο Ιησούς βρίσκεται υπεράνω της Αγίας Γραφής. Η σπουδαιότητά της προέρχεται από Αυτόν. Ο Ιησούς είναι ο πραγματικός «Λόγος του Θεού». Η Γραφή δίνει μαρτυρία γι' Αυτόν, ότι είναι «ο Λόγος του Θεού».
33. Διαφοροποίηση μεταξύ της έννοιας κατά γράμμα και της έννοιας κατά το πνεύμα. Δηλαδή, διαφοροποίηση μεταξύ τυπικής εφαρμογής που αποφέρει τον θάνατο και της ουσιαστικής εκπλήρωσης με νόημα και εξαγγελία.
34. Υπάρχουν εξιστορήσεις κριτικής των πιστών, οι οποίοι «απέτυχαν», ενώ αντιθέτως η κριτική για τους άλλους περιορίζεται σε ένα πολύ μικρό ποσοστό. Οι άπιστοι μπορούν να αποτελέσουν πρότυπα για τους πιστούς.
35. Διαρκής αυτοκριτική των πιστών στο ίδιο το βιβλίο.
36. Εντολή για αυτοκριτική και εξέταση της ίδιας της θρησκείας.

Β. Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ, ΕΤΣΙ ΟΠΩΣ ΑΥΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙΤΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ

Αποκάλυψε ο Θεός τον Εαυτό του;

*Κατά το **Κοράνιο**, ακόμη και όταν η αποκάλυψη προέρχεται από τον Θεό, δεν αποτελεί αποκάλυψη της οντότητας του Θεού, επειδή ο αιώνιος δημιουργός παραμένει κρυμμένος για το δημιούργημά του.*

*Η **Βίβλος** έχει ως κυριότερο στόχο να αποκαλύψει την οντότητα του Θεού και να οικοδομήσει μία σχέση εμπιστοσύνης προς Εκείνον. Επειδή, αυτό αποτελεί τον κύριο στόχο της αποκάλυψης. Δεν είναι τυχαίο ότι, η Βίβλος θεωρεί την αποκάλυψη του Θεού μέσω της ενανθρώπισης του Υιού Του Ιησού Χριστού, ως επιβεβαίωση.*

«Στο **Κοράνιο**, δηλαδή, στο Ισλάμ, ο Θεός βασικά δεν αποκαλύπτεται καθόλου. Ο Θεός είναι ένα μυστήριο, όπως διδάσκει η ισλαμική θεολογία. Ο Θεός είναι διαχωρισμένος από τη δημιουργία Του. Και κατά τη φιλοσοφική διατύπωση, ο Θεός είναι καλυμμένος από πέπλο ομίχλης. Βρίσκεται μέσα σε έναν χώρο, στον οποίο ο άνθρωπος δεν έχει πρόσβαση. Ο άνθρωπος από μόνος του δεν μπορεί να δημιουργήσει μία σχέση με τον Θεό.

Δεν υπάρχει καμία γέφυρα μεταξύ δημιουργού και δημιουργήματος. Ακόμη, και την αποκάλυψή Του, ο Θεός δεν τη στέλνει απευθείας στον άνθρωπο, αλλά μέσω του αγγέλου Γαβριήλ. Κατά την παράδοση, ο Θεός μιλάει πίσω από ένα παραπέτασμα, το οποίο ο άνθρωπος από την πλευρά του δεν μπορεί να διαπεράσει. Δεν μπορεί να γνωρίσει τον Θεό, αλλά ούτε να τον αντιληφθεί και να τον κατανοήσει... Ο Θεός κατά την ισλαμική άποψη περί αποκάλυψης, δεν βγήκε ποτέ από την ομίχλη που Τον κρύβει. Μετέδωσε την αγγελία Του, στέλνοντας σημάδια στους ανθρώπους (π.χ. μέσω της δημιουργίας). Το Κοράνιο υποστηρίζει την άποψη, ότι κάθε άνθρωπος μπορεί να αναγνωρίσει τον Θεό μέσα στη δημιουργία. Όμως, παρόλα αυτά, ο Θεός δεν μετέδωσε τίποτα από τον εαυτό του».³⁹

Η **Βίβλος** βλέπει στην θεϊκή αποκάλυψη μέσω των προφητών και των αποστόλων και προπάντων μέσω του Ιησού Χριστού, μία πραγματική αποκάλυψη του Ίδιου του Θεού. Ο Θεός επιθυμεί να πλησιάσει τον άνθρωπο, να φέρει ειρήνη και να συμφιλιωθεί με τους ανθρώπους, ώστε ο άνθρωπος να αποκτήσει μία σχέση εμπιστοσύνης με τον Θεό.

Κατά την Κ. Διαθήκη, οι άνθρωποι δεν μπορούν από μόνοι τους να γνωρίσουν τον Πατέρα Θεό (Ιωάννης 1/18, 5/37, 6/46, Ματθαίος 11/27, Α΄ Τιμόθεον 6/16, Α΄ Ιωάννη 4/12), ούτε και, από μόνοι τους, γνωρίζουν κάτι για τον Θεό (Ιώβ 36/26). Ο Θεός της Αγάπης, όμως, (Β΄ Κορινθίους 13/1, Α΄ Ιωάννη 4/8, 16) ήρθε ο Ίδιος στους ανθρώπους, σαν ο πρώτος ιεραπόστολος (Γένεση 3/9), κατόπιν μέσω του Ιησού Χριστού (Ματθαίος 10/40, Μάρκος 9/13, Λουκάς 10/16, Πράξεις 3/20, 26, Ιωάννης 3/17 και συχνά σε σύγκριση με τον Ησαΐα 48/16) και στη συνέχεια μέσω του Αγίου Πνεύματος (Ιωάννης 14/26, 15/26, Λουκάς

24/49). Γι' αυτό ο Ιησούς Χριστός λέει «όποιος βλέπει εμένα, βλέπει τον Πατέρα» (Ιωάννης 14/9 και 12/45). Μέσω του Ιησού Χριστού ο Πατέρας κατοικεί ανάμεσα στους ανθρώπους (Ιωάννης 1/14). Μέσω του Αγίου Πνεύματος «κατοικεί» ο Θεός μέσα στους πιστούς (Ρωμαίους 8/9), «η αγάπη του Θεού είναι ξεχυμένη μέσα στις καρδιές μας, διαμέσου του Αγίου Πνεύματος, που δόθηκε σε μας» (Ρωμαίους 5/5).

Θεός

Οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι πιστεύουν στον Θεό, τον Δημιουργό του ουρανού και της γης και κάθε ανθρώπινου πλάσματος. Είναι μοναδικός, παντοδύναμος και έχει καταθέσει την ιστορία της σχέσης Του με τους ανθρώπους, καθώς και της θέλησής Του, μέσα στο βιβλίο Του. Στα τέλη των καιρών θα φέρει όλους τους ανθρώπους αντιμέτωπους με την ευθύνη τους, στο δικαστήριο της κρίσης.

Κοράνιο	Βίβλος
<p>1. Ο Θεός (Αλλάχ) είναι ο δημιουργός του κόσμου και κάθε ανθρώπινου όντος, αλλά παραμένει υπερβατικός, δηλαδή, εντελώς διαχωρισμένος από τη δημιουργία του. Δεν υπάρχει γέφυρα μεταξύ δημιουργού και δημιουργήματος (Σούρα 55,1-78 6,100-101).</p>	<p>1. Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και ομοίωσή του. Αποκαλύπτεται μέσα στη δημιουργία του διαμέσου του Λόγου του. Ο Ιησούς Χριστός είναι η γέφυρα μεταξύ Θεού και ανθρώπου, επειδή ο Θεός εν Χριστώ έγινε άνθρωπος (Ιωάννης 1/14-15).</p>
<p>2. Ο Θεός δεν έχει παιδιά και δεν υπάρχει τίποτα που θα μπορούσε να είναι ίδιο με αυτόν. Ο Ιησούς δεν είναι Θεός και δεν επιτρέπεται να λατρεύεται ως Θεός. Η πίστη στην τριαδικότητα του Θεού θεωρείται αποδοχή πολλών θεών, είναι η χειρότερη, ασυγχώρητη αμαρτία στο Ισλάμ, επειδή αναφέρεται στην συνύπαρξη μίας άλλης οντότητας δίπλα στον Παντοδύναμο. (Σούρα 5,72-73,75 4,171-172).</p>	<p>2. Ο μονογενής Υιός του Θεού είναι ο Ιησούς Χριστός. Ο Ιησούς ήρθε ως άνθρωπος στη γη. Ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα αποτελούν τον έναν Θεό τριαδικό (Ιωάννης 1/1-2, Ματθαίος 28/20). Εκτός απ' αυτόν, τον τριαδικό Θεό, δεν επιτρέπεται να λατρεύεται κανένας άλλος Θεός (Έξοδος 20,1-3).</p>
<p>3. Ο Θεός είναι ο δημιουργός, αλλά δεν είναι ούτε ο Πατέρας των πιστών ούτε ο Πατέρας του Ιησού Χριστού.</p>	<p>3. Ο Θεός είναι ο Πατέρας του Ιησού Χριστού. Εκείνος που επικαλείται τον Θεό μέσω του Αγίου Πνεύματος είναι</p>

Το Κοράνιο κατηγορεί τους χριστιανούς για το ότι λατρεύουν τρεις Θεούς, δηλαδή εκτός από τον Θεό, τον Ιησού και τη Μαρία και έτσι υπηρετούν τον πολυθεϊσμό. (Σούρα 9,30-31).

4. Ο Θεός μιλούσε συχνά μέσω των προφητών, οι οποίοι κήρυτταν διαρκώς την ίδια αποκάλυψη για τον έναν παντοδύναμο Θεό και το απειλητικό δικαστήριο της κρίσης (Σούρα 6,74-90).
5. Ο Θεός αποκαλύφθηκε στο Κοράνιο ως ο μόνος, αιώνιος, παντοδύναμος, πάνσοφος και ελεήμονας Θεός, αλλά δεν αποκάλυψε ποτέ τον ίδιο τον εαυτό του, (Σούρα 7,156· 35, 15).

παιδί του Θεού (Ρωμαίους 8/15-17). Η Αγία Τριάδα αποτελείται από τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα (Ματθαίος 28/19). Η Μαρία είναι μόνον ένας απλός άνθρωπος και δεν αποτελεί μέρος της Αγίας Τριάδας.

4. Ο τριαδικός Θεός αποκάλυπτε τον εαυτό του προοδευτικά και με ποικίλους τρόπους ως Θεός και Κύριος πριν την έλευση του Ιησού στη γη. Μιλούσε μέσω πολλών πιστών μαρτύρων και προφητών και τελικά μέσω του Υιού του Ιησού Χριστού (Εβραίους 1/1-2, 11).
5. Ο Θεός της Βίβλου αποκάλυψε τον εαυτό του ως αιώνιος, μεγαλειώδης, πάνσοφος και τέλειος και επιθυμεί, οι άνθρωποι να ζουν σε προσωπική κοινωνία μαζί Του, η ίδια η αλήθεια, η ζωή, το φως, η αγάπη και η δικαιοσύνη (Έξοδος 15/11, Ψαλμός 147/5, Α΄ Ιωάννη 4/7-9, 16).

Η πίστη ως αναγνώριση της μοναδικής εξουσίας του Θεού ή ως πίστη αμοιβαίας σχέσης εμπιστοσύνης;

Στο **Κοράνιο** η πίστη στον Θεό (αραβικά *iman*) εκφράζεται μέσω της αναγνώρισης του μοναδικού, αιώνιου Θεού και της παντοδυναμίας και εξουσίας Του. Πίστη είναι η ταπεινή αφοσίωση στον Θεό και υποταγή («Islam») στο θέλημά Του. Το τελευταίο σημαίνει, ότι ο άνθρωπος αποφεύγει αυτό που ο Θεός θεωρεί κακό και πράττει αυτό που ο

Θεός θεωρεί καλό, ειδικά αν υπακούει στους πέντε στύλους του Ισλάμ.

Κεντρικό σημείο της **Βίβλου** αποτελεί η πεποίθηση, ότι η πίστη (εβραϊκά *emuna*, ελληνικά *πίστις*, λατινικά *fides*) είναι η αντίδραση του ανθρώπου προς την πιστότητα του Θεού, μία σταθερή εμπιστοσύνη προς Εκείνον και μία έκφραση της προσωπικής σχέσης μεταξύ ανθρώπου και Θεού, ακόμη και όταν συμπεριλαμβάνεται η αναγνώριση συγκεκριμένης πραγματικότητας, βάση της οποίας, ο πιστός στον Θεό θα ήθελε να πραγματοποιήσει και τη δική του επιθυμία. Η εμπιστοσύνη στον Θεό είναι απαραίτητη στην περίπτωση που ο πιστός συχνά δεν κάνει το θέλημα του Θεού. Πίστη σημαίνει μία αμοιβαία σχέση εμπιστοσύνης, επειδή για την «πιστότητα» του Θεού χρησιμοποιείται η ίδια λέξη.

Η πίστη για το **Κοράνιο** και το Ισλάμ, αποτελεί κυρίως αναγνώριση της εξουσίας και της παντοδυναμίας του Θεού, δηλαδή την ταπεινή παράδοση στον Θεό και υποταγή στο ηθικό και ιστορικό Του θέλημα. Η πίστη στον Θεό προϋποθέτει πίστη στο δικαστήριο της κρίσης, στους αγγέλους, στις Άγιες Γραφές και στους προφήτες (Σούρα 2,177). Η πίστη παρόλα αυτά δεν περιορίζεται σε μία θεωρητική αποδοχή της αλήθειας, αλλά έχει συνέπειες, δηλαδή ο πιστός οφείλει να κάνει το καλό και να αποφεύγει το κακό (Σούρα 3,110), «να πιστεύει και να κάνει το σωστό» (Σούρα 2,25), να τηρεί τους πέντε στύλους του Ισλάμ και να διαμορφώνει την εγκόσμια ζωή του με γνώμονα την ευθύνη του απέναντι στον Θεό και τη γνώση της πραγματικότητας της μετά θάνατον ζωής.

Το ισλαμικό «Πιστεύω» (αραβικά *shahada*),

το οποίο αποτελεί τον πρώτο εκ των πέντε στύλων του Ισλάμ έχει ως εξής: «Ομολογώ ότι δεν υπάρχει κανένας άλλος Θεός, εκτός από τον Αλλάχ και ομολογώ ότι ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του», χωρίς να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι η «Ομολογία» εκφράζεται πάντοτε μόνον στην αραβική γλώσσα.⁴⁰ Με αυτόν τον τρόπο τίθεται στο κέντρο η μοναδικότητα του Θεού (αραβικά *tauhid*), καθώς και η αποστολή του Μωάμεθ ως προφήτη του Θεού, ο οποίος κήρυξε αυτή την μοναδικότητα. Η «Ομολογία» λέγεται καθημερινά, πολλές φορές κατά τη τελετουργία της προσευχής και αποτελεί σταθερό συστατικό στοιχείο της άσκησης της πίστης για όλους τους ενήλικες, άνδρες και γυναίκες. Με την απαγγελία της «Ομολογίας» ενώπιον δύο μαρτύρων ή ενός Ιμάμη ή μουσουλμάνου δικαστή, εξισλαμίζεται μη αναστρέψιμα ένας μη μουσουλμάνος.

Στη **Βίβλο**, η πίστη είναι η σταθερή εμπιστοσύνη προς τον Θεό και η έκφραση της καλής προσωπικής σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό, καθώς και ο ίδιος όρος, ο οποίος επίσης χαρακτηρίζει την «πιστότητα» του Θεού προς τον άνθρωπο. Η πίστη στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη έχει μία ενεργητική και μία παθητική έννοια. Αρχικά αναφέρεται στην πίστη προς ένα πρόσωπο ή προς μία υπόσχεση, και τελικά στην εμπιστοσύνη στον λόγο ενός άλλου. Τι σημαίνει πραγματικά πίστη, μπορεί να το διδαχθεί κάποιος από τους ανθρώπους του Θεού μέσα στην πορεία της ιστορίας, οι οποίοι παραχώρησαν στον Θεό τη ζωή τους με ακλόνητη εμπιστοσύνη και υπακοή, (Εβραίου, κεφ. 11).

Ήδη μέσα στην Π. Διαθήκη, η πίστη δεν σημαίνει απλά και μόνον μία αναγνώριση κανόνων διδαχής ή μία επιφανειακή κατανόηση ενός νόμου, αλλά μία βαθιά και τέλεια εμπιστοσύνη στην

πιστότητα και αξιοπιστία του Θεού και μία υπακοή αγάπης απέναντι στο θέλημά Του (Δευτερονόμιο 32/20, Αββακούμ 2/4). Η Κ. Διαθήκη απορρίπτει την απλή παραδοχή της αλήθειας. «Εσύ πιστεύεις ότι ο Θεός είναι ένας. Καλά κάνεις, και τα δαιμόνια πιστεύουν και φρίττουν» (Ιάκωβος 2/19).

Στην Κ. Διαθήκη, οι όροι «πίστη» και «πιστεύω» χρησιμοποιούνται σχεδόν 500 φορές. Η βασική δήλωση της Κ. Διαθήκης συνοψίζεται μέσα στην αλήθεια ότι, πίστη στον Θεό και στη λύτρωση που ενεργείται μέσω του Υιού, του Ιησού Χριστού, είναι στοιχεία απαραίτητα για την απόκτηση της αιώνιας ζωής. Οι πρώτοι χριστιανοί ονομάζονταν «πιστοί» ή «πιστεύοντες» (Πράξεις των Αποστόλων 2/44). Στις Επιστολές του Παύλου, η πίστη έρχεται σε αντιπαράθεση με τις πράξεις των ανθρώπων ως μέσον λύτρωσης (Ρωμαίους 3/20-22). Εκεί, στην ενίσχυση της πίστης ο άνθρωπος μπορεί και οφείλει να παρακαλέσει τον Θεό, καθώς ο πιστός προσεύχεται: «Πιστεύω, Κύριε, βοήθα με στην απιστία μου» (Μάρκος 9/24).

Τα καλά έργα του ανθρώπου είναι, κατά τη Βίβλο, η αυτονόητη συνέπεια της πίστης, αλλά δεν επιβεβαιώνουν παρόλα αυτά την πίστη: «Έτσι, και η πίστη, αν δεν έχει έργα, είναι από μόνη της νεκρή» (Ιάκωβος 2/17). Η Βίβλος δίνει επίσης τον χαρακτηρισμό «φέρνω καρπό» («Εκείνος που μένει ενωμένος μαζί μου και εγώ μαζί του, φέρνει πολύ καρπό» Ιωάννης 15/5) και το επιβεβαιώνει με το πρότυπο του Ιησού: «Όποιος λέει ότι μένει σ' αυτόν οφείλει όπως εκείνος περπάτησε έτσι και αυτός να περπατάει» (Α' Ιωάννη 2/6).

Δεσμεύεται, ο Θεός στις υποσχέσεις Του ή όχι;

*Το **Κοράνιο** κηρύττει έναν Θεό, ο οποίος είναι τόσο απόλυτος, κυρίαρχος και ανεξάρτητος, ώστε δεν είναι δυνατόν ποτέ και δεν θέλει να καθοριστεί από τον άνθρωπο. Ακόμη και στις υποσχέσεις του προς τον άνθρωπο, μένει πάντα ανοιχτό το ενδεχόμενο να αλλάξει τελικά τις αποφάσεις Του και κανένας δεν μπορεί να τον εμποδίσει, διαφορετικά θα ήταν ένας Θεός που θα υποβαλλόταν στην κρίση των ανθρώπων.*

*Η **Βίβλος** κηρύττει έναν Θεό, ο οποίος, ως Κύριος και Δημιουργός, είναι απόλυτα κυρίαρχος και ανεξάρτητος. Κανένας δεν θα μπορούσε να Του αντισταθεί, αν εκείνος άλλαζε τα σχέδιά Του και δεν κρατούσε τις υποσχέσεις Του. Ο άνθρωπος ή η δημιουργία δεν μπορούν να δεσμεύσουν τον Θεό ή να Τον αναγκάσουν. Ο Θεός όμως δεσμεύεται ο Ίδιος στον λόγο Του και ορκίζεται στον Εαυτό Του. Ο Θεός είναι «πιστός» και απόλυτα «αξιόπιστος». Η ανεξαρτησία Του εκφράζεται με το γεγονός, ότι κανένας δεν μπορεί να Τον εμποδίσει να τηρήσει και να πραγματοποιήσει τα σχέδιά Του, τις υποσχέσεις και τους όρκους Του.*

Ο Θεός κατά το **Κοράνιο** είναι παντοδύναμος και γι' αυτό πάντα ελεύθερος και ανεξάρτητος να αποφασίζει ό,τι θέλει. Αυτό ισχύει ακόμη και όταν δίνει υποσχέσεις στους ανθρώπους, επειδή είναι αδιανόητο για τον άνθρωπο να κατηγορήσει αργότερα τέτοιες υποσχέσεις ή ακόμη και να θεωρήσει ότι μπορεί να προκαθορίσει τις ενέργειες του Θεού. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις αποφάσεις του

Θεού την ημέρα της κρίσης. Ο άνθρωπος δεν διαθέτει τη δυνατότητα, εδώ και τώρα, να τις προβλέψει, επειδή αυτό θα προϋπέθετε περιορισμό της παντοδυναμίας του Θεού και δέσμευση των αποφάσεών Του.

Ο Θεός χαρακτηρίζεται μεν ως ελεήμων και οικτίρμων, ως συγχωρών και μεγαλόψυχος, αλλά ως προς το θέμα της συγχώρησης, ο κάθε πιστός μουσουλμάνος θα λάβει οριστική γνώση μετά τον θάνατό του. «... ο Κύριος του κόσμου, ο οποίος με δημιούργησε, είναι αυτός που με οδηγεί σωστά..., και είναι εκείνος που θα με αφήσει να πεθάνω και μετά θα με αναστήσει και από τον οποίο ελπίζω, ότι στην ημέρα της κρίσης θα συγχωρήσει τις αμαρτίες μου» (Σούρα 26,77-82).

Το Κοράνιο χαρακτηρίζει σε μερικά σημεία τον Θεό ως δόλιο, πράγμα που μερικοί μουσουλμάνοι μεταφραστές, το συσχετίζουν με την πλάνη μόνο των άπιστων, άλλοι πάλι με όλους τους ανθρώπους, επειδή θα ήταν ανεπίτρεπτο για τον άνθρωπο να περιορίσει τον Θεό ή να Τον δεσμεύσει εκ των προτέρων. «Είναι εκείνος που επινοεί τις καλύτερες λίστες» (Σούρα 13,33) ή με διαφορετική μετάφραση: «Είναι γεμάτος παγίδες» (Rudi Paret). «Οι άπιστοι σχεδίασαν λίστες και ο Αλλάχ σχεδίασε λίστες. Αλλά ο Αλλάχ είναι ο καλύτερος από όλους εκείνους που σχεδιάζουν» ή ακόμη διανοητικά: «Ο Αλλάχ σφυρηλατεί εκτροπές πορείας. Μπορεί να το κάνει καλύτερα από όλους» (Σούρα 8,30).

Για τον λόγο αυτό, το Κοράνιο περιέχει μεν πολλούς όρκους, αλλά κανέναν, στον οποίο ο Θεός θα δεσμευόταν απέναντι στον άνθρωπο,⁴¹ επειδή αυτό θα έθετε τον Θεό και τον άνθρωπο στο ίδιο επίπεδο.

Στη **Βίβλο** η εξοχότερη ιδιότητα του Θεού είναι η αξιοπιστία και η πιστότητά Του (Έξοδος 34/6,

Ψαλμός 117/2). Είναι « ο Θεός της αλήθειας» (Ησαΐας 65/16), ο οποίος είναι απόλυτα άξιος εμπιστοσύνης, εφόσον, ό,τι ο Θεός υποσχέθηκε, «ο λόγος του Κυρίου είναι ευθύς και όλα τα έργα Του με αλήθεια» (Ψαλμοί 33/4). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι από αυτή την «πιστότητα» του Θεού δημιουργείται η «εμπιστοσύνη» («πίστη»), που, μαζί με την «αγάπη», αποτελεί τη συχνότερη και σημαντικότερη περιγραφή της σχέσης μεταξύ ανθρώπου και Θεού.

Ο Θεός δεσμεύτηκε προς τα δημιουργήματά Του, με την απολύτρωση, μία φορά για πάντα, ώστε να ενωθεί μαζί τους, (Γένεση 12/1-3, Έξοδος 20/1-3), να τους αποδείξει το έλεός Του και να τους λυτρώσει από την αμαρτία και τον θάνατο (Ιωνάς 4/2). Ο Θεός κλείνει αυτή τη διαθήκη για τη σωτηρία του ανθρώπου (Εβραίου, κεφ. 5-6) με έναν όρκο στον ίδιο Του τον Εαυτό, «μια που δεν είχε να ορκιστεί σε κανέναν μεγαλύτερό του» (Εβραίου 6/13). Γι' αυτό και δεν είναι άξιον απορίας ότι, τα σύμβολα των τελετών, με τα οποία γιορτάζονται το βάπτισμα και η διαρκής ανανέωση της Καινής Διαθήκης (το Δείπνο του Κυρίου) (Α' Κορινθίους 11/25) αποτελούν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της χριστιανικής εκκλησίας.

Το ότι ο Θεός ορκίζεται στον εαυτό Του, αναφέρεται 82 φορές μέσα στη Βίβλο (σύγκρ. Εβραίου 6/13, Γένεση 22/16, Έξοδος 32/13, Δευτερονόμιο 32/40, Ησαΐας 45/23, Ιερεμίας 22/5, 44/26, 49/13, Αμώς 4/2, 6, 8, Ρωμαίους 14/11) και 40 περαιτέρω φορές συνάπτει μία διαθήκη και δίνει έτσι στον άνθρωπο αδιαφιλονίκητη πεποίθηση της ύπαρξης και ενέργειάς Του. Επειδή, ένας όρκος δεν πρέπει να τεκμηριώνει μόνον την αλήθεια, πράγμα που για έναν Θεό, ο Οποίος δεν ψεύδεται ποτέ, θα ήταν ανοησία. Η αγγελία χωρίς τον όρκο, ότι η Νινευή σε 40 ημέρες θα καταστρεφόταν (Ιω-

νάς 3/4), ήταν αληθινή, αλλά άφηνε στους ανθρώπους ανοιχτή τη δυνατότητα να επιστρέψουν. Ένας όρκος κάνει μία δήλωση δεσμευτική, αμετάκλητη και αδιαφιλονίκητη (Εβραίου 6/16-18). Αν δεν υπάρχει κάποιος στην Π. και στην Κ. Διαθήκη που να ορκίζεται συχνότερα από τον Θεό της Αλήθειας, αυτό συμβαίνει γιατί ο Θεός καθιστά τις δηλώσεις Του αμετάκλητες και δεσμεύει τον Ίδιο τον Εαυτό Του για το μέλλον.

Αποτελεί ιδιαιτερότητα της βιβλικής αποκάλυψης, στον χριστιανισμό και ιουδαϊσμό, το γεγονός ότι ο Θεός, ενώ από τη μια πλευρά είναι απόλυτα ανεξάρτητος, από την άλλη πλευρά δεσμεύεται έναντι των ανθρώπων στα πλαίσια μιας διαθήκης και θέτει έτσι υποχρεώσεις στον εαυτό Του, με τις οποίες παραχωρεί το δικαίωμα κριτικής και φανερώνει προκαταβολικά το έλεός Του. Ξεκάθαρα φαίνεται αυτό στην αρχή των δέκα εντολών: «Εγώ είμαι ο Κύριος ο Θεός σου, ο οποίος σε έβγαλε από την Αίγυπτο, να μη έχεις...» (Έξοδος 20/2-3α). Ο Θεός πρώτα ελευθέρωσε τον Ισραήλ και μετά του έδωσε καθήκοντα, όχι αντίστροφα.

Η δέσμευση του Θεού μέσω του όρκου αποτελεί ένα στοιχείο του πυρήνα της χριστιανικής πίστης. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η απόλυτη αξιοπιστία του Θεού φαίνεται επίσης και στο γεγονός ότι έδωσε στην αποκάλυψή Του μία οριστική, γραπτή μορφή, με την οποία ο Θεός δεσμεύει τον εαυτό Του στο Ευαγγέλιο. Όπως, επίσης, δεν είναι τυχαίο, ότι ο Θεός ξεπέρασε αυτή Του τη δέσμευση, στέλνοντας τον Υιό Του Ιησού Χριστό ως άνθρωπο στη γη. Ειδικά η πεποίθηση ότι ο Θεός αποκαλύπτεται ως ο Θεός της Διαθήκης, ο οποίος δεσμεύεται από αγάπη απέναντι στον άνθρωπο — χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα μπορούσε ο άνθρωπος να Τον αναγκάσει να το κάνει — εξηγεί επίσης γιατί η Αγία Γραφή, δηλαδή, συγκεκριμένα χωρία και κείμενα

της, παρουσιάζονται συνεχώς απολύτως αξιόπιστα, (Ψαλμοί 119/43,160, Β΄ Τιμόθεον 2/25, Α΄ Θεσσαλονικείς 2/13, Ιωάννης 17/17).

Απαγορεύεται να εξετάζουμε τον Θεό ή καλούμαστε να εξετάζουμε την αξιοπιστία Του;

*Για το **Κοράνιο** δεν υπάρχει καν η σκέψη να δοκιμάσει κάποιος τον Θεό και την αξιοπιστία Του.*

*Στη **Βίβλο**, είναι ο Ίδιος ο Θεός που, συνέχεια, προτρέπει τους πιστούς να δοκιμάζουν την αξιοπιστία Του.*

Το **Κοράνιο** αναφέρει πολύ συχνά ότι, ο Θεός δοκιμάζει τους ανθρώπους (π.χ. Σούρα 67,1), για να δει τη στάση της καρδιάς τους απέναντί Του. Αντίθετα, όμως, δεν επιτρέπεται σε κανένα πλάσμα Του, δηλαδή, σε κανέναν δεν επιτρέπεται να δοκιμάσει τον Θεό και να Του ζητηθεί λόγος για τις ενέργειές Του. Ας ειπωθεί ξανά: Ο Θεός «δεν δίνει λόγο σε κανέναν για τις ενέργειές Του, οι άνθρωποι όμως δίνουν λόγο για τα έργα τους» (Σούρα 21,23).

Στη **Βίβλο**, η έμφαση στην αξιοπιστία του Θεού οδηγεί πάντα στο ότι ο Θεός δεν δοκιμάζει μόνο τους ανθρώπους, αλλά και οι πιστοί προτρέπονται από τον ίδιο τον Θεό να Τον δοκιμάζουν (Μαλαχίας 3/10), να συνδιαλλαγούν μαζί Του (Ησαΐας 1/18, 41/1, 43/26, σύγκρινε επίσης 45/9) και να ελέγξουν, αν πράγματι κρατάει τις υποσχέσεις Του. Η δέσμευση του Θεού, η αποκάλυψή Του και ο λόγος Του μπορούν να στηριχθούν επάνω Του. Αυτό σημαίνει ότι ο ίδιος ο Θεός γίνεται το μέτρο με το οποίο μας επιτρέπει να Τον μετρήσουμε.

Αν κάποιος πιστός δεν κατανοεί τον Θεό, δεν

πρέπει αυτό να το καταπνίγει μέσα του, αλλά προτρέπεται να συνομιλεί με τον Θεό, να το συζητάει μαζί Του και να ζει το πρόβλημα μαζί Του, εμπειρικά. Ναι μεν στο τέλος ο Θεός αποδεικνύεται πάντα άξιος εμπιστοσύνης, όχι επειδή η δοκιμή και οι ερωτήσεις είναι απαγορευμένες, αλλά επειδή ο Ίδιος απέναντι στο δοσμένο από Εκείνον μέτρο, αποδεικνύεται πραγματικά και αληθινά αξιόπιστος.

Μόνον γι' αυτό τον λόγο, ο Θεός επιτρέπει μέσα στους Ψαλμούς και εξαιτίας των δηλώσεών Του και της φαινομενικά μη πραγματοποίησης των υποσχέσεών Του, να κατηγορείται πικρά, όπως ήδη είδαμε πιο πάνω. Συνεχώς τίθεται το ερώτημα, σύμφωνα με το οποίο, πώς είναι δυνατόν μέσα στον κόσμο του αγαθού και γεμάτου αγάπη Θεού, να υπάρχει τόση δυστυχία και πόνος; (Ψαλμός 73, Ιώβ, Θρήνοι, Ρωμαίους, κεφ. 9, 3/5-6, Βιβλίο Ιώβ). Αλλά μόνον όταν ο άνθρωπος βασιστεί στο γεγονός ότι υπάρχει ένα μέτρο για τον παντοδύναμο Θεό, με το οποίο μπορεί ο άνθρωπος να Τον μετρήσει και συγκεκριμένα να μετρήσει την αγάπη και το Έλεός Του, τότε είναι που η δυστυχία ενός κακού κόσμου, χωρίς αγάπη, γίνεται πρόβλημα. Ο Παύλος, μάλιστα, ρωτάει: «Είναι άδικος ο Θεός;» (Ρωμαίους 9/14). Ο ίδιος ο Παύλος δίνει αρνητική απάντηση (Ρωμαίους 9/15-26), αλλά είναι συνηθισμένο μέσα στη Βίβλο, να τίθεται το ερώτημα αυτό και να συζητιέται.

Αγάπη ως αντίδραση του Θεού ή ως το κεντρικότερο χαρακτηριστικό Του;

Στο Κοράνιο αγάπη του Θεού σημαίνει ότι ο Θεός ελεεί τον πιστό εκείνον, που Τον υπακούει. Ο Θεός αγαπάει όλους εκείνους που Τον υπακούν.

*Στη **Βίβλο** αγάπη του Θεού σημαίνει, ότι ο Θεός παρακολουθεί τους ανθρώπους που δεν θέλουν να Τον γνωρίσουν και ως Πατέρας τούς φέρνει κοντά Του. Ο Θεός αγαπάει τους ανθρώπους, ώστε εκείνοι να Τον υπακούν.*

Ανάμεσα στις βασικές δηλώσεις του **Κορανιου** ανήκει και το ότι «ο Θεός είναι ελεήμων και οικτίρμων» (Σούρα 4,16). Αυτό μάλιστα φαίνεται ξεκάθαρα από το γεγονός, ότι όλες οι 114 Σούρες του Κορανίου (με εξαίρεση τη Σούρα 9) ξεκινούν με την εισαγωγή: «Στο όνομα του Θεού, του ελεήμονα και οικτίρμονα». Περιστασιακά γίνεται λόγος για την «αγάπη» του Θεού, όπως π.χ.: «Σε αυτούς που πιστεύουν και πράττουν το σωστό, ο ελεήμων Θεός θα στείλει αγάπη» (Σούρα 19,96). «Οι εκπρόσωποι της ορθοδοξίας καθορίζουν την αγάπη του ανθρώπου προς τον Θεό, ως προθυμία να Τον υπακούν και να Τον υπηρετούν, ως αγάπη προς τις εντολές Του, προς την ευμένειά Του και προς την ανταμοιβή που θα λάβουν από Εκείνον. Κατά τα επιχειρήματά τους, η αγάπη, ως αμοιβαία τάση, όπως μεταξύ φίλων ή και μεταξύ ερωτευμένων περιέχει το στοιχείο της ισότητας μεταξύ αυτού που αγαπάει και αυτού που αγαπιέται. Η διαφάνεια όμως του Θεού απαγορεύει ακόμη και τη σκέψη μιας τέτοιας σχέσης μεταξύ Θεού και ανθρώπου. Για τον λόγο αυτό, η αποδοχή του, ότι μεταξύ Θεού και ανθρώπου μπορεί να υπάρξει μια τέτοια αγάπη, η οποία να βασίζεται στη φιλία και στην εγκαρδιότητα, είναι εσφαλμένη. Εξισώνει το ανυπόφορο θράσος από την πλευρά του ανθρώπου και μια γεμάτη αυθάδεια ταπείνωση του Θεού».⁴²

Στο Ισλάμ η αγάπη του Θεού δεν επιτρέπεται ποτέ να συγκριθεί με την ανθρώπινη αγάπη. Ακόμα και εδώ είναι απαραίτητο να διατηρηθεί το με-

γαλείο του Θεού και η παντοδυναμία Του, η υπερβατικότητα και η διαφορετικότητά Του, έτσι ώστε κάθε σύγκριση με τους ανθρώπους, με τις ανθρώπινες αισθήσεις ή ιδιότητες θα ήταν αδιανόητη.

Εκτός των άλλων, στο Ισλάμ η αγάπη του Θεού είναι μια απάντηση στην υπακοή των ανθρώπων στον Θεό. «Αν αγαπάτε τον Θεό, τότε ακολουθήστε με και έτσι ο Θεός θα σας αγαπήσει και θα συγχωρήσει τις αμαρτίες σας! Ο Θεός είναι ελεήμονας και έτοιμος να συγχωρήσει» (Σούρα 3,31).

Η αγάπη του Θεού δεν αποτελεί το κέντρο του μηνύματος του Κορανίου.⁴³ Αποτελεί περισσότερο την παραδοχή της μοναδικότητας του Θεού (αραβικά *touhid*), καθώς την υποταγή στην παντοδυναμία Του.

Η δήλωση της **Βίβλου**: «Ο Θεός είναι αγάπη» (Α΄ Ιωάννου 4/8,16) είναι το εξέχον μήνυμα του χριστιανισμού. Ο Θεός δεν είναι μόνον Εκείνος που χαρίζει αγάπη ή ενεργεί από αγάπη, αλλά είναι ταυτόσημος με την αγάπη, είναι «ο Θεός της αγάπης» (Β΄ Κορινθίους 13/11). Η αγάπη για τα πλάσματά Του είναι η κινητήριος δύναμη για τις ενέργειές Του μέσα στην ιστορία, ειδικά για την απελευθέρωση του Ισραήλ από την Αίγυπτο και από άλλες καταστάσεις αιχμαλωσίας και μάλιστα για την αποστολή του Υιού Του Ιησού Χριστού, επειδή «με τέτοιο τρόπο αγάπησε ο Θεός τον κόσμο, ώστε έδωσε τον Υιό Του τον μονογενή...» (Ιωάννης 3/16). Ο Ιησούς, ο Υιός του Θεού, που έγινε άνθρωπος, είναι «η αγάπη του Θεού που φανερώθηκε σε μας» (Α΄ Ιωάννου 4/9). Επειδή, ο ίδιος ο Θεός είναι αγάπη, κάθε είδος αγάπης προέρχεται από τον Θεό (Α΄ Ιωάννη 4/7). Όλες οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και η σχέση τους με τον Θεό οφείλουν να δημιουργούνται από αγάπη, διαφορετικά δεν έχουν αξία. Η μεγαλύτερη θυσία και η μεγαλύτερη πράξη αυτοθυσίας είναι

μπροστά στον Θεό ένα τίποτα, όταν δεν έχει ως κινητήρια δύναμή της την αγάπη προς τον Θεό και προς τον πλησίον. Ο ύμνος της αγάπης στην Α΄ Επιστολή προς Κορινθίους 13/1-13 την περιγράφει εντυπωσιακά: *«Αν μιλάω τις γλώσσες των ανθρώπων και των αγγέλων, αλλά δεν έχω αγάπη, έγινα ένα κομμάτι χαλκός που βγάζει ήχους, ή ένα κύμβαλο που ξεκουφαίνει. Και αν έχω προφητεία και γνωρίζω όλα τα μυστήρια και όλη τη γνώση και αν έχω όλη την πίστη, ώστε να μετατοπίζω βουνά, αλλά δεν έχω αγάπη, δεν είμαι τίποτα. Και αν διανείμω όλα τα υπάρχοντά μου και αν παραδώσω το σώμα μου για να καώ, αλλά δεν έχω αγάπη, δεν ωφελούμαι τίποτε» (Α΄ Κορινθίους 13/1-3).*

Ο άνθρωπος είναι σε θέση να αγαπάει από την πλευρά του τον Θεό, επειδή ο Θεός, η απαρχή της αγάπης, χαρίζει στους ανθρώπους την αγάπη Του, γι' αυτό η Βίβλος λέει: «Θα αγαπάς τον Κύριο τον Θεό σου με ολόκληρη την καρδιά σου και με ολόκληρη την ψυχή σου και με ολόκληρη τη δύναμή σου» (Δευτερονόμιο 6/5). Επίσης: «θα αγαπάς τον πλησίον σου σαν τον εαυτό σου» (Λευιτικό 19/18). Αυτές είναι οι δύο εντολές, τις οποίες ο Ιησούς Χριστός χαρακτήριζε πάντα ως τις μεγαλύτερες όλων (Ματθαίος 22/37-39). Για τον λόγο αυτό ο γάμος (Εφεσίους 5/25, Κολοσσαείς 3/19), η οικογένεια, η εκκλησία (Ιωάννης 13/35, 15/12, Εφεσίους 4/1-3) και τέλος η σχέση Του με όλους τους ανθρώπους μέχρι και τους εχθρούς Του είναι διαμορφωμένες από την αγάπη. «Η αγάπη είναι ανυπόκριτη... γίνεστε φιλόστοργοι ο ένας προς τον άλλον... ευλογείτε αυτούς που σας καταδιώκουν, ευλογείτε και μη καταριέστε... αν ο εχθρός σου πεινάει, δίνε του να φάει, αν διψάει, δίνε του να πει...» (Ρωμαίους 12/9, 10, 13, 14). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο, ο Ιησούς Χριστός στην Επί του Όρους Ομιλία είπε: «να αγαπάτε τους

εχθρούς σας, να αγαθοποιείτε εκείνους που σας μισούν» (Λουκάς 6/27, ομοίως 6/35, Ματθαίος 5/44).

Ακόμη και το σκεπτικό της Βίβλου, σύμφωνα με το οποίο η αγάπη εκδηλώνεται κυρίως μέσα στη θυσία, είναι κάτι άγνωστο για το Κοράνιο. Στη Βίβλο συναντάμε αυτό το σκεπτικό ιδιαίτερα με τον θάνατο τον Ιησού, μέσω του οποίου ο Θεός είναι Εκείνος που επισφραγίζει τη μεγαλύτερη αγάπη μέσω της μεγαλύτερης θυσίας (Α΄ Ιωάννου 4/9-10, Ιωάννης 3/16), αλλά ισχύει και για ανθρώπους, όταν ο Ιησούς λέει: «Μεγαλύτερη από τούτη την αγάπη δεν έχει κανένας, το να βάλει κάποιος την ψυχή του για χάρη των φίλων του» (Ιωάννης 15/13). Γι' αυτό, το μυστήριο (Χριστού και Εκκλησίας) στο παράδειγμα του γάμου είναι ακριβώς η ετοιμότητα σε καιρό ανάγκης, να θυσιάσει ο ένας τη ζωή του για τον άλλον από αγάπη (Εφεσίους 5/25, 28).

Υπάρχει όμως και μία βαθύτερη διαφορά στην κατανόηση της αγάπης μεταξύ του χριστιανισμού και όλων των άλλων θρησκειών, η οποία σχετίζεται με την τριαδικότητα του Θεού και κατ' επέκταση με τη σχέση μεταξύ του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Επειδή, η τριαδικότητα του Θεού κάνει εφικτή την ύπαρξη της αγάπης «εντός της Θεότητας» και στα πλαίσια μιας πραγματικότητας, η οποία δεν χρειάζεται να δημιουργήσει πρώτα έναν αποδέκτη αγάπης, ώστε να μπορέσει να αγαπήσει. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε ξανά αργότερα.

Η έμφαση στην αγάπη του Θεού αποτελεί και τον λόγο για τον οποίο ο Θεός στην Π. Διαθήκη αναφέρεται πάντα ως «Πατέρας» και οι χριστιανοί στην προσευχή τους Τον προσφωνούν «Πατέρα μας» (Ματθαίος 5/9-13), ή «Αββά, Πατέρα» («Αββά» σημαίνει, αγαπημένε Πατέρα, Ρωμαίους

8/15) και η παραβολή του άσωτου γιου περιγράφει εντυπωσιακά ότι, ο Πατέρας Θεός προσκαλεί ξανά στο σπίτι τα χαμένα Του παιδιά (Λουκάς 15/11-32).

Θεός: Εξουσιαστής ή Φίλος και Αδελφός;

*Κατά το **Κοράνιο**, υπάρχει μία μεγάλη απόσταση μεταξύ ανθρώπου και Θεού. Δεν είναι ποτέ δυνατόν ο άνθρωπος να γίνει φίλος του Θεού.*

*Στη **Βίβλο** επιτρέπει ο Θεός στον άνθρωπο να Τον αποκαλεί Φίλο και Πατέρα, ο Ιησούς ονομάζεται Φίλος και Αδελφός.*

Κατά το **Κοράνιο** ο Θεός πλησιάζει τον άνθρωπο, εξαιτίας του ελέους που δείχνει σ' αυτόν, το οποίο ο άνθρωπος αποδέχεται με ευγνωμοσύνη και αναγνώριση του Θεού. Όμως, αυτή η υποταγή απέναντι στον Θεό δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να περιορίσει το χάσμα μεταξύ Δημιουργού και δημιουργήματος. Ποτέ δεν θα μπορούσε ένας άνθρωπος να γίνει παιδί, αδελφός ή φίλος του Θεού.

Η Σούρα 6,127 ονομάζει πιθανότατα τον Θεό «φίλο» των πιστών, άλλοι πάλι το μεταφράζουν ως «προστάτη». Το μόνο κοινό είναι ότι ο Θεός ετοιμάζει για τους πιστούς μία κατοικία στον παράδεισο. Στη Σούρα 7,155 ο Μωυσής ονομάζει τον Θεό «φίλο» του (αλλά και αυτό το σημείο, μεταφράζεται από άλλες Σούρες ως «προστάτης») και τον παρακαλεί για έλεος. Η μουσουλμανική θεολογία τονίζει, ότι αυτό αποτελεί μία εξαίρεση για τον Μωυσή και δεν ισχύει για κανέναν άλλον.

Στη **Βίβλο** επιτρέπεται στον άνθρωπο να αποκαλεί τον Θεό «Πατέρα» και «Φίλο». Ο Τίτος, στα κεφάλαια 3 και 4 μιλάει για τη «φιλικότητα» και την «αγάπη» του Θεού προς τον άνθρωπο. Ο Πέτρος στην Α΄ Επιστολή του, (2/3), αποκαλεί τον Θεό «φιλικά διακείμενον (χρηστόν)». Και ο Υιός του Θεού, ο Ιησούς «δεν ντρέπεται» να ονομάζει τους πιστούς «φίλους» του (Ιωάννης 15/14-15, Λουκάς 12/4) και «αδελφούς» (Εβραίους 2/11). Ναι, όλους όσους ο Ιησούς αποδέχεται, έχουν το δικαίωμα να ονομάζονται «παιδιά του Θεού» (Ιωάννης 1/12), επειδή είναι «αγαπητά παιδιά» (Εφεσίους 5/1). Ο Θεός μιλούσε με τον Μωυσή, «όπως με έναν φίλο» (Έξοδος 33/11). Ο Θεός είναι «ο φίλος» του Αβραάμ (Γάκωβος 2/23), και αλλού ο Αβραάμ είναι ο «αγαπητός» του Θεού (Ησαΐας 41/8). Ο Παύλος γράφει την Επιστολή προς Ρωμαίους, προς όλους τους «αγαπητούς του Θεού» (Ρωμαίους 1/7, Κολοσσαείς 3/12, Β΄ Θεσσαλονικείς 2/13). Πέραν όλων αυτών, ο Ιησούς ονόμαζε αυθόρμητα, και πολύ συχνά, τους ανθρώπους φίλους Του (Λουκάς 12/4).

Ο ιδρυτής θρησκείας ως κυρίαρχος του πολέμου ή ως ειρηνοποιός;

*Στο **Κοράνιο** ο ιδρυτής θρησκείας καθιερώνεται ως πολιτικός και κυρίαρχος του πολέμου. Ο στόχος είναι η συνένωση πίστης και πολιτικής και η υποταγή της πολιτείας στον οργανωμένο λαό του Θεού.*

*Στη **Βίβλο**, ο ιδρυτής θρησκείας αρνείται την πολιτική και πεθαίνει για τη σωτηρία του κόσμου. Τα καθήκοντα της εκκλησίας και της πολιτείας είναι διαφορετικά, οι δε χριστιανοί*

βρίσκονται κάτω από την εξουσία του μη χριστιανικού κράτους δικαίου, ακόμη και όταν οφείλουν να θέσουν τον εαυτό τους και την εμπειρογνωμοσύνη τους στην υπηρεσία της πολιτικής και της κοινωνίας.

Το **Κοράνιο** αναφέρει το πώς ο Μωάμεθ μέσω αναγγελίας και πολέμου, στα τελευταία δέκα έτη της ζωής του στη Μεδίνα (622-632 μΧ), από χλευασμένος προφήτης έγινε αρχηγός κράτους και κύριος μιας αναπτυσσόμενης αυτοκρατορίας. Η ισλαμική κυριαρχία ήταν ήδη στα χρόνια του Μωάμεθ μία πνευματική και συγχρόνως μία κοσμική διακυβέρνηση. Δεν είναι της παρούσης να ασχοληθούμε αναλυτικότερα με τη ζωή του Μωάμεθ και των διαδόχων του. Το Ισλάμ δημιούργησε μέσα στην πορεία της ιστορίας του διαφορετικά κράτη. Όμως, τα γραπτά του αφήνουν να εννοηθεί ότι αποσκοπούσε πάντοτε στην υποταγή του κράτους και όχι μόνο του τζαμιού, μπροστά στο ισλαμικό δίκαιο και στη διαμόρφωση ολόκληρης της δημιουργίας και της πραγματικής ζωής από το Κοράνιο.

Η Κ. Διαθήκη, που είναι μέρος της **Βίβλου**, αναφέρει ότι η εξαγγελία και το έργο του Ιησού Χριστού χαρακτηριζόταν από έλλειψη βίας, ο Οποίος μάλιστα αποστασιοποιήθηκε αποφασιστικά από πολλές ομάδες, οι οποίες προπαγάνδιζαν μία βίαιη επανάσταση. Την ώρα κατά την οποία οι ιουδαίοι πρόσμεναν έναν μεσσία, που θα έφερνε πολιτική κυριαρχία του Ισραήλ επάνω στον κόσμο, για τον Ιησού Χριστό το μέσον του Μεσσία ήταν να εξαπλωθεί το μήνυμα της βασιλείας του Θεού, της επιστροφής και μετάνοιας του κάθε ανθρώπου σε μία νέα ζωή, αλλ' όχι η επανάσταση και ο καταναγκασμός. Επειδή, όπως είπε ο Ίδιος: «όλοι όσοι πιάσουν

μάχαιρα, με μάχαιρα θα πεθάνουν» (Ματθαίος 26/52). Ο Ιησούς δήλωσε ξεκάθαρα: «Μακάριοι οι ειρηνοποιοί, επειδή αυτοί θα ονομαστούν γιοι του Θεού» (Ματθαίος 5/9). «Ο Ιησούς αποκρίθηκε: Η δική μου βασιλεία δεν είναι από τούτο τον κόσμο· αν η δική μου βασιλεία ήταν από τούτο τον κόσμο, οι υπηρέτες μου θα αγωνίζονταν, για να μη παραδοθώ στους Ιουδαίους· τώρα, όμως, η δική μου βασιλεία δεν είναι από εδώ» (Ιωάννης 18/36). Ο Ιησούς έθεσε το ήδη προετοιμασμένο θέμα από την Π. Διαθήκη του διαχωρισμού βασιλείας και ιεροσύνης, κατ' επέκταση εκκλησίας και κράτους, λέγοντας, «Αποδώστε, λοιπόν, στον Καίσαρα αυτά που *ανήκουν* στον Καίσαρα, και στον Θεό, αυτά που *ανήκουν* στον Θεό» (Ματθαίος 22/21, Μάρκος 12/17, Λουκάς 20/25). Ο Παύλος θέτει την εκκλησία κάτω από την εξουσία του ρωμαϊκού κράτους (Ρωμαίους 13/1-7). Το «υπηρέτης του Θεού» δεν είναι εκεί η χριστιανική εκκλησία, αλλά η πολιτεία, η οποία ακόμη και χριστιανούς τιμωρεί, όταν κάνουν κάτι κακό.

Ο χριστιανισμός μέσα στην ιστορία δύο χιλιάδων χρόνων και στα πλαίσια της παγκόσμιας εξαπλώσής του, γνώρισε προφανώς κάθε παραλλαγή της σχέσης θρησκείας – εκκλησίας, που θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί και, φυσικά, έπεσε σε πολλά λάθη. Όμως, μέσα από την βασική της κατεύθυνση, η χριστιανική εκκλησία μπορεί να διακρίνει μόνον μία πνευματική εντολή, την οποία είναι σε θέση να εκτελέσει με τον καλύτερο τρόπο, όταν έχει στα χέρια της όσο το δυνατόν λιγότερη πολιτική και οικονομική εξουσία. Έχοντας η εκκλησία την προφητική αποστολή με τα στοιχεία της προειδοποίησης και της υπεράσπισης της ηθικής, μπορεί να προσφέρει καλές υπηρεσίες στο κράτος, ενώ οι δραστήριοι και θεοφοβούμενοι άνθρωποι –όπως ο Ιωσήφ και ο Δανιήλ– αναλαμβάνουν

με την εμπειρογνωμοσύνη τους έναν ρόλο πολύ σημαντικό και ωφέλιμο για την κοινωνία· η εκκλησία δε η ίδια, δεν έχει καμία απαίτηση για πολιτική εξουσία.

Ο Ιδρυτής θρησκείας: Κύριος ή υπηρέτης;

*Στο **Κοράνιο**, ο ιδρυτής της θρησκείας και προφήτης, υπερέχει ως ο επιτυχημένος Κύριος και πολεμιστής. Ο ιδρυτής θριαμβεύει και μέσω της επιτυχίας του επικυρώνεται το έργο του. Ο Θεός είναι Κύριος και αυτό σημαίνει, ότι δεν μπορεί ποτέ να γίνει υπηρέτης.*

*Στη **Βίβλο**, ο ιδρυτής της θρησκείας κατεβαίνει στο επίπεδο του υπηρέτη της ανθρωπότητας. Η Βίβλος αναφέρει ότι ο ιδρυτής υποφέρει και ο Θεός επικυρώνει τη θυσία Του μέσω της ανάστασής Του. Ο Θεός είναι Κύριος και ακριβώς για τον λόγο αυτό μπορεί να υπηρετεί τον άνθρωπο.*

Σχετικά με τις αναφορές στο **Κοράνιο**, βλέπε την τελευταία ενότητα.

Κατά τη **Βίβλο**, η υπηρεσία κατέχει μία εξέχουσα σημασία. Η ειρήνη δημιουργείται για τους χριστιανούς, όχι μέσω καταπίεσης και άσκησης βίας, αλλά μέσω απάρνησης (Α΄ Κορινθίους 6/7), σεβασμό της υπόληψης του άλλου (Φιλιπησίους 2/3) και υπηρεσίας (Γαλάτες 5/13).

Ο Ιησούς Χριστός μιλάει για τον εαυτό Του με τα εξής λόγια: «Όπως ο Υιός του ανθρώπου δεν ήρθε για να υπηρετηθεί, αλλά για να υπηρετήσει, και να δώσει τη ζωή του λύτρο για χάρη πολλών» (Ματθαίος 20/28 – Μάρκος 10/45) και καταλήγει για τους μεταγενέστερους καθοδηγητές της

εκκλησίας στο συμπέρασμα: «Όμως, δεν θα είναι έτσι ανάμεσά σας· αλλά, όποιος θέλει να γίνει μέγας ανάμεσά σας, ας είναι υπηρέτης σας» (Ματθαίος 20/26, Μάρκος 10/43, παρομοίως Ματθαίος 23/11, Μάρκος 9/35, Λουκάς 22/26), «όπως ο Υιός του ανθρώπου δεν ήρθε για να υπηρετηθεί, αλλά για να υπηρετήσει, και να δώσει τη ζωή του λύτρο για χάρη πολλών» (Ματθαίος 23/12). Ο Ιησούς παρουσιάζεται ως «υπηρέτης» (Λουκάς 22/27, Α΄ Κορινθίους 12/5) και ο Πέτρος, κατά το πρότυπο αυτό, διδάσκει την υπηρεσία, γράφει δε σχετικά «υπηρετείτε ο ένας τον άλλον σύμφωνα μ' αυτό,...» (Α΄ Πέτρου 4/10).

Η προσευχή, πριν απ' όλα ως καθήκον για επικοινωνία ή προπάντων ως προσωπική συνομιλία με τον Πατέρα;

*Κατά το **Κοράνιο**, η προσευχή είναι στη ζωή η σημαντικότερη εκδήλωση της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό. Δηλαδή, της υποταγής του ανθρώπου στον Θεό. Στο επίκεντρο βέβαια υπάγονται και όλες οι προδιατυπωμένες και με κάθε ακρίβεια προβλεπόμενες, καθημερινές υποχρεωτικές προσευχές, στα πλαίσια της ιεροτελεστίας αυτής, ακόμη και όταν υπάρχει δυνατότητα μιας προσευχής, αυτοσχεδιασμένης από τον προσευχόμενο. Οι προσευχές μέσα στην κοινότητα είναι σημαντικότερες από τις προσωπικές προσευχές.*

*Κατά τη **Βίβλο**, η προσευχή είναι στη ζωή η σημαντικότερη εκδήλωση της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό. Στο επίκεντρο βρίσκονται αυτοσχεδιαζόμενες προσευχές, σε μία απευθείας συνομιλία με τον Θεό, ακόμη και*

όταν υπάρχουν μέσα στη Βίβλο, αναρίθμητες, κάθε είδους, προσευχές, για κάθε περίπτωση στα πλαίσια της εκκλησιαστικής λατρείας. Η προσευχή «στο ταμείο» κατέχει την πρώτη θέση, πριν από κάθε άλλη προσευχή μέσα στην κοινότητα.

Το **Κοράνιο** και η ισλαμική μετάφραση (*Hadith*) περιέχει για τους πιστούς, την υποχρεωτική προσευχή, η οποία πρέπει να τελείται σε πέντε συγκεκριμένα διαστήματα της ημέρας και προκαλεί τον πόνο για εκείνους που δεν το πράττουν (Σούρα 107,4-5). Ο Ibn Rassoul γράφει: «Τα παιδιά οφείλουν από το έβδομο έτος της ηλικίας τους, να συμμετέχουν στην προσευχή αυτή, κατόπιν νοθεσίας από τους γονείς τους και στο δέκατο έτος της ηλικίας τους, και εν ανάγκη, αν δεν συμμορφώνονται με διαφορετικό τρόπο, να συμμετέχουν με τη βία και ξυλοδαρμούς».⁴⁴

Στο Ισλάμ, δεν αποκλείονται πρόσθετες προσωπικές προσευχές: «Κάποιος μπορεί να διακρίνει τις υποχρεωτικές προσευχές (*fard*), οι οποίες δεν επιτρέπεται για κανέναν λόγο να παραμελούνται, από εκείνες τις ονομαζόμενες *sunna*, οι οποίες προπορεύονται των *fard* ή τις ακολουθούν. Οι δε προσευχές *nafl* είναι εντελώς ελεύθερες προσευχές».⁴⁵ «Κατά τις προσευχές *sunna*, ο προσευχόμενος μένει ευλαβικά καθισμένος για λίγη ώρα μετά την υποχρεωτική προσευχή και του επιτρέπεται να συλλαβίζει προσευχές με δικά του λόγια».⁴⁶ Ακόμη όμως και γι' αυτές τις προσωπικές προσευχές ισχύει ο ίδιος κανόνας: «Η προσευχή στην κοινότητα έχει μεγαλύτερη αξία από την προσωπική προσευχή».⁴⁷

Στη **Βίβλο**, η προσευχή είναι πάντα μία ελεύθερη προσευχή, ποτέ υποχρεωτική και δεν υπάρ-

χουν κανόνες για την ώρα που πρέπει να γίνεται, για το περιεχόμενο που πρέπει να έχει ή για την τελετουργία με την οποία πρέπει να λαβαίνει χώρα, όσο αξιόλογη και αν υποστηρίζεται ότι είναι μία προκαθορισμένη προσευχή. Το Άγιο Πνεύμα διαμορφώνει μέσα στον άνθρωπο την επιθυμία να έρθει στον Θεό μέσω της προσευχής και να Του εκθέσει όσα έχει μέσα στην καρδιά του, καθώς επίσης το Ίδιο το Άγιο Πνεύμα συμβοηθάει τον άνθρωπο μπροστά στον Θεό (Ρωμαίους 8/26). Αυτή η προσευχή είναι μία προσωπική συνομιλία με τον Θεό και ένα μεγάλο προνόμιο, επειδή ο αλύτρωτος αμαρτωλός δεν είναι άξιος να σταθεί μπροστά στον Θεό. Ο πιστός στέκεται μπροστά στον «Θρόνο της χάριτος» (Εβραίους 4/16) μόνον επειδή ο Ιησούς Χριστός εκπροσωπεί τον προσευχόμενο μπροστά στον Θεό και τον καθαρίζει από «κάθε αμαρτία» (Α΄ Ιωάννου 1/9) και επειδή το Άγιο Πνεύμα «έρχεται βοηθός στις αδυναμίες μας» και «μεσιτεύει στον Θεό με στεναγμούς που δεν μπορούν να εκφραστούν με λέξεις» (Ρωμαίους 8/26).

Ο καθένας που θέλει να προσευχηθεί, μπορεί κάθε στιγμή και παντού να στραφεί προς τον Θεό με τα αιτήματα της καρδιάς του. Ο προσευχόμενος, συχνά, προσμένει οδηγία. Στο Ισλάμ, σοφία και απάντηση από τον Θεό κατά τη διάρκεια της προσευχής δεν παρέχεται και δεν υπάρχει η προσμονή ούτε η παράκληση για απάντηση από τον Αλλάχ. Επειδή, κατά τη βιβλική αντίληψη ο Θεός είναι ο Πατέρας των παιδιών Του, τα ευοδώνει (Ματθαίος 7/9) και εισακούει τις παρακλήσεις τους. Τα παιδιά του Θεού μπορούν να αναφέρονται σ' Αυτόν με την οικία προσφώνηση «Αγαπημένη Πατέρα» («Αββά, Πατέρα», Ρωμαίους 8/15). Μία ιδιαίτερη υπόσχεση του Θεού βρίσκεται στην ομόθυμη, κοινή προσευχή των πιστών (Ματθαίος 18/19-20).

Όταν ο Ιησούς, κατά την Επί του Όρους Ομιλία, έδωσε στους μαθητές Του το πιο σπουδαίο υπόδειγμα προσευχής, το «Πάτερ ημών» (Ματθαίος 6/9-13) και εξήγησε: «Όταν προσεύχεστε, να μη επαναλαμβάνετε τα ίδια ξανά και ξανά, όπως οι Εθνικοί· επειδή, νομίζουν ότι με την πολυλογία τους θα εισακουστούν. Να μη εξομοιωθείτε, λοιπόν, μ' αυτούς· επειδή, ο Πατέρας σας ξέρει από ποια πράγματα έχετε ανάγκη, πριν εσείς τα ζητήσετε απ' αυτόν» (Ματθαίος 6/7-8), και πρόσθεσε ότι δεν πρέπει κανείς να προσεύχεται για να τον δουν (Ματθαίος 6/5), αλλά του λέει, «εσύ, όμως, όταν προσεύχεσαι, μπες μέσα στο ταμείο σου, και, αφού θα έχεις κλείσει την πόρτα σου, προσευχήσου στον Πατέρα σου που είναι στον κρυφό χώρο· και ο Πατέρας σου που βλέπει στον κρυφό χώρο, θα σου ανταποδώσει στα φανερά» (Ματθαίος 6/4).

Κοράνιο ή Ιησούς; Βιβλίο ή Πρόσωπο;

*Στο επίκεντρο του Ισλάμ, δίπλα στον Θεό κατέχει θέση το βιβλίο **Κοράνιο**, εφόσον αυτό στάλθηκε από την αιωνιότητα στη γη.*

*Στο επίκεντρο του **Χριστιανισμού**, δίπλα στον Θεό στέκεται ένα πρόσωπο, ο Ιησούς Χριστός, εφόσον αυτό στάλθηκε από την αιωνιότητα στη γη.*

Παρόλο που πιο πάνω αναφέρθηκε ότι το **Κοράνιο** και η **Βίβλος**, ως Λόγος του Θεού, στα πλαίσια της κατανόησής τους, έχουν μέτρο σύγκρισης, η Βίβλος κατά μία συγκεκριμένη έννοια δεν μπορεί να συγκριθεί με το Κοράνιο. «Το Κοράνιο, στα πλαίσια μιας διαθρησκευτικής σύγκρισης δεν μπο-

ρεί να σταθεί δίπλα στη Βίβλο, αλλά –με όλες τις προφανείς διαφορές– μπαίνει δίπλα στον Ιησού Χριστό: “ό,τι είναι ο Χριστός για τον Χριστιανισμό, αυτό είναι το Κοράνιο για το Ισλάμ”». ⁴⁸

Με άλλα λόγια: «Στο επίκεντρο του Χριστιανισμού στέκεται ένα πρόσωπο, ο Ιησούς Χριστός, ενώ στο επίκεντρο του Ισλάμ, αντιθέτως, βρίσκεται ένα βιβλίο, το Κοράνιο». ⁴⁹ Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στο Ισλάμ, το Κοράνιο έρχεται κατευθείαν από την αιωνιότητα του Θεού, ενώ στον χριστιανισμό, όχι η ιστορικά σχηματισμένη Βίβλος, αλλά ο Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού, έρχεται από την αιωνιότητα.

Εντούτοις, για την αντιπαράθεση αυτή τίθεται ένας περιορισμός, τον οποίο ο Hans Zirker διατυπώνει ως εξής: «Δεν λαμβάνεται επαρκώς υπόψη το σημείο, όπου κατά τη σύγκριση διαπιστώνεται μόνον πως ο χριστιανισμός πρεσβεύει την “Ενσάρκωση” του Θεού Λόγου, δηλαδή την Ενανθρώπηση, ενώ το Ισλάμ την Αναγνώριση – τη «Συγκρότηση ενός βιβλίου». Ναι μεν, αυτή η αναλογία είναι δικαιολογημένη, εφόσον ο χριστιανισμός βλέπει στον Ιησού Χριστό την αξεπέραστη αποκάλυψη του Θεού, ενώ το Ισλάμ στο Κοράνιο. Όμως, εδώ υπάρχει μία σοβαρή διαφορά, η οποία αφήνει τον όρο «Αναγνώριση» με πολλά ερωτήματα: «Η μητέρα των Γραφών», το ουράνιο βιβλίο, μένει μαζί με τον Θεό, δεν στέλνεται στους ανθρώπους, αλλά στέλνεται το Κοράνιο... Ακόμη περισσότερο, ο Θεός παραμένει ο απόλυτα υπερβατικός Δημιουργός, όπως πριν, διαχωρισμένος από όλα τα δημιουργήματα. Γι’ αυτό τον λόγο, η αγγελία του «Λόγου του Θεού» δεν φέρνει τον Θεό στο παγ-κόσμιο ιστορικό παρόν και στην πραγματικότητα — όπως συμβαίνει κατά τη χριστιανική αντίληψη με την «Ενσάρκωση». Η αποκάλυψη δεν αποτελεί για το Ισλάμ την αυτο-επικοινωνία του ‘Ίδιου του Θεού’». ⁵⁰

Ο Ιδρυτής θρησκείας βρίσκεται υπεράνω ή υποκάτω της Αγίας Γραφής;

*Στο **Ισλάμ**, η θέση του ιδρυτή της θρησκείας, του Μωάμεθ, βρίσκεται κάτω από την Αγία Γραφή. Η Γραφή τού δίνει τη σημασία που κατέχει, επειδή αυτός είναι ο παραλήπτης και ο αγγελιοφόρος της.*

*Στον **Χριστιανισμό**, η θέση του ιδρυτή της θρησκείας, του Ιησού Χριστού, βρίσκεται υπεράνω της Αγίας Γραφής. Εκείνος είναι που δίνει στην Αγία Γραφή τη σημασία που κατέχει. Ο Ιησούς είναι ο ουσιαστικός «Λόγος του Θεού» και η Γραφή δίνει μαρτυρία γι' Αυτόν ως «ο Λόγος του Θεού».*

Κατά το **Κοράνιο**, ο Μωάμεθ επικυρώνεται μέσω του θαύματος του Κορανίου. Ο ρόλος του είναι η υποταγή στον Λόγο του Θεού και είναι σημαντικό μόνον ως αγγελιοφόρος και προφήτης. Κατά τον καιρό που ο Μωάμεθ δεν αναγνωριζόταν από τους Άραβες συμπατριώτες του, ούτε από τους Εβραίους ή τους χριστιανούς ως προφήτης του Θεού και δεν εμφανίστηκε στο δικαστήριο που τον απειλούσε, χρειάστηκε να αντισταθεί ενάντια στον αυξανόμενο χλευασμό και απειλές στην πατρίδα του, τη Μέκκα. Οι σύγχρονοι του Μωάμεθ απαιτούσαν από αυτόν ένα θαύμα, όπως έκαναν όλοι οι παλαιότεροι προφήτες (Σούρα 20,133). Ο Μωάμεθ τους έστρεψε αντιθέτως προς το Κοράνιο, ως το θαύμα του, όμως αυτό ήταν κάτι που οι σύγχρονοί του, στην αρχή, δεν αναγνώριζαν (Σούρα 11,13 – 10,37-38) και εκείνος τότε τους ζητούσε να φτιάξουν ένα έγγραφο όμοιο με το Κοράνιο, κάτι που εκείνοι δεν μπορούσαν να πραγ-

ματοποιήσουν (Σούρα 17,88). Η ισλαμική θεολογία το ονομάζει «το θαύμα της επικύρωσης», το θαύμα που αποδεικνύει την προφητική υπόσταση του Μωάμεθ.

Στη **Βίβλο** ο Ιησούς, ως ο Υιός του Θεού, ναι μεν δεν τίθεται σε κανένα σημείο ενάντια στη γραπτή Αποκάλυψη, όμως είναι ξεκάθαρο, ότι η ενσάρκωση του Ιησού εκπληρώνει τη γραπτή Αποκάλυψη, καθώς και ολόκληρη τη Θεία Ιστορία, αλλά, συγχρόνως, και την ξεπερνάει. Έτσι, διαβάζουμε στην προς Εβραίους Επιστολή 1/1-4: *«Ο Θεός, τον παλιό καιρό, αφού, πολλές φορές και με πολλούς τρόπους, μίλησε στους πατέρες μας διαμέσου των προφητών, σ' αυτές τις έσχατες ημέρες μίλησε σε μας διαμέσου τού Υιού, τον οποίο έθεσε κληρονόμο των πάντων, διαμέσου τού οποίου έκανε και τους αιώνες· αυτός, που είναι το απαύγασμα της δόξας και ο χαρακτήρας τής υπόστασής του, και βαστάζει τα πάντα με τον λόγο τής δύναμής του, αφού διαμέσου τού εαυτού του έκανε καθαρισμό των αμαρτιών μας, κάθησε στα δεξιά τής μεγαλοσύνης στα υψηλά· τόσο πολύ ανώτερος έγινε από τους αγγέλους, όσο εξοχότερο απ' αυτούς κληρονόμησε όνομα».*

Ο απόστολος Παύλος γράφει: *«επειδή, κατά μέρος γνωρίζουμε, και κατά μέρος προφητεύουμε· όταν, όμως, έρθει το τέλειο, τότε το κατά μέρος θα καταργηθεί» (Α' Κορινθίους 13/9-10).* Η ισλαμική αποκάλυψη δεν κατάφερε ποτέ να ονομαστεί «κατά μέρος»! Τι είναι αυτό το τέλειο για τον Παύλο; Είναι αυτή η ίδια η προσδοκώμενη συνάντηση με τον Ιησού Χριστό: *«Επειδή, τώρα βλέπουμε σαν μέσα από ένα θαμπό κάτοπτρο, με τρόπο αινιγματώδη, τότε όμως θα βλέπουμε πρόσωπο προς πρόσωπο· τώρα γνωρίζω κατά μέρος, τότε όμως θα γνωρίσω καθώς και γνωρίστηκα» (Α' Κορινθίους 13/12).*

Η Παγκόσμια Καθολική Κατήχηση γράφει σχετικά: «Η χριστιανική πίστη δεν αποτελεί τη θρησκεία ενός βιβλίου. Ο χριστιανισμός είναι η θρησκεία του Λόγου του Θεού, όχι ενός γραπτού, βουβού Λόγου, αλλά του ζωντανού Λόγου, που έγινε σάρκα» (Bernhard, hom. miss. 4,11). Ο Χριστός, ο αιώνιος Λόγος του ζωντανού Θεού, πρέπει να ανοίξει τον νου μας, διαμέσου του Αγίου Πνεύματος, ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη Γραφή: «*Τότε, διάνοιξε τον νου τους, για να καταλάβουν τις γραφές*» (Λουκάς 24/45), ώστε αυτή να μη αποτελεί μόνο μια σειρά νεκρών γραμμάτων» (§ 108).

Ο Ιησούς είναι, κατά τη μαρτυρία της Κ. Διαθήκης, «ο Λόγος του Θεού» (Ιωάννης 1/1-3, Εβραίους 11/1). Διαμέσου του Ιησού, ο Θεός μιλάει με την αυθεντική Του μορφή. Για τον λόγο αυτό, οι θεολόγοι, ομόφωνα, βλέπουν τον Χριστό ως τον «Κύριο της Γραφής». Ο Ιησούς είναι, για παράδειγμα, «ο Κύριος και του Σαββάτου» (Ματθαίος 12/8), παρόλο που κάποιος μπορεί να «διαβάσει στον Νόμο» περί του Σαββάτου (Ματθαίος 12/5).

Το γεγονός ότι ο Ιησούς είναι ο Λόγος του Θεού, χρησιμοποιείται σήμερα ως αιτιολογία, για το ότι η Αγία Γραφή δεν αποτελεί τον Λόγο του Θεού. Αλλά, η ίδια Γραφή, την οποία ο Ιησούς ονομάζει Λόγο του Θεού, μας λέει κατά πρώτον, ότι ο Ιησούς μιλάει «τα λόγια του Θεού» (Ιωάννης 3/34, 17/8, σύγκρ. 8/28-29, 31-32, 46-47) και κατά δεύτερον, ότι ο Ιησούς ο ίδιος ονομάζει τη «Γραφή» «Λόγο του Θεού» (π.χ. Ευαγγέλιο του Μάρκου 7/10-13) και σχετικά με τη «Γραφή» κάνει εκτεταμένες, θεμελιώδεις δηλώσεις ως Λόγια Θεού (π.χ. Ιωάννης 10/34, Μάρκος 12/10, Μάρκος 12/24). Το ότι ο Ιησούς είναι ο Λόγος του Θεού δεν ακυρώνει στην Κ. Διαθήκη τη θεοπνευστία της Αγίας Γραφής, αλλά κάνει σαφές, ότι η

πραγματική Αποκάλυψη του Θεού έλαβε χώρα με την ενσάρκωση του Θεού μέσω του Υιού Του και η Αγία Γραφή κατανοείται πάντα αποκλειστικά και μόνον μέσα στα πλαίσια της προσωπικής σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό και τον Υιό Του.

Ο Χριστιανισμός τιμά τον ιδρυτή του με τον ίδιο τρόπο, όπως τον ίδιο τον Θεό. Ο Ιησούς είναι για την εκκλησία όχι μόνον δημιουργός ή εκείνος που ανακάλυψε ξανά μεταφυσικές και ηθικές διδασκαλίες, όπως με τον Βούδα ή τον Κομφούκιο, όχι μόνον ο απεσταλμένος ενός αποκαλυμμένου Θεού, όπως με τον Μωυσή ή τον Μωάμεθ, όχι μόνον μία ενσάρκωση του Κυρίου των ουράνιων κόσμων, ο οποίος κηρύττει θεϊκή σοφία, όπως με τον Κρίσνα, αλλά είναι όλα αυτά μαζί και πέραν αυτών, ο Ίδιος ο Θεός. Μέσω της Γέννησής Του, του σταυρικού θανάτου Του, της Ανάστασής Του και της Ανάληψής Του αποτελεί το Κέντρο και το Σημείον Καμπής της ιστορίας του κόσμου και ως ο Κριτής των Ανθρώπων στην Τελική Κρίση και το Κέντρο της αιώνιας κοινωνίας με τον Θεό, αποτελεί δε τον Τελικό Σκοπό της ιστορίας του κόσμου. Ο Ιησούς δεν αποτελεί μόνον την αρχή της χριστιανικής αγγελίας ούτε είναι μόνον ο μεσολαβητής της, αλλά δημιούργησε την αληθινή βάση για την αγγελία αυτή και, βέβαια, Αυτός είναι Αυτή Η Ίδια Η Αγγελία.

Μία Γιορτή για την Αγία Γραφή;

Το γεγονός ότι, είναι απαραίτητο, το Κοράνιο και ο Ιησούς να τεθούν σε αντιπαράθεση, γίνεται ξεκάθαρο και από τις ετήσιες σχετικές γιορτές του Ισλάμ και του Χριστιανισμού.

*Η αποστολή του **Κορανίου** από τον ουρανό γιορτάζεται ως το πιο μεγαλειώδες γεγονός στο Ισλάμ.*

*Ο χριστιανισμός δεν αφιερώνει καμία γιορτή στη **Βίβλο**, αλλά μόνον στον Ιησού Χριστό.*

Στο **Ισλάμ**, εκτός από την γιορτή της θυσίας, η οποία χαρακτηρίζει το τέλος του ταξιδιού προς την Μέκκα για το προσκύνημα, η μεγαλύτερη ισλαμική γιορτή είναι η γιορτή της λήξης της νηστείας, κατά το τέλος του μήνα της νηστείας, του Ραμαζανιού. Το Ραμαζάνι γιορτάζεται, επειδή στον συγκεκριμένο αυτόν μήνα, ο Μωάμεθ έλαβε τις πρώτες αποκαλύψεις του Κορανίου (Σούρα 2,185). Κατά το τέλος του Ραμαζανιού (συνήθως κατά τη νύχτα της 26^{ης} προς την 27^η ημέρα του μήνα) γιορτάζεται η «νύχτα της Αποστολής από τον ουρανό» (αραβικά *tanzil*) του Κορανίου, η «νύχτα της Εξουσίας» ή η «νύχτα της Δύναμης» (αραβικά *laylatu l-qadr*) (Σούρα 97, 1-4, 44, 2).

Στον **Χριστιανισμό** δεν υπάρχει καμία γιορτή ή κάποια κεντρική ιεροτελεστία αφιερωμένη στη Βίβλο. Όλες οι μεγάλες γιορτές, όπως τα Χριστούγεννα, η Μ. Παρασκευή και το Πάσχα βασίζονται στον Ιησού Χριστό και στη γήινη δράση Του ως Υιού του Θεού, με εξαίρεση τη γιορτή της Πεντηκοστής, τη γιορτή δηλαδή του Αγίου Πνεύματος, το Οποίο ο Ιησούς έστειλε στη δική Του θέση.

Ο Ιησούς: Προφήτης ή Θεός και Λυτρωτής;

*Επειδή το **Κοράνιο** δημιουργήθηκε μετά τη Βίβλο και γι' αυτό τον λόγο επανειλημμένως εξετάζει και κρίνει τον Χριστιανισμό, η διαφορά μεταξύ της αυτοκατανόησης των θρησκευτικών ιδρυτών γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρη, καθότι στο Κοράνιο, ο Ιησούς παρουσιάζεται ως προφήτης, σαν τον Μωάμεθ, υποταγμένος στο Κοράνιο και η ξεχωριστή Του θέση, έτσι όπως την κατέχει μέσα στον Χριστιανισμό, απορρίπτεται σθεναρά.*

*Στη **Βίβλο**, κατά τη χριστιανική αντίληψη, ο Ιησούς είναι ο Ίδιος Θεός, ο οποίος έγινε άνθρωπος και ως Υιός του Θεού υπέφερε για τους ανθρώπους ως εκπρόσωπός τους προς τον Θεό, πέθανε και αναστήθηκε, ώστε να ολοκληρωθεί το σχέδιο της λύτρωσης του ανθρώπου. Ο Λόγος του Θεού έγινε σάρκα διαμέσου του Ιησού Χριστού.*

Κατά το **Κοράνιο** είναι αδιανόητο, το ότι ένα δημιούργημα λαβαίνει θεϊκά χαρακτηριστικά ή λαβαίνει μερίδιο στη θεϊκή φύση του Δημιουργού. Εξίσου αδιανόητο είναι και το ότι ο Θεός βγαίνει από την υπερβατικότητα Του και παίρνει ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Έτσι, για το Κοράνιο είναι αδιανόητο, το ότι ο Θεός έγινε δημιούργημα και άνθρωπος, μέσω του Ιησού Χριστού, καθώς, με τον τρόπο αυτό, θα γινόταν ίδιος με τους ανθρώπους και ως άνθρωπος θα ήταν υποκείμενος στις συνθήκες της γήινης ζωής. Στο σημείο αυτό οι μουσουλμάνοι θεολόγοι βρίσκουν μία απόδειξη ενάντια στη θεϊκή καταγωγή του Ιησού: έτρωγε, έπινε, κοιμόταν, ένιωθε πόνο, απελπισία και θλίψη,

όπως και κάθε άλλος άνθρωπος.

Κατά το Κοράνιο, ο Ιησούς Χριστός (αραβικά *Isa Masih*) είναι ένας από τους πιο σημαντικούς προφήτες, που κατατάσσεται μαζί με τον Μωάμεθ, ο οποίος τον έκανε γνωστό ως τον άμεσο πρόδρομό του (Σούρα 61,6), έναν θνητό άνθρωπο, ο οποίος στάλθηκε στους Ισραηλίτες με μία Γραφή, την *Indjil* (το ευαγγέλιο) (Σούρα 5,46). Γεννήθηκε από τη Μαρία, μία θεοφοβούμενη παρθένα, κήρυττε την πίστη στον έναν Θεό και την ερχόμενη κρίση, έκανε ελεημοσύνες και εκτελούσε την τελετουργική ισλαμική προσευχή. Είναι ο «Λόγος του Θεού», που δημιουργήθηκε μέσω του λόγου του Θεού, «Πνεύμα από Εκείνον» (Σούρα 4,171), ο «υπηρέτης του Θεού» (Σούρα 4,172), «Προφήτης» (Σούρα 19,30) και «Απεσταλμένος» (Σούρα 4,172). Έκανε θαύματα, ανάσταине νεκρούς, θεράπευε αρρώστους, ζωντάνευε την ύλη και θα ξαναέρθει στη γη στα τέλη των καιρών.

Το Κοράνιο δεν αναφέρεται σε κεντρικά θέματα της διδασκαλίας του Ιησού, όπως η Επί Του Όρους Ομιλία ή, επίσης, δεν αναφέρεται στη σχέση που είχε με τους μαθητές Του – αυτοί αναφέρονται πολύ σύντομα στο Κοράνιο, ως «βοηθοί του Θεού» (Σούρα 3,52). Η αποστολή του Ιησού στη γη δεν σχετίζεται με την υπόθεση της λύτρωσης του ανθρώπου. Ο Ιησούς δεν σταυρώθηκε, αλλά όντας εν ζωή αναλήφθηκε στον ουρανό. Δεν είναι ο Υιός του Θεού, δεν έχει θέση στην Αγία Τριάδα και δεν μπορεί να συγχωρεί αμαρτίες.

Στην **Καινή Διαθήκη**, που είναι μέρος της **Βίβλου**, το κεντρικό μήνυμα είναι το ότι ο Θεός ο Ίδιος, στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, έγινε άνθρωπος (Α΄ Ιωάννου 4/2, Β΄ Ιωάννου 1/7) και ο αιώνιος «Λόγος» έγινε άνθρωπος, «σάρκα» (Ιωάννης 1/14). Στα πλαίσια της παραδοσιακής χριστιανικής θεολογίας, μπορεί κάποιος να διατυ-

πώσει τη χριστολογία, έτσι όπως αυτή συνδέεται με τα χριστιανικά δόγματα: «Ο Υιός του Θεού, το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, που είναι ο αληθινός και αιώνιος Θεός, ο οποίος έχει την ίδια φύση με τον Πατέρα και είναι ίδιος με Αυτόν, όταν, μάλιστα, ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, έγινε άνθρωπος, με όλα τα χαρακτηριστικά, χωρίς όμως αμαρτία. Με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος έλαβε σάρκα στη μήτρα της παρθένου Μαρίας. Αυτό το πρόσωπο είναι αληθινός Θεός, που έγινε αληθινός άνθρωπος, εντούτοις ο μοναδικός Χριστός, ο μοναδικός μεσίτης μεταξύ Θεού και ανθρώπου».⁵¹

Για τον λόγο αυτό, δεν μπορεί κανένας να απευθύνεται στον Θεό και συγχρόνως να απορρίπτει τον Ιησού, αλλά το να προσεύχεται κάποιος στον Θεό σημαίνει το να ακολουθεί τον Ιησού και να Τον τιμά ως Θεό. Στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη 8/37-59, οι σύγχρονοι του Ιησού εξηγούν τον άνευ συμβιβασμό μονοθεϊσμό τους: «*Έναν πατέρα έχουμε, τον Θεό*» (Ιωάννης 8/41). Ο Ιησούς απαντά αμέσως: «*Αν ο Θεός ήταν πατέρας σας, θα αγαπούσατε εμένα· επειδή, εγώ από τον Θεό βγήκα, και έρχομαι· δεδομένου ότι, δεν ήρθα από τον εαυτό μου, αλλά με απέστειλε εκείνος*» (Ιωάννης 8,42, σύγκρινε και 8/55-58). Οι ακροατές του Ιησού εξοργίστηκαν, επειδή ο Ιησούς «*...δικό του πατέρα έλεγε τον Θεό, κάνοντας τον εαυτό του ίσον με τον Θεό*» (Ιωάννης 5/18, σύγκρινε και 17-47). Ο Ιησούς έτσι κατανοεί και την Π. Διαθήκη και γι' αυτό λέει στους αντιπάλους Του: «*Δεν έχετε τον λόγο του να μένει μέσα σας· επειδή, εσείς δεν πιστεύετε σε τούτον, που τον απέστειλε εκείνος. Ερευνάτε τις γραφές, επειδή εσείς νομίζετε ότι μέσα σ' αυτές έχετε αιώνια ζωή· και εκείνες είναι που δίνουν μαρτυρία για μένα*» (Ιωάννης 5/38-39). Για τον λόγο αυτό ακόμη και ο Μωυσής

(δηλαδή, στην Πεντάτευχο) γίνεται και αυτός ένας μάρτυρας ενάντια στην απόρριψη του Ιησού (Ιωάννης 5/45-46).

Ιησούς Χριστός

Το Κοράνιο και η Βίβλος μιλούν εξίσου για τον Ιησού, τον Οποίο ο Θεός έστειλε στον Ισραήλ. Το Κοράνιο και η Βίβλος τον ονομάζουν «Χριστό». Γεννήθηκε από μία γυναίκα, που ήταν παρθένος, τη Μαρία, και έκανε πολλά θαύματα στον Ισραήλ. Αναλήφθηκε στον ουρανό, στα τέλη δε των καιρών θα έρθει ξανά στη γη, για να κρίνει όλους τους ανθρώπους. Μεταξύ όλων των απεσταλμένων του Θεού, δόθηκαν σ' Αυτόν μερικοί εκ των μεγαλύτερων τιμητικών τίτλων.

Κοράνιο	Βίβλος
<p>1. Ο τίτλος «Χριστός» (Μεσσίας) χρησιμοποιείται στο Κοράνιο 11 φορές, ως συμπλήρωμα του ονόματος Ιησούς, όμως μόνον ως ονομασία και όχι με τη βιβλική έννοια, ως σωτήρας και χρισμένος (Σούρα 3,45).</p>	<p>1. Ο τίτλος «Χριστός» (Μεσσίας) σημαίνει: ο Χρισμένος με το Άγιο Πνεύμα, εκείνος που ένωσε τα αξιώματα ιερέα, προφήτη και βασιλιά της Π. Διαθήκης, στο πρόσωπο του Υιού του Θεού, ο Οποίος στάλθηκε στη γη για τη σωτηρία του κόσμου (Λουκάς 1/26-38, 3/21-22).</p>
<p>2. Ιησούς (αραβικά <i>Isa</i>) είναι όνομα που δημιούργησε ο Θεός μέσω του Λόγου Του («Sei!») και μέσω του Θεού έδωσε εξουσία στην παρθένο Μαρία. Είναι απλά ένας άνθρωπος (Σούρα 3,59· 5,75· 5,116-117).</p>	<p>2. Ο Ιησούς γεννήθηκε από την παρθένο Μαρία και το Άγιο Πνεύμα, ο δε αληθινός Θεός έγινε άνθρωπος (Λουκάς 1/35). Ως Θείο Πρόσωπο υπάρχει εξαρχής, από ημέρες του αιώνα (Μιχαίας 5/2, Εβραίους 7/3).</p>
<p>3. Ο Ιησούς ήταν μόνον ένας προφήτης, ακόμη και αν υπήρξε ο σημαντικότερος όλων των προφητών στην ιστορία. Σημαντικότερος από τον Ιησού είναι παρόλα αυτά ο ερ-</p>	<p>3. Ο Ιησούς ήρθε στη γη ως ο υποσχέμενος σωτήρας της Π. Διαθήκης. Ως Υιός Θεού είναι ο μεγαλύτερος προφήτης και το επίκεντρο όλων των προφητειών, ανήγγε-</p>

χομός του Μωάμεθ προαναγγέληκε ήδη στην Π. Διαθήκη μέσω του Μωυσή και του Ησαΐα και στην Κ. Διαθήκη μέσω του Ιησού (Σούρα 2,67ff· 7,157).

4. Ο Ιησούς δεν σταυρώθηκε και δεν αναστήθηκε. Μία σταύρωση θα ήταν μία επονειδιστη αποτυχία για Εκείνον. Με τον θάνατό Του δεν έφερε σωτηρία. Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι ο Ιησούς τώρα ζει στον παράδεισο (Σούρα 4,157-158).

λε δε την έλευση του Αγίου Πνεύματος (Ιωάννης 14/16). Η Βίβλος δεν αναφέρει τον Μωάμεθ, ο οποίος και δεν ανταποκρίνεται στα βιβλικά κριτήρια ενός προφήτη (Πράξεις των Αποστόλων 10/43).

4. Ο Ιησούς πέθανε στον σταυρό, το σώμα Του τοποθετήθηκε στον τάφο και την Τρίτη Ημέρα αναστήθηκε από τους νεκρούς. Αναλήφθηκε στον ουρανό, όπου σήμερα ζει και κυβερνά. Μέσω του θανάτου Του επιτεύχθηκε η νίκη κατά της εξουσίας της αμαρτίας και του θανάτου (Α' Πέτρος 1/18-19, Εφεσίους 2/18).

Τριαδικότητα: Πολλοί Θεοί ή η Οντότητα του Θεού;

*Το **Κοράνιο** θεωρεί τη χριστιανική διδασκαλία, κατά την οποία ο Ιησούς δεν είναι μόνο ένας προφήτης, αλλά και Θείο Πρόσωπο, καθώς και συνδεδεμένος στενά με τη διδασκαλία της Τριαδικότητας του Θεού, ως ύπαρξη πολυθεϊσμού.*

*Η **Βίβλος** διδάσκει, όπως και αργότερα διατυπώθηκε από την εκκλησία: «Στην ενότητα του Θεού περιλαμβάνονται τρία πρόσωπα, μιας ουσίας, μιας ισχύος και αιωνιότητας, ο Θεός Πατέρας, ο Θεός Υιός και ο Θεός Άγιος Πνεύμα. Ο Θεός Πατέρας δεν δημιουργήθηκε, ούτε γεννήθηκε, ο Θεός Υιός είναι αιώνια*

γεννημένος από τον Πατέρα και ο Θεός Άγιος Πνεύμα εκπορεύεται αιώνια από τον Πατέρα⁵²».⁵³

Το **Κοράνιο** και το Ισλάμ συμφωνούν με τον χριστιανισμό στο σημείο ότι πρόκειται πράγματι για μία μονοθεϊστική θρησκεία. Και αυτό για τον εξής λόγο: «Το σημαντικό σχέδιο του Ισλάμ και η πηγή όλων των άλλων αρχών και μεθόδων του, είναι η Ενότητα του Θεού (*Tauhid*). Το Ισλάμ παρουσιάζει τον μονοθεϊσμό ξεκάθαρα».⁵⁴ Ακόμη και όταν το Κοράνιο διαχωρίζει συχνά τη θέση μεταξύ των πραγματικών ειδωλολατρών, οι οποίοι πρέπει να απορρίπτονται και να πολεμούνται, και των οπαδών των θρησκειών των Γραφών, χριστιανών και Εβραίων, οι οποίοι αξίζουν μία καλύτερη θέση, ακόμη και αν αυτή είναι δευτερεύουσας σημασίας, συχνά τους αναφέρει μαζί, ειδωλολάτρες και χριστιανούς (Σούρα 98,1.6).

Η Τριαδικότητα απορρίπτεται κατηγορηματικά: «Είναι άπιστοι αυτοί που λένε ότι ο Θεός αποτελείται από τρία πρόσωπα. Δεν υπάρχει κανένας άλλος Θεός εκτός από έναν μοναδικό Θεό. Και αν δεν σταματήσουν να λένε αυτά που λένε, τότε θα πέσει επάνω τους μια επώδυνη τιμωρία... Ο Χριστός, ο γιος της Μαρίας είναι μόνον ένας απεσταλμένος» (Σούρα 5,73.75). «Εσείς, άνθρωποι της Γραφής! Μη υπερβάλλετε στη θρησκεία σας, να λέτε για τον Θεό μόνον την αλήθεια! Ο Ιησούς Χριστός, ο γιος της Μαρίας είναι μόνον ένας απεσταλμένος του Θεού και του Λόγου Του, ο οποίος μεταφέρθηκε στη Μαρία και Πνεύμα από Εκείνον... Μη λέτε: τρία πρόσωπα! Επιτέλους σταματήστε! Είναι

καλύτερα για σας. Ο Θεός είναι μόνον ένας μοναδικός Θεός. Είναι δοξασμένος και δεν χρειάζεται να έχει ένα παιδί» (Σούρα 4,171-172).

Η **Βίβλος**, κατά την οποία ο Θεός είναι ένας τριαδικός Θεός, έτσι όπως διατυπώθηκε και στη Σύνοδο της Νίκαιας (325 μΧ) καθώς και η διδασκαλία, κατά την οποία ο Ιησούς έγινε πραγματικός άνθρωπος, έτσι όπως διατυπώθηκε και από τη Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451 μΧ), αποτελούν τα αποφασιστικά σημεία που ενώνουν, όπως πάντα, τις διάφορες χριστιανικές ομολογίες, καθώς επίσης τα σημεία, τα οποία κατά την εποχή της Μεταρρύθμισης δεν ήσαν ποτέ επίμαχα. Παρόλ' αυτά, η διδασκαλία της τριαδικότητας δεν έγινε ποτέ τόσο κατανοητή, έτσι όπως ορίστηκε από τις συνόδους, αλλά έτσι όπως, συμπληρωματικά, εκεί έγινε μία σύνοψη όλων των στοιχείων και συγχρόνως υποστηρίχθηκε η ορθότητα της διδασκαλίας της Κ. Διαθήκης, έτσι όπως στην περίπτωση του βαπτίσματος, η Κ. Διαθήκη διδάσκει ότι πρέπει να τελείται ως υποχρέωση σε ένα μοναδικό «όνομα», το οποίο είναι το όνομα «του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος» (Ματθαίος 28/19) ή στους Γαλάτες 4/6 «Και επειδή είστε γιοι, ο Θεός έστειλε το Πνεύμα του Υιού του στις καρδιές σας, το οποίο κράζει: Αββά, Πατέρα».

Όσον αφορά δε την προσέγγιση του περιεχομένου των μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών, είναι εφικτή μόνον εκεί, όπου η διδασκαλία της τριαδικότητας και η συνδεδεμένη με αυτή διδασκαλία της θεότητας του Ιησού στη χριστιανική θεολογία και αποστολή, δεν βρίσκεται πια στο υψηλότερο σημείο της ημερησίας διάταξης. Η γερμανική λέξη «τριαδικότητα» δείχνει ξεκάθαρα, ότι η βιβλική

διδασκαλία της τριαδικότητας βρίσκεται σε αντίθεση με δύο άλλες θεϊκές εικόνες. Η μία «Eins = Ένα» έρχεται σε αντίθεση με τον πολυθεϊσμό, η δε «Drei = Τρία» έρχεται σε αντίθεση με τον μονοθεϊσμό (Πίστη σε έναν μόνο Θεό).

Ο βιβλικός Θεός «είναι αγάπη» (Ιωάννης 4/8,16). Εξαιτίας της τριαδικότητας, αυτό το εδάφιο έχει διαφορετική σημασία στον χριστιανισμό από τη σημασία που έχει σε άλλες θρησκείες. Η αγάπη μεταξύ του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος είναι το σημείο αναφοράς όλων των θεωριών περί της αγάπης (Ιωάννης 17/24). Στην αγάπη ανήκουν τουλάχιστον δύο πρόσωπα. Αγάπη σημαίνει κάποιος υπέρ του άλλου να μιλάει, να αποφασίζει και να διαχειρίζεται. *Στον μονιστικό μονοθεϊσμό μπορεί, επομένως, να υπάρξει στην πράξη εφαρμοσμένη αγάπη, όταν ο Θεός έχει δημιουργήσει μία άλλη ύπαρξη που στέκεται απέναντί Του. Στον τριαδικό μονοθεϊσμό τα Πρόσωπα της Τριάδας διατηρούν αγάπη μεταξύ Τους προαιώνια, πριν να δημιουργήσουν άλλη ύπαρξη. Τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδας διατηρούν αγάπη μεταξύ Τους, μιλούν μεταξύ Τους και ενεργούν ο Ένας για τον Άλλον.*

Επειδή ο άνθρωπος έχει πλαστεί κατ' εικόνα και ομοίωση του Θεού, η αιώνια κοινωνία της αγάπης του Θεού στη Βίβλο, αποτελεί το μέτρο και το σημείο αναφοράς για την κοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Οι άνθρωποι μιλούν μεταξύ τους, επειδή ο Θεός είναι Θεός, ο οποίος συνομιλεί μέσω των τριών Προσώπων Του. Οι άνθρωποι οφείλουν να δουλεύουν ο ένας για τον άλλο, επειδή ο Θεός ο ίδιος είναι Θεός που δουλεύει και ζει μέσω των τριών Προσώπων Του.

Στρέφεται, άραγε, η αμαρτία μόνον ενάντια στον άνθρωπο ή, κυρίως, ενάντια στον Θεό;

*Κατά το **Κοράνιο**, η αμαρτία είναι ένας λάθος χειρισμός, που στρέφεται ενάντια σε αυτόν που την πραγματοποιεί και όχι ενάντια στον Θεό.*

*Κατά τη **Βίβλο** η αμαρτία, σε τελική ανάλυση, στρέφεται πάντα ενάντια στον Θεό, ακόμα και αν κάνει κακό στον πλησίον.*

Κατά το **Κοράνιο**, ο Αδάμ και η γυναίκα του αμάρτησαν στον παράδεισο, αλλά ομολόγησαν την αμαρτία τους και έτσι ο Θεός τούς «δικαίωσε» ξανά (Σούρα 2,37), επειδή αμάρτησαν «μόνον ενάντια στον εαυτό τους» (Σούρα 7,23). Σχετικά με την αμαρτία της αχαριστίας του λαού Ισραήλ διαβάζουμε: «Σας στείλαμε το σύννεφο να σας κάνει σκιά, και σας στείλαμε το μάννα και τα ορτύκια από τον ουρανό: Φάτε από αυτά τα καλά πράγματα, τα οποία σας χαρίσαμε! Δεν αμαρτήσατε εναντίον μας (= ο Θεός), αλλά εναντίον του ίδιου του εαυτού σας» (Σούρα 2,57). Κατά την αντίληψη αυτή, ο θάνατος δεν είναι συνέπεια της αμαρτίας (Σούρα 2,35-39).

Κατά τη **Βίβλο**, η αμαρτία στρέφεται, σε τελική ανάλυση, πάντα εναντίον του ίδιου του Θεού. Στον γνωστό Ψαλμό του Δαυίδ (Ψαλμός 51), ο βασιλιάς Δαυίδ αναγνωρίζει τον φόνο και τη μοιχεία που έπραξε ως εξής: «Σε σένα, σε σένα μονάχα αμάρτησα, και έπραξα μπροστά σου το πονηρό (Ψαλμός 51/6, σύγκρινε και Α΄ Βασιλέων 8/50). Η Π. Διαθήκη συγκρίνει συχνά τη σχέση μεταξύ

του Θεού και του λαού Ισραήλ, με τη σχέση του αντρώγυνου και την απόρριψη του Θεού Ισραήλ από τον λαό, με τη μοιχεία. Ο Θεός είναι εξοργισμένος και, συγχρόνως, θλιμμένος για την αμαρτία του ανθρώπου: «Αυτοί απείθησαν, και λύπησαν το άγιο πνεύμα του» (Ησαΐας 63/10, σύγκρινε και Εφεσίους 4/30). Ακόμη και ο Ιησούς στην άγια οργή Του, είχε συγχρόνως και θλίψη (Μάρκος 3/5 και Ιωάννης 11/33).

Η αμαρτία ως μεμονωμένη πράξη ή η κληρονομικότητα ως θεμελιώδης ρήξη με τον Θεό;

*Κατά το **Κοράνιο** η αμαρτία είναι μία μεμονωμένη πράξη και ξεπερνιέται από τη στιγμή που ο άνθρωπος την αφήνει πίσω του. Δεν υπάρχει προπατορικό αμάρτημα ούτε η άποψη, ότι μόνον ο Θεός μπορεί να βοηθήσει, ώστε να ξεπεράσει ο άνθρωπος την αμαρτία του.*

*Η **Βίβλος** εξετάζει, προπαντός, την αμαρτία, κατ' αρχάς, όχι σαν μία μεμονωμένη αμαρτία, αλλά, στο σύνολό της, ως ρήξη του δεσμού μεταξύ Θεού και ανθρώπου, ως έλλειψη πίστης του ανθρώπου απέναντι στον Θεό, από την οποία ο άνθρωπος μπορεί να απελευθερωθεί μόνον με τη βοήθεια του Θεού.*

Κατά το **Κοράνιο** ο Αδάμ έπραξε ένα «λάθος» (Σούρα 2,36), το οποίο δεν είχε καμία συνέπεια για την υπόλοιπη ανθρωπότητα. Το Κοράνιο και το Ισλάμ δεν αναγνωρίζουν το πραγματικό γεγονός της αμαρτίας ως προπατορικό αμάρτημα, επειδή «κανένας δεν κουβαλάει επάνω του το

φορτίο μιας άλλης ψυχής» (Σούρα 39,7). Γι' αυτό τον λόγο δεν υπάρχει η αναγκαιότητα σωτηρίας από το προπατορικό αμάρτημα. Όταν ο άνθρωπος ξεχνάει τις εντολές του Θεού, παραστρατεί ή ακολουθεί τις υποδείξεις του σατανά, ο οποίος είναι ο «μεγαλύτερος εχθρός» των ανθρώπων (Σούρα 35,6), ακόμη και αν πράττει μεμονωμένες αμαρτίες, δεν είναι όμως χαμένος, ξεπεσμένος ή χωρισμένος από τον Θεό. Όταν μετανιώνει για τις πράξεις του μπροστά στο Θεό και ακολουθεί και πάλι τις εντολές Του και ζητά το καταφύγιό του στον Θεό, τότε είναι σε θέση να κάνει και πάλι το καλό. Ο Θεός στην περίπτωση αυτή στρέφεται προς τον άνθρωπο γεμάτος έλεος και ευσπλαχνία.

Ο Abdoldjavad Falaturi γράφει σχετικά: «Σύμφωνα με το Κοράνιο, ο άνθρωπος από τη δημιουργημένη φύση του είναι προσανατολισμένος προς τον Θεό. Δεν κουβαλάει στους ώμους του το φορτίο της αμαρτίας. Η αμαρτία του Αδάμ συγχωρήθηκε ήδη από τη στιγμή της μετάνοιάς του. Αυτό το μοντέλο ισχύει για όλους. Η πράξη της σωτηρίας αντικαταστάθηκε στο Ισλάμ με τη θεϊκή ευσπλαχνία».⁵⁵

Το κακό δεν κατοικεί μέσα στον άνθρωπο ή μέσα στην ύπαρξή του, αλλά είναι μόνον ένας πειρασμός που έρχεται απέξω και προκαλεί τον άνθρωπο. «Με αυτό τον τρόπο, κατά το Κοράνιο, η εικόνα του ανθρώπου, η οποία με την πρώτη ματιά φαίνεται να είναι διαμορφωμένη κυρίως από τις αδυναμίες του χαρακτήρα του, είναι πέρα για πέρα αισιόδοξη και θετική. Επειδή, οι αδυναμίες, σε τελική ανάλυση, ερμηνεύονται ως συνέπειες της απιστίας».⁵⁶ Ήδη εξετάσαμε τις συνέπειες που έχει αυτή η αντίληψη στα πλαίσια της αυτοκριτικής.

Η **Βίβλος** αντιμετωπίζει την αμαρτία όχι ως μεμονωμένη αμαρτία, αλλά στο σύνολό της, ως ρήξη

της σχέσης μεταξύ Θεού και ανθρώπου, ως έλλειψη πίστης του ανθρώπου προς τον Θεό (Ρωμαίους 1/17-32). Η αμαρτία δεν κατανοείται τόσο ως μία μεμονωμένη κακή πράξη, αλλά κυρίως ως προπατορικό αμάρτημα, έτσι ώστε και η απελευθέρωση από την αμαρτία δεν κατανοείται ως απελευθέρωση από μία μεμονωμένη αμαρτία, αλλά ως απελευθέρωση από την αμαρτωλότητα του ανθρώπου και την έχθρα του προς τον Θεό.

Το προπατορικό αμάρτημα⁵⁷ είναι μία γνωστή διδασκαλία μόνον μέσα στον χριστιανισμό, κατά την οποία δεν πρόκειται μόνον για έναν μεμονωμένο άνθρωπο που αμαρτάνει, αλλά ήδη από τη στιγμή της πρώτης αμαρτίας, έχει σημαδευτεί από αυτήν. Αυτή η κληρονομική κατάσταση της πτώσης του ανθρώπου στη δυσμένεια του Θεού, προκλήθηκε από την αμαρτία που έπραξαν οι πρώτοι άνθρωποι, ο Αδάμ και η Εύα (Γένεση, κεφ. 3) και καθιστά έτσι απαραίτητη την ολοκληρωτική σωτηρία μέσω του Νέου Αδάμ, του Ιησού Χριστού (Ρωμαίους, κεφ. 5). Με τις συγκεκριμένες, προσωπικές του αμαρτίες, ο άνθρωπος επιβεβαιώνει το προπατορικό αμάρτημα, από το οποίο όμως δεν μπορεί μόνος του να λυτρωθεί.

Το κακό βρίσκεται μέσα στον άνθρωπο. «Επειδή, από μέσα από την καρδιά των ανθρώπων βγαίνουν οι κακοί συλλογισμοί, μοιχείες, πορνείες, φόνοι, κλοπές, πλεονεξίες, πονηρίες, δόλος, ασέλγεια, πονηρό βλέμμα, βλασφημία, υπερηφάνεια, αφροσύνη. Όλα αυτά τα πονηρά βγαίνουν από μέσα, και μολύνουν τον άνθρωπο» (Μάρκος 7/21-23). Ο άνθρωπος, κατά βάση, δεν έχει την ικανότητα στο να μη αμαρτάνει, επειδή είναι «πουλημένος» στην αμαρτία (Ρωμαίους 7/14-15). Ο Παύλος εξηγεί: «Επειδή, ξέρουμε καλά ότι ο νόμος είναι πνευματικός· εγώ, όμως, είμαι σαρκικός, πουλημένος κάτω από την εξουσία της

αμαρτίας. Επειδή, δεν γνωρίζω εκείνο που κάνω· για τον λόγο ότι, εκείνο που θέλω, δεν το κάνω, αλλά εκείνο που μισώ, αυτό κάνω» (Ρωμαίους 7,14-15).

Ο άνθρωπος βρίσκεται τόσο χρόνο κάτω από την κατάρα τής αμαρτίας και πράττει συνέχεια το κακό, ώσπου να αναγνωρίσει ότι δεν μπορεί μόνος του να βελτιώσει πραγματικά τον εαυτό του και ότι ο θάνατος του Ιησού Χριστού στον σταυρό έλαβε χώρα με σκοπό την εξιλέωση του ανθρώπου από τις αμαρτίες του. Μόνον τότε έρχεται το Άγιο Πνεύμα μέσα στον άνθρωπο, και ο εξιλεωμένος πλέον άνθρωπος μπορεί να αντιστέκεται στην αμαρτία, μέσω της δύναμης του Θεού που ενεργεί μέσα του. Και στην περίπτωση που θα πέσει ακούσια σε αμαρτία –πράγμα που στη ζωή ενός χριστιανού συμβαίνει κάθε τόσο– και ζητήσει συγχώρηση για το παράπτωμά του, θα δοκιμάσει τη συγχώρηση του Θεού και τη νέα κατάσταση κοινωνίας μαζί Του (Α΄ Ιωάννου 1/9).

Προσχώρηση λόγω ομολογίας ή λόγω απόκτησης της λύτρωσης;

Όπως στο Ισλάμ έτσι και στον χριστιανισμό μετά το θέμα της κατανόησης της αμαρτίας, ακολουθεί το ερώτημα, πώς κάποιος ενστερνίζεται την εκάστοτε πίστη.

*Πώς γίνεται κάποιος μουσουλμάνος κατά το **Κοράνιο** και το Ισλάμ; Με το να υποταχθεί στο θέλημα του Θεού. Αυτό πραγματοποιείται κυρίως μέσω της απαγγελίας της ομολογίας πίστης στην αραβική γλώσσα.*

*Κατά τη **Βίβλο**, κάποιος γίνεται χριστιανός,*

όταν επικαλεστεί το όνομα του Κυρίου Ιησού Χριστού, με βαθιά πίστη στον Θεό, Του ζητήσει να συγχωρήσει τις αμαρτίες του και γίνει μέλος της κοινωσίας με τον Θεό και τα παιδιά Του.

Η άποψη του **Κορανίου** παρουσιάστηκε ήδη προηγουμένως κατά την ανάλυση περί «Πίστης» και ομολογίας πίστης.

Το ίδιο ισχύει και για την άποψη της **Βίβλου** πάνω στο θέμα αυτό. Εξωτερικά στοιχεία που συνοδεύουν αυτό το γεγονός είναι το βάπτισμα και η αρχική συμμετοχή του στο Δείπνο του Κυρίου. Εδώ η προφορική ομολογία πίστης παίζει τον ρόλο της. Αποφασιστικό στοιχείο, όμως, είναι ότι και οι δύο τελετές φανερώνουν παραστατικά το έργο του Χριστού, που υπέφερε για μας, πέθανε και αναστήθηκε και αν θέσουμε σε Εκείνον όλη μας την εμπιστοσύνη, τότε μας επανασυνδέει μαζί Του, μας κάνει μέλη δικά Του και της εκκλησίας Του.

Κεντρικό θέμα της Αγίας Γραφής: Υποταγή ή Λύτρωση;

Τόσο στο Ισλάμ όσο και στον Χριστιανισμό, τις διάφορες αντιλήψεις περί αμαρτίας ακολουθεί το θέμα για το οποίο υπάρχουν επίσης διάφορες απόψεις και δεν είναι άλλο από το κεντρικό θέμα της Αποκάλυψης.

*Το κεντρικό θέμα του **Κορανίου** και ο λόγος για τον οποίο αποκαλύφθηκε, είναι η υποταγή στον Θεό, η οποία και μόνον διαφυλάττει τον*

άνθρωπο από την κρίση. Ολόκληρη η θρησκεία παίρνει το όνομά της: «Ισλάμ».

*Το κεντρικό θέμα της **Βίβλου** και ο λόγος για τον οποίο συγκροτήθηκε με θεόπνευστο τρόπο και μαρτυρεί για την Αποκάλυψη του Θεού διά του Ιησού Χριστού, είναι η συμφιλίωση με τον Θεό διαμέσου του Ιησού Χριστού, η οποία και μόνον διαφυλάττει τον άνθρωπο από την κρίση. Όλο αυτό τής δίνει το όνομά της: «Χριστιανισμός».*

Το **Κοράνιο** υπηρετεί κυρίως την προειδοποίηση προς τους άπιστους για την ερχόμενη κρίση και την πρόσκληση προς αυτούς, να υποταγούν κάτω από το θέλημα του Θεού, έτσι όπως διαβάζουμε ειδικά στις Σούρες 34-114 των παλαιότερων ετών στη Μέκκα. Υποστηρίζεται δε ότι αυτό ήταν ανέκαθεν στην ιστορία, το καθήκον κάθε προφήτη, ακόμη και του Μωυσή και του Ιησού. Ο άνθρωπος πρέπει απλά να εγκαταλείψει τον στρεβλό δρόμο του, να ομολογήσει ότι υπάρχει μόνον ένας Θεός και ότι ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης Του και να ζει κατά το θέλημα του Θεού. Τότε θα διαφυλαχθεί από την κρίση.

Στη **Βίβλο** το κεντρικό θέμα ολόκληρης της Γραφής είναι η σωτηρία του ανθρώπου. Ο Παύλος προτρέπει τον Τιμόθεο να μείνει πιστός στην «Αγία Γραφή»: «Εσύ, όμως, να μένεις, ξέροντας από ποιον τα έμαθες· και ότι, από βρέφος γνωρίζεις τα ιερά γράμματα, τα οποία μπορούν να σε σοφίσουν σε σωτηρία διαμέσου τής πίστης εν Χριστώ Ιησού» (Β΄ Τιμόθεον 3/14-15). Αυτά τα λόγια δεν ειπώθηκαν τυχαία, επειδή στη συνέχεια μιλά-

ει για «θεοπνευστία»: «Ολόκληρη η γραφή είναι θεόπνευστη, και ωφέλιμη...» (Β΄ Τιμόθεον 3/16). Όλο το περιεχόμενο της Γραφής για τον Παύλο κατανοείται μόνον ως σωτηρία διαμέσου του Χριστού. Δεν είναι ο Λόγος του Θεού που μας σώζει, αλλά μόνον ο Ιησούς Χριστός και η πίστη μας σε Εκείνον. Η Βίβλος, όμως, μας σοφίζει στο θέμα αυτό της σωτηρίας διαμέσου του Ιησού Χριστού. Ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο. Επειδή, τι θα γνωρίζαμε για τον Ιησού Χριστό και το έργο της σωτηρίας που έγινε, αν ο Θεός δεν μας είχε δώσει ένα σχετικό γραπτό; Αλλά και τι θα άξιζε το γραπτό κείμενο, αν ο Ιησούς δεν είχε γίνει πράγματι άνθρωπος και δεν μας είχε σώσει πραγματικά;

Συγχώρηση λόγω υπακοής ή συγχώρηση λόγω συμφιλιωτικής ενέργειας του Θεού;

*Κατά το **Κοράνιο** ο μετανιωμένος αμαρτωλός συγχωρείται μέσω της ευσπλαχνίας του Θεού, όταν επιστρέψει και αφήσει την αμαρτία του. Για τη συγχώρηση δεν χρειάζεται κάποια ειδική διδαχή, ούτε κάποια ειδική τελετή.*

*Κατά τη **Βίβλο** ο άνθρωπος, χωρίς μία πράξη εκ μέρους του Θεού, δεν μπορεί να βρει συγχώρηση. Ο άνθρωπος μπορεί να βρει συγχώρηση και μία νέα ζωή, επειδή ο Θεός στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού αφαίρεσε την αμαρτία του ανθρώπου επάνω στον σταυρό. Μεγάλες πτυχές της θεολογίας ασχολούνται με το θέμα της συγχώρησης και το μεγαλύ-*

τερο τμήμα των χριστιανικών τελετών στρέφεται γύρω απ' αυτό.

Κατά το **Κοράνιο** τη συγχώρηση του Θεού παίρνει ο άνθρωπος εκείνος, ο οποίος αφού πράξει μία αμαρτία, στρέφεται και πάλι προς τον Θεό, μετανιώνει για την αμαρτία του και αποφασίζει να αποφύγει τη συγκεκριμένη αμαρτία στο μέλλον (Σούρα 3,135-136), επειδή «ο Θεός γεμάτος ευσπλαχνία είναι έτοιμος να συγχωρήσει» (Σούρα 57,28). Το Κοράνιο προειδοποιεί επίσης και για την τιμωρία που πέφτει επάνω σε κείνον που δεν επιστρέφει. Ούτε στο Κοράνιο, αλλά ούτε και στην παράδοση υπάρχουν προσευχές, με τις οποίες ο αμαρτωλός ευχαριστεί τον Θεό για τη συγχώρηση που του χάρισε, επειδή ο πιστός, να μιν περιμένει τη συγχώρηση του Θεού, αλλά το να μιλήσει γι' αυτήν ή να την αποδεχθεί ως μία πραγματικότητα θα σήμαινε ότι η απεριόριστη κυριαρχία του Θεού θα περιοριζόταν.

Για τη **Βίβλο**, στην Π. Διαθήκη, η συγχώρηση και η συμφιλίωση μέσω θυσίας, αποτελούν το κέντρο της πίστης και των τελετών. Στην Κ. Διαθήκη η συγχώρηση είναι εφικτή μόνον διαμέσου της θυσίας του Ιησού Χριστού στον σταυρό, όπου ο αμαρτωλός δικαιώνεται μπροστά στον Θεό (Ρωμαίους 1/17). Οι βασικές τελετές, το βάπτισμα και το Δείπνο του Κυρίου γυρίζουν γύρω από τη συγχώρηση του αμαρτωλού διαμέσου του Ιησού Χριστού.

Για τους χριστιανούς ο θάνατος του Ιησού Χριστού αποτελεί εξαρχής την αντιπροσωπευτική θυσία Του για τις αμαρτίες των ανθρώπων. Ο ανα-

μάρτυρας και δίκαιος Ιησούς πέθανε επάνω στον σταυρό από αγάπη για τους αμαρτωλούς, ώστε να εξαλείψει το χρέος των αμαρτωλών. Ο θάνατος του Χριστού είναι το τίμημα της λύτρωσης (Ρωμαίους 3/24, Γαλάτες 3/13, Εφεσίους 1/7, Α΄ Πέτρου 1/18-19). Με όλο και διαφορετικές εικόνες –όπως τα σκλαβοπάζαρα, τα δικαστήρια, οι στρατιωτικές διαδικασίες, οι υπηρεσίες στον Ναό και οι καθημερινές σχέσεις– η Κ. Διαθήκη περιγράφει τη συμφιλίωση των πιστών με τον Θεό διαμέσου του θανάτου του Ιησού. Η λύτρωση εξωτερικεύεται με την απελευθέρωση από τις αμαρτίες και την καινούργια αλλαγμένη ζωή της ελευθερίας.

Υποταγή ή Συμφιλίωση;

*Κατά το **Κοράνιο** η καλύτερη σχέση που μπορεί κάποιος να έχει με τον Θεό είναι η υποταγή του δημιουργήματος στον Δημιουργό του.*

*Κατά τη **Βίβλο** η καλύτερη σχέση που μπορεί κάποιος να έχει με τον Θεό είναι η συμφιλίωση και η ειρήνη με τον Θεό.*

Από την αντίληψη του **Κορανίου**, σύμφωνα με την οποία η αμαρτία δεν στρέφεται ενάντια στον Θεό, αλλά ενάντια στον ίδιο τον άνθρωπο που την πράττει, και από το γεγονός, σύμφωνα πάντα με το Κοράνιο, ότι ο άνθρωπος έχει εντολή να υποτάσσεται στον Θεό, ώστε Θεός και άνθρωπος δεν είναι δυνατόν να βρεθούν ποτέ στο ίδιο επίπεδο, προκύπτει ότι μία κατάσταση, όπως η συμφιλίωση με τον Θεό, δεν υπάρχει και δεν πρέπει να υπάρ-

χει.

Κεντρική και μεγάλης σημασίας θέση στη **Βίβλο** κατέχει το θέμα της συμφιλίωσης του ανθρώπου με τον Θεό. Ο άνθρωπος βρίσκεται σε μία σχέση εχθρότητας με τον Θεό (Ρωμαίους 5/10, Ιάκωβος 4/4). Παρόλη όμως την εχθρότητα του ανθρώπου, είναι του Θεού θέλημα η προσφορά της συμφιλίωσης μαζί Του (Ρωμαίους 3/20, 5/10, Β' Κορινθίους 5/15-21). Η Π. Διαθήκη παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο διαπράττεται η αμαρτία (Λευιτικόν 4/5). Στο επίκεντρο βρίσκεται η μεγάλη ημέρα συμφιλίωσης, που γιορταζόταν μία φορά τον χρόνο (Λευιτικόν, κεφ. 16). Επιπλέον δε, η Κ. Διαθήκη προσθέτει τη θυσία της συμφιλίωσης, δηλαδή τη θυσία του Χριστού, η οποία καλύπτει και εξιλεώνει όλες τις αμαρτίες (Εβραίους 9/12, 28).

Δεν είναι ο Θεός το πρόσωπο που έχει ανάγκη συμφιλίωσης, αλλά εμείς. «Επειδή ο Θεός δεν εξοργίζεται όπως ένας άνθρωπος που δεν θέλει να συμφιλιωθεί» (Ιούδας, εδ. 8,13). Εμείς οι άνθρωποι έχουμε διασπάσει την ειρήνη με τον Θεό και όχι ο Θεός με μας. Εμείς γίναμε εχθροί του Θεού και όχι ο Θεός με μας. Εμείς είμαστε «απαλλοτριωμένοι, και εχθροί στη διάνοια με τα πονηρά έργα» (Κολοσσαείς 1/21). Γι' αυτό τον λόγο ο Χριστός «θανάτωσε διαμέσου αυτού την έχθρα» (Εφεσίους 2/16). Ο άνθρωπος χρειάζεται τη συμφιλίωση και όχι ο Θεός, γι' αυτό και ο Παύλος λέει ότι «...ενώ ήμασταν εχθροί, συμφιλιωθήκαμε με τον Θεό διαμέσου τού θανάτου τού Υιού του» (Ρωμαίους 5/10). «Τα πάντα, όμως, είναι από τον Θεό, που μας συμφιλίωσε με τον εαυτό του, διαμέσου τού Ιησού Χριστού, και έδωσε σε μας τη διακονία τής συμφιλίωσης· δηλαδή, ότι ο Θεός ήταν που συμ-

φιλίωνε τον κόσμο με τον εαυτό του, στο πρόσωπο του Χριστού» (Β΄ Κορινθίους 5/18-19), και όχι αντίστροφα. Το κεντρικό μήνυμα του Ευαγγελίου είναι, λοιπόν, το κάλεσμα: «συμφιλιωθείτε με τον Θεό» (Β΄ Κορινθίους 5/20), και όταν αυτό συμβεί, τότε για έναν χριστιανό αυτό σημαίνει ότι έχει «ειρήνη με τον Θεό» (Ρωμαίους 5/1).

Η κεντρική έννοια της συμφιλίωσης με τον Θεό έχει προεκτάσεις και στους χριστιανούς που λαβαίνουν την κλήση να συμφιλιωθούν και με τους άλλους ανθρώπους, γύρω τους (Α΄ Κορινθίους 7/11, Ρωμαίους 12/18, 14, 19, Εφεσίους 4/3, Α΄ Θεσσαλονικείς 5/13, Εβραίους 12/14, Α΄ Πέτρου 3/11). Οι χριστιανικές κουλτούρες είναι για τον λόγο αυτό διαμορφωμένες σε κάθε κοινωνικό πλαίσιο, από το σχέδιο της συμφιλίωσης και της συγχώρησης (γονείς, παιδιά, λαοί αναμεταξύ τους), ακόμη και όταν κάτι τέτοιο πραγματοποιείται σε μη θρησκευτικό επίπεδο (π.χ. μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας μετά το 1945).

Γ. Η ΒΙΒΛΟΣ ΣΤΟ ΚΟΡΑΝΙΟ*

1. Χριστιανοί και Χριστιανισμός στο Κοράνιο

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με τα στοιχεία, τα οποία το Κοράνιο πήρε προφανώς από τη Βίβλο, δηλαδή θα εξετάσουμε την οπτική γωνία του Κορανίου, από την οποία βλέπει το βιβλικό περιεχόμενο και τον χριστιανισμό στα πρώτα του βήματα.

Επειδή το Ισλάμ δημιουργήθηκε όταν ο χριστιανισμός είχε ήδη εξαπλωθεί πέρα από τις τρεις ηπείρους, το Κοράνιο αναφέρεται συχνά στους χριστιανούς και στη χριστιανική πίστη και περιέχει πολλούς υπαινιγμούς για βιβλικές προσωπικότητες. Αντιθέτως, η Βίβλος δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο της στο Κοράνιο.

Για τον λόγο αυτό οι μουσουλμάνοι σήμερα δυσκολεύονται, φυσικά, ακόμη περισσότερο να αναθεωρήσουν τη σχέση τους με τους χριστιανούς μέσα στην ιστορία, επειδή το Κοράνιο και μεταγε-

* Σε τούτο το κεφάλαιο Γ., οι υποσημειώσεις δίνονται, κατ'εξάιρεση στο τέλος αυτού του ίδιου κεφαλαίου, σελίδα 157.

Ολόκληρη η λεπτομερής παρουσίαση του θέματος βρίσκεται στο έργο της Christine Schirrmacher, με τίτλο «Το Ισλάμ», Β' τόμος, κεφάλαια 17-21, σελ. 141-304. Το κεφάλαιο που ακολουθεί προσφέρεται με την άδεια της συγγραφέως, αποτελεί περίληψη της παρουσίασης του θέματος αυτού σε μία εκ νέου επεξεργασμένη διασκευή.

νέστερες μεταφράσεις του φαίνονται να τους καθορίζουν σε συγκεκριμένες θέσεις, τη στιγμή που οι χριστιανοί δεν έχουν καθοριστεί από προδιαγεγραμμένες αποφάσεις του Θεού για το Ισλάμ.

Οι δηλώσεις του Κοράνιου για τον χριστιανισμό και το περιεχόμενο, το οποίο φανερώνει ξεκάθαρα στο Κοράνιο, τις κατηγορίες προς την Π. και την Κ. Διαθήκη, θα παρουσιαστούν λεπτομερώς σ' αυτό το κεφάλαιο. Οι προφήτες του Κοράνιου δεν συμπίπτουν εντελώς με την Π. και την Κ. Διαθήκη. Μερικοί σημαντικοί βιβλικοί προφήτες, όπως ο Ησαΐας, ο Ιερεμίας ή ο Ιεζεκιήλ δεν αναφέρονται στο Κοράνιο. Από την άλλη πλευρά, όμως, το Κοράνιο αναφέρει μερικούς επιπλέον προφήτες όπως τον Έ'αϊb, ή τον Sâlih, τους οποίους δεν τους συναντάμε πουθενά στη Βίβλο.

Το Κοράνιο φανερώνει ξεκάθαρες κατηγορίες προς εβραϊκές και χριστιανικές μεταφράσεις, όπως τις απόκρυφες, οι οποίες καταθέτουν εύγλωττη μαρτυρία για τις επαφές του Μωάμεθ με τους χριστιανούς και τους Εβραίους στην αραβική χερσόνησο. Τον σημαντικότερο ρόλο παίζουν οι ιστορίες των προφητών της Π. Διαθήκης, οι οποίες στο Κοράνιο ακολουθούν μεν κατά βάση τη βιβλική αναφορά, στρέφονται δε κάθε φορά με τρόπο τυπικό προς το Κοράνιο, προς το δικό του κέντρο βάρους.

Το Κοράνιο αναφέρεται στην Π. Διαθήκη κυρίως στις διηγήσεις σχετικά με τους προφήτες, ενώ Βιβλία όπως Α' και Β' Βασιλέων και Β' Χρονικών, Ησαΐας, Ιερεμίας, Ιεζεκιήλ ή, επίσης, Παροιμίες, Άσμα Ασμάτων και Εκκλησιαστής λείπουν. Το Κοράνιο επιπλέον θεματοποιεί βιβλικά περιεχόμενα όπως τη Δημιουργία, το δικαστήριο στην Ημέρα

της Κρίσης ή το γεγονός της αμαρτίας. Στο Κοράνιο αναφέρονται πρόσωπα της Π. Διαθήκης όπως ο Αδάμ, ο Κάιν και ο Άβελ, ο Νώε, ο Μωυσής, ο Αβραάμ, ο Ιακώβ, ο Λωτ, ο Ιώβ, ο Σαούλ, ο Δαυίδ, ο Σολομώντας, ο Ιωνάς, ο Ηλίας και ο Ελισσαιέ.

Από την Κ. Διαθήκη αναφέρονται άρθρα κυρίως σχετικά με τον Ιησού Χριστό. Στο Κοράνιο, όμως, λείπουν διηγήσεις από την Κ. Διαθήκη, όπως αναφορές για τη διδασκαλία του Ιησού (π.χ. χωρίς από την Επί Του Όρους Ομιλία), η αποστολή Του στη γη ως λυτρωτή και Υιόν του Θεού, που έγινε άνθρωπος ή βιβλία όπως οι Πράξεις των Αποστόλων, οι Επιστολές των αποστόλων ή η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Πρόσωπα όπως ο Πέτρος ή ο Παύλος δεν αναφέρονται στο Κοράνιο, αλλά μαζί με τον Ιησού αναφέρονται, εντούτοις, οι μαθητές Του (όχι ονομαστικά), ο Ζαχαρίας, επίσης η Μαρία και ο Ιωάννης ο Βαπτιστής.

Το Κοράνιο αναφέρει, επίσης, τις θεσπισμένες αποκαλύψεις προς τους Εβραίους και Χριστιανούς, δεν τις περιγράφει όμως λεπτομερώς. Δεν αναφέρεται ποτέ ειδικά στο βιβλίο της Γένεσης ή της Εξόδου, αλλά μόνον γενικά στην «Πεντάτευχο» (αραβικά *taurâh*), χωρίς να διασαφηνίζει αν πρόκειται μόνον για τον μωσαϊκό νόμο ή τα πέντε βιβλία της «Πεντατεύχου» ή ακόμη και ολόκληρη την Π. Διαθήκη (σύγκρινε Σούρα 23,49· 2,87).

Το Κοράνιο μιλάει, επίσης, γενικά μόνον για το «Ευαγγέλιο» (αραβικά *injîl*), το οποίο παρέδωσε ο Ιησούς στους ανθρώπους ως αγγελία του Θεού, χωρίς να διασαφηνίζει αν πρόκειται για ένα από τα τέσσερα ευαγγέλια ή όλα τα ευαγγέλια ή ολόκληρη την Κ. Διαθήκη.

Ο Θεός αποκάλυψε στον Μωυσή την Τορά

(αραβικά taurâh), στον Ιησού το Ευαγγέλιο και στον Δαυίδ τους Ψαλμούς (αραβικά zabûr) (Σούρα 4,163). Επίσης, σχετικά με τον Δαυίδ δεν διαφοροποιείται το ότι στην Π. Διαθήκη αναφέρονται, σε μερικούς Ψαλμούς, άλλοι συγγραφείς και όχι ο Δαυίδ.

Εκτενέστερα το Κοράνιο μιλάει για τους χριστιανούς της αραβικής χερσονήσου, παρά για τις εβραϊκές φυλές στη Μέκκα και στη Μεδίνα (Yathrib) και στην όαση γύρω απ' αυτές. Το Κοράνιο μιλάει για τους χριστιανούς, για τα μοναστήρια τους (ή τους τόπους προσευχής), χριστιανούς ερημίτες και εκκλησίες (Σούρα 22,40), καθώς και για μοναχούς και για τον μοναχισμό (Σούρα 57,27). Τη στιγμή που το Κοράνιο χρησιμοποιεί για τα μέλη των εβραϊκών φυλών δύο διαφορετικούς χαρακτηρισμούς (με θετική σημασία: banû Isrâ'îl, με αρνητική σημασία: al-yahûd), οι χριστιανοί –τους οποίους ο Μωάμεθ κρίνει γενικά θετικότερα από ό,τι τους εβραίους– ονομάζονται "al-nasâra" (δηλαδή: οι Ναζαρηνοί), όμως ποτέ με κάποιον χαρακτηρισμό όπως "masîhiyyûn" (οι χριστιανοί), όπως φυσικά θα περίμενε κανείς.

Το Κοράνιο δημιουργεί γενικά μία πολύπλοκη εικόνα για τους χριστιανούς, για τη χριστιανική πίστη και την αποκάλυψή τους. Στην αρχή, ο Μωάμεθ έλπιζε σε καταξίωση από τους «κτῆτορες των γραφών», Εβραίους και χριστιανούς. Τότε ο Μωάμεθ αναγνώριζε χωρίς αμφιβολία πιο έντονα τα κοινά σημεία μεταξύ Εβραίων και χριστιανών παρά τα διαφορετικά. Ο Μωάμεθ υιοθέτησε κατόπιν στη μουσουλμανική κοινότητα, την εβραϊκή μορφή της νηστείας, καθώς και τον εβραϊκό προσανατολισμό προς την Ιερουσαλήμ κατά την προσευχή,

διατάξεις τις οποίες αργότερα μέσω αποκαλύψεων αναθεώρησε και διόρθωσε.

Σε αυτά τα πρώτα χρόνια της αμοιβαίας προσέγγισης από το 610 μΧ, ο Μωάμεθ επαινούσε την ευσέβεια των χριστιανών, την αγάπη τους, την ταπεινοφροσύνη τους και την πίστη τους, επειδή αυτοί είναι εκείνοι οι οποίοι στέκονται κοντά στη μουσουλμανική κοινότητα: «Και θα βρεις σίγουρα, ότι εκείνοι που βρίσκονται με αγάπη δίπλα στους πιστούς, είναι αυτοί που λένε: Είμαστε οι χριστιανοί. Και αυτό συμβαίνει επειδή ανάμεσά τους υπάρχουν ιερείς και μοναχοί και επειδή δεν είναι υπερόπτες» (Σούρα 5,82). Κατά τα πρώτα βήματα της εμφάνισης του Μωάμεθ υπήρχε η βασική αναγνώριση των χριστιανών ως «Γραφή» ή «κτήτορες Βιβλίου» (αραβικά *ahlal-kitab*), ο έπαινος για την ευσέβειά τους (Σούρα 5,82), την πίστη τους σε έναν Θεό, τον Δημιουργό και Κριτή όλων των ανθρώπων (Σούρα 3,110) και την αποδοχή της αποκάλυψής τους, σε πρώτο πλάνο του Ευαγγελίου: «Ανάμεσα στους ανθρώπους της Γραφής υπάρχουν εκείνοι, οι οποίοι πιστεύουν στον Θεό» (Σούρα 3,199).

Περίπου την ίδια εποχή το Κοράνιο λέει για τους χριστιανούς ότι κατέχουν την επίγνωση του Θεού, πιστεύουν στον Θεό και στην ημέρα της κρίσης και κατ' επέκταση δεν χρειάζεται να φοβούνται την ημέρα αυτή που θα κριθούν (Σούρα 2,62). Επίσης, η Σούρα 3,110 επιβεβαιώνει: «Υπάρχουν πιστοί ανάμεσά τους», ακόμη και αν το χωρίο αυτό θέτει διαχωρισμό: «Αλλά οι περισσότεροι από αυτούς είναι ασεβείς» και δίνει στους μουσουλμάνους δικαίωμα ανωτερότητας έναντι των χριστιανών, όπως και έναντι όλων των άλλων

ομάδων: «Εσείς οι πιστοί είστε η καλύτερη κοινωνία που δημιουργήθηκε ποτέ μεταξύ των ανθρώπων. Προωθείτε ό,τι είναι δίκαιο, απαγορεύετε ό,τι είναι αξιοκατάκριτο και πιστεύετε στον Θεό» (Σούρα 3,110).

Αφότου ο Μωάμεθ, κατά τα πρώτα χρόνια της γνωριμίας του με Εβραίους και χριστιανούς πείστηκε ότι -σύμφωνα πάντα με την γνώμη του-, στις χριστιανο-εβραϊκές Γραφές είναι ο υποσχεμένος, τελευταίος προφήτης, παρόλο που ούτε οι Εβραίοι ούτε οι χριστιανοί είχαν την ίδια άποψη, δημιουργήθηκε στη μέχρι τότε σχέση αναγνώρισης και σεβασμού μεταξύ Εβραίων και μουσουλμάνων μία μεταστροφή, η οποία από το 624 μΧ κορυφώθηκε σε έχθρα και μαχητική αντιπαράθεση. Επίσης, μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων δημιουργήθηκε μία απόσταση, η οποία έφτασε στο τελικό της στάδιο με τη θεολογική αποδοκιμασία των χριστιανών. Η αποδοκιμασία τους βασιζόταν κυρίως στην άρνησή τους να αποδεχθούν τον Μωάμεθ ως απεσταλμένο του Θεού, αλλά εξελισσόταν όλο και περισσότερο σε μία γενική απόρριψη της χριστιανικής κοινότητας. Ειδικά, οι χριστιανικές δογματικές αντιλήψεις (Τριαδικότητα, Υιός Θεού, σταύρωση) ερμηνεύτηκαν από τον Μωάμεθ ως λανθασμένες, τις οποίες αντικατέστησε με το Κοράνιο.

Οι χριστιανοί με την αντίληψή τους για τον Ιησού ως Υιόν Θεού φτάνουν σε αυθαίρετα συμπεράσματα σχετικά με αυτό, το οποίο έλαβαν αρχικά ως Αποκάλυψη από τον Θεό. Στρέφονται έτσι -σύμφωνα με την άποψη του Κορανίου- προς τον πολυθεϊσμό των ειδωλολατρών, παρόλο που έχουν την επίγνωση του Θεού: «Άπιστοι είναι εκείνοι που λένε ότι ο Χριστός είναι ένας εκ των

τριών» (Σούρα 5/72).

Σε αυτή λοιπόν την περίοδο της έντονης θεολογικής αντιπαράθεσης με τους χριστιανούς της αραβικής χερσονήσου, ο Μωάμεθ ανήγγειλε το χωρίο του Κορανίου, —το οποίο σήμερα πολλές ισλαμικές ομάδες ευχαρίστως απαγγέλλουν— το οποίο χαρακτηρίζει ανοιχτά τους χριστιανούς ως ασεβείς και προειδοποιεί τους μουσουλμάνους που έχουν φιλίες με χριστιανούς: «Εσείς οι πιστοί! Μη έχετε φιλίες με εβραίους και χριστιανούς. Αυτοί είναι φίλοι μεταξύ τους, αλλά όχι με εσάς». Αν κάποιος μπει στην κοινότητά τους, ανήκει σ' αυτούς και όχι στην κοινότητα των πιστών. Ο Θεός δεν καθοδηγεί το λαό των ασεβών» (Σούρα 5/51).

Το Κοράνιο κατηγορεί τους Εβραίους ότι «σκόπιμα διαστρεβλώνουν» τον λόγο του Θεού (Σούρα 9,75), τους χριστιανούς ότι έγιναν ψεύτες και άπιστοι με την εμμονή τους στην τριαδικότητα και στον Ιησού ως Υιόν του Θεού (Σούρα 5,72 μεταξύ άλλων).

Στις μετέπειτα ισλαμικές μεταφράσεις του Κορανίου (αραβικά *hadīth*), η εικόνα των χριστιανών και της χριστιανικής πίστης μέσα στο Κοράνιο παρουσιάζεται όλο και πιο αρνητική. Μερικές μεταφράσεις χαρακτηρίζουν απροκάλυπτα τους χριστιανούς ως άπιστους (αραβικά *kāfirūn*), οι οποίοι εξαιτίας της πίστης τους στην τριαδικότητα, πράττουν το αμάρτημα της πολυθείας.

2. Βιβλικοί προφήτες στο Κοράνιο

Μπορεί με μια πρώτη ματιά, οι διηγήσεις των προφητών να μοιάζουν πολύ, συχνά όμως τα κομ-

μάτια των διηγήσεων αυτών, τα οποία σε σύγκριση με τη βιβλική διήγηση παραλείπονται, αποτελούν τη συνοχή ή το τέλος, που αφαιρούνται από μία διήγηση και δημιουργούν ξεκάθαρα μια βαθιά διαφοροποίηση του βιβλικού περιεχομένου.

Εξωτερικές ομοιότητες της Βίβλου και του Κοράνιου βλέπουμε π.χ. στο ότι ο Ιησούς στο Κοράνιο κατέχει τον τιμητικό τίτλο «Χριστός». Όποιος συμπεράνει βιαστικά, ότι οι αντιλήψεις σχετικά με τον ρόλο του Ιησού στην Κ. Διαθήκη και στο Κοράνιο είναι ίδιες, απατάται. Ο τίτλος «Χριστός» στο Κοράνιο δεν σημαίνει ότι θεωρείται ως ο «χρισμένος» αναγγελθείς λυτρωτής της Π. Διαθήκης, ο οποίος ως Υιός Θεού έρχεται στη γη για να σώσει τον λαό Του. Ο τίτλος «Μεσσίας» αναφέρεται στο Κοράνιο αποκλειστικά ως τιμητικός τίτλος, ο οποίος δεν έχει καμία ιδιαίτερη σημασία.

Το Κοράνιο καταπιάνεται λεπτομερώς με τις διηγήσεις περίπου 25 προφητών και εκτός αυτών, αναφέρει ονομαστικά περίπου άλλους 15, δηλαδή αναφέρει μόνον γεγονότα, τα οποία σχετίζονται με κάποιο πρόσωπο. Οι περισσότεροι από τους προφήτες αυτούς βρίσκονται στην Π. και στην Κ. Διαθήκη. Από την πλευρά των μουσουλμάνων το γεγονός αυτό δεν είναι παράξενο, επειδή εφόσον το Ισλάμ αποτελεί την αρχαιότερη θρησκεία της ανθρωπότητας και προέρχεται από τον Αδάμ, τότε το Κοράνιο περιέχει τις αληθινές, αρχικές διηγήσεις, ενώ η Βίβλος περιέχει τις μεταγενέστερες και αδόκιμες, «αναληθείς» διηγήσεις για τους προφήτες.

Τα σημαντικότερα βιβλικά πρόσωπα και προφήτες του Κορανίου

Αδάμ	(Adam)
Νώε	(Nûh),
Αβραάμ	(Ibrâhîm)
Ισμαήλ	(Ismâ'îl)
Ισαάκ	(Ishâq)
Λωτ	(Lût)
Ιακώβ	(Ya'qûb)
Ιωσήφ	(Yûsuf)
Μωυσής	(Mûsâ)
Ααρών	(Hârûn)
Δαυίδ	(Dâwûd)
Σολομών	(Sulaimân)
Ηλίας	(Iiyâs)
Ελισσαιέ	(Alyasa')
Ιωνάς	(Yûnus)
Ιώβ	(Ayyûb)
Ζαχαρίας	(Zakarîyâ)
Ιωάννης	Yahyâ)
Ιησούς	(Isâ)

Μεταξύ των προφητών αυτών, ο Αβραάμ, ο Νώε, ο Μωυσής, ο Ιησούς και ο Μωάμεθ κατέχουν μία ιδιαίτερη θέση. Οι θεμελιωτές της ισλαμικής ιστορίας για τη λύτρωση και οι σημαντικότεροι προφήτες πριν τον Μωάμεθ είναι στο Κοράνιο εκτός του Μωάμεθ, ο Αβραάμ, ο Μωυσής και ο Ιησούς. Ανάμεσα σ' αυτούς ο Αβραάμ και πάλι, ως προπάτορας του Ισλάμ, κατέχει ιδιαίτερη θέση κατά τη μουσουλμανική αντίληψη, ενώ για τη εβραιο-χριστιανική αντίληψη κατέχει ιδιαίτερη θέση, ως προ-

πάτορας του ιουδαϊσμού και του χριστιανισμού.

Οι προφήτες και το επαναλαμβανόμενο πρότυπο της κλίσης τους από τον Θεό, της αγγελίας της ημέρας της κρίσης, του εμπαιγμού τους και του ξεσπάσματος της κρίσης, παίζουν στο Κοράνιο έναν τόσο μεγάλο ρόλο, ώστε μέσα στις διηγήσεις για τους προφήτες, το σημείο αναφοράς της ιστορικής αντίληψης του Κορανίου και αντίληψης της ιστορίας της λύτρωσης μπορούν να αναγνωριστούν, επειδή είναι επικεντρωμένες είτε στους προφήτες, είτε στον Μωάμεθ.

Οι περισσότερες από αυτές τις ιστορίες των προφητών δεν παρουσιάζονται στο Κοράνιο με τις ίδιες λεπτομέρειες που αναφέρονται στη Βίβλο. Σε πολλές από αυτές γίνεται μόνον μία σύντομη αναφορά και γίνονται κατανοητές μόνον από το παρασκήνιο των εβραϊκών και κατ' επέκταση χριστιανικών διηγήσεων της Π. και της Κ. Διαθήκης. Για τον ακροατή και αναγνώστη, λοιπόν, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η γνώση των ιστοριών, κάτι που προφανώς συνέβαινε κατά τον 6^ο αιώνα. Μέχρι σήμερα συμπληρώνονται λεπτομέρειες στις διηγήσεις των προφητών, από μουσουλμάνους θεολόγους ή στα πλαίσια των λαϊκών δοξασιών, απλά από το βιβλικό απόθεμα, όπως για παράδειγμα η γυναίκα του Αδάμ ονομάζεται Hawa/Εύα, χωρίς αυτό να αναφέρεται στο Κοράνιο.

Οι προφήτες του Κορανίου έχουν μεγάλη σημασία για τον Μωάμεθ, επειδή είναι οι βασικότεροι μάρτυρες του δικαίωματος της αποστολής του. Με την ιστορία τους και την ανάθεση του έργου του από τον Θεό κατοχυρώνεται το δικαίωμα της αποστολής του. Οι ιδιαίτερες συνθήκες ζωής των προφητών έχουν αξία για τον Μωάμεθ εφόσον αντικατοπτρίζουν την δική του ιστορία (το κάλεσμά του από τον Θεό, η έλλειψη σεβασμού και ο χλευασμός από τους συμπατριώτες του, εμπόδια ενάντια στις

εξαγγελίες του, δικαίωση από δικαστήριο). Η δικαίωση των προφητών μέσω της κρίσης του Θεού προς τον ατίθασο λαό, ο οποίος δεν θέλησε να τους πιστέψει, αποτελεί μία προφητική αναγγελία της δικαίωσης του Μωάμεθ από τον Θεό.

Επειδή το σημαντικότερο σημείο σύγκρισης μεταξύ των προφητών και του Μωάμεθ είναι η νομιμότητα της αποστολής τους και κατ' επέκταση και της δικής του αποστολής, η αναφορά σε ιστορικές χρονολογίες είναι για το Κοράνιο άνευ σημασίας. Γι' αυτό, σε αντίθεση με τη Βίβλο, από το Κοράνιο λείπουν στοιχεία σχετικά με την ιστορία της οικογένειας ή και πέραν αυτού, το πότε οι προφήτες παρέδωσαν το μήνυμά τους. Οι μεμονωμένοι προφήτες δεν αποτελούν ανεξάρτητους χαρακτήρες με αδυναμίες και δυνατά σημεία, με αμφιβολίες και αποτυχίες, έτσι όπως μας τους περιγράφει η Βίβλος (π.χ. Α' Βασιλέων 11/41 και 14/29, Α' Χρονικών 28/29, Λουκάς 1/1-4), αλλά άνθρωποι αναμάρτητοι, προορισμένοι για τον σκοπό τους, με υπεράνθρωπη δύναμη. Οι προφήτες γίνονται φιγούρες εικονογράφησης, με ιστορίες περιστατικών, με τις οποίες ο ίδιος ο Μωάμεθ αγωνιζόταν.

Ας δούμε τώρα πιο προσεκτικά την παρουσίαση των προφητών Αδάμ, Αβραάμ, Ιωσήφ και Ιησού, όπως αναφέρονται μέσα στο Κοράνιο.

3. Αδάμ

Η Δημιουργία του πρώτου ανθρώπου και ο Αδάμ ως επίλεκτος.

Ο Αδάμ ανήκει στις πιο σημαντικές προσωπικότητες του Κορανίου (Σούρα 2,30-39, 7,11-25,38,71-85,20·115-127,49,13). Ανήκει σε κείνους, τους οποίους ο Θεός επέλεξε «πριν από όλους τους αν-

θρώπους της γης» (Σούρα 3,33). Ναι μεν ούτε το Κοράνιο ούτε η Παράδοση χαρακτηρίζουν λεπτομερώς τον Αδάμ ως «προφήτη», η ισλαμική θεολογία όμως τον κατέταξε ήδη πολύ νωρίς στους προφήτες.

Ο Αδάμ, καθώς και ο Αβραάμ είναι για τον Μωάμεθ συνδεδεικτοί κρίκοι για την κατοχύρωση του Ισλάμ ως την αρχαιότερη όλων των θρησκειών, ως την προϊστορική θρησκεία της ανθρωπότητας. Με την ένταξη του Αδάμ στους πρώτους πιστούς και αγγελιοφόρους του Ισλάμ, η ιστορική σειρά των γεγονότων της θρησκείας επιστρέφει και το Ισλάμ καθορίζει πρώτο την Αποκάλυψη, ενώ ο χριστιανισμός έρχεται τελευταίος.

Η διήγηση του Αδάμ και της γυναίκας του στον Παράδεισο, δίνει μέσα στο Κοράνιο –σε σύγκριση με τη διήγηση της Π. Διαθήκης– την εντύπωση μιας συντομευμένης αφήγησης, της οποίας τα κεντρικά σημεία εντοπίζονται αλλού.

Στο Κοράνιο ο Αδάμ είναι όπως και στην Π. Διαθήκη ο προπάτορας όλων των ανθρώπων (Σούρα 4,1). Η Σούρα 38,71-72 αναγγέλλει τη δημιουργία του Αδάμ από το χώμα, όπου ο Θεός του έδωσε σχήμα από πηλό και λάσπη (Σούρα 15,26).

Το Κοράνιο δεν αναφέρει όπως αντιθέτως κάνει η Βίβλος, ότι ο άνθρωπος πλάστηκε κατ' εικόνα και ομοίωση του Θεού. Ο Θεός κατά την αντίληψη του Κορανίου είναι μοναδικός και απεριγραπτός στο είδος Του και είναι αδύνατον να συγκριθεί με τον άνθρωπο που είναι το δημιούργημά Του.

Ο Θεός αναγγέλλει στους αγγέλους, ότι θα πλάσει από το χώμα έναν «διάδοχο», τον άνθρωπο (Σούρα 2,30). Οι άγγελοι τόνισαν στον Θεό, ότι ο άνθρωπος θα φέρει «κακό στη γη και θα χύσει αίμα» (Σούρα 2,30). Τότε ο Θεός έδειξε στους αγγέλους την υπεροχή του Αδάμ.

Σε αντίθεση με την αναφορά της Π. Διαθήκης,

ο Θεός δεν έδωσε εντολή στον Αδάμ να ονομάσει τα ζώα που ο ίδιος ο Θεός έπλασε. Η βιβλική αφήγηση τονίζει την εξέχουσα θέση που κατείχε ο Αδάμ ως διαχειριστής της Δημιουργίας του Θεού, με τις ακόλουθες λέξεις: «και ό,τι όνομα θα έδινε ο Αδάμ σε κάθε έμψυχο, αυτό και να είναι το όνομά του» (Γένεσης 2/19).

Το Κοράνιο αναφέρει αντίθετα, ότι ο Θεός διδάξε στον Αδάμ τις ονομασίες των ζώων. Ο Αδάμ, λοιπόν, κατά το Κοράνιο και όχι κατά την αφήγηση της Π. Διαθήκης, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τη δημιουργικότητα και την ευθύνη που του χάρισε ο Θεός, ώστε να αποδειχθεί ο κύριος της Δημιουργίας, αλλά κατά την αφήγηση του Κορανίου, είναι υποχρεωμένος να αποδειχθεί αποκλειστικά και μόνο ως ο υπάκουος αποδέκτης των εντολών του Θεού.

Το απαγορευμένο δέντρο και η παράβαση

Ο Θεός επιτρέπει στον Αδάμ και στη γυναίκα του να χρησιμοποιούν τον Παράδεισο χωρίς όρια, αλλά τους απαγόρευσε, όπως αναφέρει και η Π. Διαθήκη, να φάνε από ένα δέντρο, το οποίο δεν συγκεκριμενοποιείται. Στη Σούρα 2,35 ο Θεός απαγορεύει στον άνθρωπο ακόμη και να πλησιάσει σ' αυτό το δέντρο, επειδή διαφορετικά θα «ασεβήσει». Από τη Σούρα 20,120 προκύπτει έμμεσα, ότι το Κοράνιο με τη γεύση των καρπών του δέντρου, συσχετίζει την αθανασία.

Κατόπιν, παρουσιάζεται ο πειρασμός στον Αδάμ και στη γυναίκα του με τη μορφή του Σατανά: Ο Σατανάς ωθεί τους ανθρώπους «να πράξουν ένα παράπτωμα» (Σούρα 2,36) και αυτοί τρώνε από τον καρπό του απαγορευμένου δέντρου. Η γύμνια τους γίνεται τότε φανερή (Σούρα 7,22) και

πλέκουν ένα ρούχο από κλαδιά για να φορέσουν (Σούρα 7,22). Δεν μπορούν πλέον να παραμείνουν στον Παράδεισο, επειδή ο Θεός τους διώχνει έξω από αυτόν (Σούρα 7,22).

Σε αντίθεση με τη διήγηση των πρωτόπλαστων στον Παράδεισο που διαβάζουμε στην Π. Διαθήκη, ο Αδάμ και η γυναίκα του παρακαλούν τον Θεό να τους συγχωρήσει (Σούρα 7,23), αλλά και τονίζουν: «Ασεβήσαμε ενάντια στους εαυτούς μας» (Σούρα 7,23). Τη δήλωση αυτή, κατά την οποία ο άνθρωπος αμαρτάνει πάντα ενάντια στον εαυτό του, τη συναντάμε και σε άλλα σημεία του Κορανίου (Σούρα 2,54, 2,57,3, 117,3,135,4,64, 4,97,4,110,7,160 κτλ). Δεν είναι ο Θεός που πονάει εξαιτίας της αμαρτίας του Αδάμ, αλλά ο ίδιος ο άνθρωπος είναι ο βασικός προσβεβλημένος από αυτήν. Ο Θεός συγχωρεί τον Αδάμ και τη γυναίκα του για την παράβασή τους (Σούρα 2,37) και αν κανείς αγνοήσει το γεγονός, ότι όλοι οι άνθρωποι της γης γεννιούνται έκτοτε αμαρτωλοί, η αμαρτία των πρωτόπλαστων δεν έχει περαιτέρω συνέπειες για την ανθρωπότητα.

Η Σούρα 20,120 υπογραμμίζει, ότι ο διάβολος ψιθύρισε στους πρωτόπλαστους να πράξουν την αμαρτία. Ήδη πριν από αυτό όμως, ο Θεός είχε προειδοποιήσει τον Αδάμ, ότι ο διάβολος πιθανότατα θα κατάφερνε να τον διώξει από τον Παράδεισο (Σούρα 20,117-119), πράγμα που δεν εμπόδισε βέβαια τον διάβολο να οδηγήσει τον Αδάμ σε ανυπακοή.

Η παράβαση του Αδάμ είναι, εντούτοις, απλώς ένα «ολίσθημα» και δεν αποτελεί καμία βασική ρήξη της κοινωνίας με τον Θεό και της έως τότε σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου, έτσι όπως η Π. Διαθήκη αναφέρει. Ναι μεν το Κοράνιο αναφέρει ότι οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να παραμείνουν στον Παράδεισο εξαι-

τίας της αμαρτίας τους, ο αναγνώστης όμως του Κορανίου δεν συμπεραίνει από τη διήγηση που διαβάζει, ότι το γεγονός αυτό έχει κάποια ιδιαίτερη σημασία ή συνέπειες για ολόκληρη την ιστορία της ανθρωπότητας, πράγμα που η Π. Διαθήκη μάς αναφέρει. Ο Θεός «επέλεξε» τον Αδάμ παρ' όλα αυτά και «στράφηκε ξανά προς αυτόν και τον κατεύθυνε σωστά» (Σούρα 20,122).

Επίσης, η σχέση μεταξύ άνδρα και γυναίκας όπως αυτή παρουσιάζεται στη Βίβλο και η οποία είναι κατά βάση διαφορετική πριν και μετά την εκτέλεση της αμαρτίας, δεν αναφέρεται πουθενά μέσα στο Κοράνιο. Η μοναδική συνέπεια φαίνεται να είναι, το γεγονός ότι ο Αδάμ και η γυναίκα του διώχθηκαν από τον Παράδεισο και έκτοτε υπάρχει έχθρα μεταξύ ανθρώπου και διαβόλου (Σούρα 2,36). Από αυτό συμπεραίνουμε, ότι ο Κοράνιο διαθέτει μια πολύ πιο αισιόδοξη εικόνα για τον άνθρωπο, από ό,τι η Βίβλος, όταν πρόκειται για την περίπτωση που ο άνθρωπος οφείλει να πράξει το καλό, το οποίο ο Θεός τον προστάζει να κάνει και να προσφέρει στον Θεό την ευγνωμοσύνη του.

Η διήγηση του Παραδείσου, όπως την αναφέρει το Κοράνιο έχει για το Ισλάμ μεγάλη σημασία ως προς την κατανόηση της αμαρτίας. Τα συμπεράσματα που απορρέουν από τη διήγηση αυτή, είναι για τους ανθρώπους που ακολούθησαν μετά τον Αδάμ, τα ακόλουθα:

1. Η σχέση του ανθρώπου με τον Θεό και η σχέση των ανθρώπων μεταξύ τους, βασικά δεν έχει υποστεί ζημία, επειδή η αμαρτία δεν διαχωρίζει τον άνθρωπο από τον Θεό. Ο Θεός συγχωρεί όλες τις αμαρτίες του ανθρώπου, άσχετα από τον αν αυτές είναι μικρές ή μεγάλες, επειδή η ευσπλαχνία Του «δεν γνωρίζει όρια» (Σούρα 7,156), όταν ο αμαρτωλός μετανιώνει και

- απομακρύνεται από την αμαρτία, την οποία στο μέλλον επιθυμεί να αποφύγει.
2. Η σχέση μεταξύ των ανθρώπων δεν έχει υποστεί καμία ζημία, επειδή η αμαρτία δεν δηλητηριάζει τις μεταξύ ανθρώπων σχέσεις.
  3. Ο άνθρωπος, ακόμη και μετά την απομάκρυνσή του από τον Παράδεισο μπορεί να συνεχίσει να πράττει το καλό, εφόσον αντιστέκεται στις εισηγήσεις του διαβόλου. Ο πειρασμός είναι εξωτερικός. Η αμαρτία δεν είναι εξέγερση ενάντια στον Θεό, αλλά μόνο ένα «ολίσθημα» (Σούρα 2,36). Η ζωή του ανθρώπου στη γη γίνεται ένα είδος δοκιμής, που ο Θεός επιβάλλει στον άνθρωπο μέσω της ύπαρξής του.
  4. Χωρίς προπατορικό αμάρτημα, η ανθρωπότητα δεν χρειάζεται λύτρωση. Για να σωθεί ο άνθρωπος είναι μεν απαραίτητο, να πραγματοποιηθεί ο προσηλυτισμός στο Ισλάμ, χωρίς τον οποίο, ο άνθρωπος δεν μπορεί να προσδοκά χάρη κατά την ημέρα της κρίσης, ο προσηλυτισμός αυτός όμως δεν αποτελεί λύτρωση με την ουσιαστική έννοια της λέξης, αλλά μια πράξη υπακοής και υποταγής του ανθρώπου απέναντι στον Θεό. Ο άνθρωπος λοιπόν κατά τη διδασκαλία του Κορανίου δεν είναι ένας χαμένος αμαρτωλός, αλλά μόνο ένας «παραβάτης», ο οποίος παρέβηκε τις εντολές του Θεού εξαιτίας αδυναμίας.

4. Αβραάμ (Ibrâhîm)

Ο Αβραάμ ως προφήτης

Μία από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες της Π. Διαθήκης, με την οποία ασχολείται το Κοράνιο, είναι ο Αβραάμ (αραβικά Ibrâhîm) (Σούρα 6,83), ο οποίος αναφέρεται σε συνολικά 25

σούρες (Σούρα 2,124-129 + 258-260, 14,35-41, 19,41-50. 22,26-29). Είναι ένας άνθρωπος «αληθής» και «προφήτης» (Σούρα 19,41), «έντιμος» (Σούρα 16,122), «τον οποίο ο Θεός διάλεξε και τον οδήγησε σε ευθεία οδό» (Σούρα 16,121). Ο Αβραάμ είναι «μακρόθυμος, ευαίσθητος και έτοιμος για επιστροφή» (Σούρα 11,75). Ο Αβραάμ είναι ο «φίλος» (αραβικά *ḥa'īlīl*) του Θεού. Η έκφραση που αναφέρεται στη Σούρα 4,125: «Ο Θεός σύναψε φιλία με τον Αβραάμ» τη βρίσκουμε παράλληλα και στην Π. Διαθήκη (Β' Χρονικών 20/7, Ησαΐας 41/8, Ιάκωβος 2/23).

Επίσης και το χωρίο του Κορανίου που αναφέρεται στον Αβραάμ, ως τον πρώτο μουσουλμάνο πιστό, μετά τον Αδάμ, θυμίζει αναφορές της Π. και της Κ. Διαθήκης. Ο Αβραάμ στο σημείο αυτό χαρακτηρίζεται ως «Πατέρας των πιστών» (Γένεση 15/2, Ρωμαίους 9/7-8). Στο Κοράνιο ο Θεός λέει στον Αβραάμ: «θέλω να σε κάνω ένα πρότυπο για τους ανθρώπους» (Σούρα 2,124). Έτσι ο Αβραάμ παίρνει, κατά το Κοράνιο, μία θέση κλειδί για όλους τους ανθρώπους που γεννήθηκαν μετά από αυτόν. Επίσης, η Σούρα 16,120-121) παρουσιάζει τον χαρακτήρα του Αβραάμ ως πρότυπο: «Ο Αβραάμ ήταν ένα πρότυπο, που αποδείχθηκε μπροστά στον Θεό ταπεινός, αναζητούσε τον Θεό και δεν ανήκε στον πολυθεισμό, ήταν ευγνώμων για τις ευεργεσίες του Θεού» (Σούρα 16,120-121, επίσης Σούρα 3,67).

Ο Αβραάμ εκτός των άλλων έφερε στους ανθρώπους το μήνυμα του μονοθεϊσμού και θεωρείται γι' αυτό ως ο κήρυκας του Ισλάμ. Με αυτή την έννοια ο Μωάμεθ είναι σε τελική ανάλυση, όπως όλοι οι άλλοι προφήτες πριν απ' αυτόν, ένας διάδοχος του Αβραάμ και ένας ανακαινιστής του αρχικού μηνύματος του Αβραάμ.

Ο Αβραάμ προειδοποιεί για τον πολυθεισμό

Αγνοώντας τη σημασία, το Κοράνιο αναφέρει μόνο τμηματικά την ιστορία του Αβραάμ. Αναφέρει μόνον μεμονωμένα συμβάντα και κυρίως τις αντιπαραθέσεις που είχε με τους ομοεθνείς του εξαιτίας της πολυθειϊστικής πίστης τους, η οποία αποτέλεσε για τον Μωάμεθ τον συνδυετικό κρίκο για τη δική του ιστορία ως προφήτης.

Σύμφωνα με την αντίληψη του Κορανίου, ο Αβραάμ ήταν ήδη μουσουλμάνος με την έννοια, ότι κήρυττε την πίστη στον έναν Θεό, στους ανθρώπους του εχθρικού και από τον πολυθεισμό διαμορφωμένου περιβάλλοντός του. Επιπλέον, ο Αβραάμ χρησιμοποιεί όπως η Σούρα 2,131 αναφέρει, τη διατύπωση «έχω παραδώσει τον εαυτό μου στον Κύριο των ανθρώπων όλης της γης» (αραβικά *aslamtu li rabbi l-´alamain*). Η αραβική έκφραση, η οποία στο σημείο αυτό χρησιμοποιείται «έχω παραδώσει τον εαυτό μου» (αραβικά *aslamtu*), χρησιμοποιείται και στις Σούρες 3,17 και 27,44 για τη βασίλισσα της Σεβά και τον προσηλυτισμό της στο Ισλάμ. Εξαιτίας αυτού είναι βέβαιο για τους μουσουλμάνους ερμηνευτές, ότι ήδη ο ίδιος ο Αβραάμ ήταν μουσουλμάνος και κήρυκας του Ισλάμ. Επίσης, ο Αβραάμ έδωσε εντολή στους γιους του να διατηρήσουν αυτή τη θρησκεία του ενός Θεού (Σούρα 2,132). Συγχρόνως, το Κοράνιο αναφέρει, ότι ο Αβραάμ «δεν ήταν ούτε Εβραίος ούτε χριστιανός» (Σούρα 3,67), αλλά «αναζητούσε τον Θεό» (αραβικά *hanif*) (Σούρα 6,79· 16,120).

Ο Αβραάμ απομακρύνεται από την οικογένειά του

Ο Αβραάμ κατέχει τόσο ξεχωριστή θέση στο Ισλάμ, επειδή όπως αναφέρει το Κοράνιο, ήταν

αυτός που μαζί με το γιο του, τον Ισμαήλ, ίδρυσαν την Κα΄βα, ως τόπο προσευχής της αληθινής απόδοσης δόξας στον Θεό (Σούρα 2,124-127). Γύρω από την Κα΄βα οι πιστοί όφειλαν να κάνουν μία «λιτανεία». Στο Κοράνιο, ο Αβραάμ και ο γιος του ο Ισμαήλ λαβαίνουν εντολή από τον Θεό να καθαρίσουν αυτό τον «τόπο της εισόδου» (Σούρα 2,124) και της προσευχής (Σούρα 2,125), ώστε να είναι ξανά εφικτή η πραγματοποίηση της λιτανείας – δηλαδή, η απόδοση δόξας στον αληθινό Θεό.

Απότου ο Αβραάμ απέκτησε σταθερή πίστη προς τον Θεό, λαβαίνει από τον Θεό την εντολή να καθαρίσει την Κα΄βα από τις ειδωλολατρικές εικόνες που βρισκόνταν εκεί (Σούρα 22,26-29) και ζητάει από τον πατέρα του και τους ομοεθνείς του να αφήσουν την ειδωλολατρεία: «Ο Αβραάμ τότε παρακάλεσε τον Θεό, να κάνει τη Μέκκα έναν προστατευμένο τόπο, ώστε όσοι από τους απογόνους κατοικήσουν στον κατά τα άλλα άκαρπο τόπο, να μπορούν μελλοντικά να βρουν τα προς το ζην τους, κάτω από την προστασία της ειρήνης του Θεού»¹. Σύμφωνα με τη Σούρα 29,17 ο Αβραάμ λέει στους ομοεθνείς του: «Στον τόπο του Θεού υπηρετείτε είδωλα και ζείτε στο ψέμα. Αυτοί τους οποίους υπηρετείτε στη θέση του Θεού, δεν μπορούν να σας προσφέρουν τα προς το ζην. Από τον Θεό πρέπει να ζητήσετε τα προς το ζην. Υπηρετείτε Αυτόν και να είστε σε Αυτόν ευγνώμονες. Και θα επιστραφείτε σ' Αυτόν».

Αυτές οι αναφορές στη Σούρα 21,51-73 και 19,42-48 αντιστοιχούν στην κατάσταση του Μωάμεθ: Αναφέρεται ότι ο Αβραάμ στράφηκε στον πατέρα του και στους ομοεθνείς του και τους έθεσε ερωτήσεις σχετικά με το δικαίωμα να λατρεύουν τις εικόνες. Σύμφωνα με την αναφορά της Σούρας 19,42-48, ο Αβραάμ απαρνήθηκε τον πατέρα του και τη λατρεία των ειδώλων και μάλιστα σαφέστατα.

Η καταστροφή των ειδωλολατρικών εικόνων στην Ka'ba

Σύμφωνα με τη Σούρα 21,53, οι ομοεθνείς του Αβραάμ δικαίωναν την λατρεία που απέδιδαν στα είδωλα με την υπόδειξη των προγόνων τους, σχετικά με το πρακτικό μέρος της πίστης (επίσης Σούρα 26,73), μία αντίληψη που ο Αβραάμ δεν αποδεχόταν, επειδή ο αληθινός Θεός είναι ο Δημιουργός του ουρανού και της γης: «Εσείς και οι πρόγονοί σας ήσασαν προφανώς σε πλάνη» (Σούρα 21,54).

Αφότου όμως ο Αβραάμ με την αγγελία του αυτή δεν βρήκε ανταπόκριση, κατέστρεψε μέσα σε μια νύχτα όλες τις ειδωλολατρικές εικόνες, ακόμη και την πιο μεγάλη. Στους εξαγριωμένους ομοεθνείς του απάντησε ειρωνικά στην ερώτησή τους για το αν αυτός ήταν που κατέστρεψε τις εικόνες, λέγοντας πως δεν το έκανε αυτός, αλλά το μεγαλύτερο εκ των ειδώλων το έκανε (Σούρα 21,63). Ο Αβραάμ τους κήρυξε και πάλι τον μονοθεϊσμό. Μετά απ' αυτό, εκείνοι οργίστηκαν τόσο, ώστε αποφάσισαν να ρίξουν τον Αβραάμ στη φωτιά. Ο Θεός όμως τον έσωσε κατά έναν θαυμαστό τρόπο, και ενέργησε έτσι, ώστε οι εχθρικά προς τον Αβραάμ διακείμενοι ομοεθνείς του, να «είναι οι κύριοι χαμένοι» (Σούρα 21,70).

5. Ιωσήφ (Yûsuf)

Η σύγκριση μεταξύ της βιβλικής αναφοράς και εκείνης του Κορανίου

Κατά την ανάγνωση της ιστορίας του Ιωσήφ στη Σούρα 12, μας εκπλήσσει εξ αρχής το γεγονός της ομοιότητας μεταξύ της βιβλικής αναφοράς

και της αναφοράς του Κορανίου. Με μία, όμως, προσεκτικότερη παρατήρηση, γίνονται ξεκάθαρα αντιληπτές πολλές διαφορές, οι οποίες μεταβάλλουν τις βασικές αντιλήψεις της διήγησης. Επειδή η ιστορία του Ιωσήφ, εκτός από τη διήγηση του Κάιν και του Άβελ, είναι η μοναδική, συνεχής, ολοκληρωμένη διήγηση ενός προφήτη, που παρουσιάζεται στο Κοράνιο, θα δούμε τα κοινά σημεία που έχει με την αντίστοιχη διήγηση της Βίβλου.

Η ιστορία του Ιωσήφ, η οποία, έτσι όπως την αφηγείται το Κοράνιο και όπως είναι δομημένη σε αυτό, θυμίζει ένα δράμα με πολλές σκηνές και κατατάσσεται γενικά στην Τρίτη Περίοδο της Μέκκας, δηλαδή κατά το 619/620 μΧ. Αυτή ήταν η εποχή, κατά την οποία ο Μωάμεθ βρέθηκε σε μεγάλη δυσκολία στη γενέτειρά του, στη Μέκκα, λόγω του διωγμού που υπέστη από τους ομοεθνείς του. Ο υποτιμημένος, κακοποιημένος, αλλά τελικά τιμημένος Ιωσήφ, εξυπηρετεί τον Μωάμεθ ως πρότυπο για τη δική του θέση από κοινωνικής απόψεως, ανάμεσα στους ομοεθνείς του, οι οποίοι όμως μια μέρα, με τη μεσολάβηση του Θεού, θα αλλάξει ολοκληρωτικά.

Η ιστορία του Ιωσήφ στο Κοράνιο ακολουθεί τη σειρά γεγονότων της βιβλικής διήγησης, αλλά είναι σημαντικά πιο σύντομη. Μερικές σημαντικές διαφορές στη διήγηση της Π. Διαθήκης (Γένεση, κεφ. 37-50) είναι οι ακόλουθες:

Αφότου ο Ιωσήφ ρίχτηκε στη φυλακή, κήρυττε εκεί στους άλλους φυλακισμένους την πίστη στον έναν Θεό (Σούρα 12, 38). Όταν, τελικά, ο Ιωσήφ κλήθηκε μπροστά στον βασιλιά για να του ερμηνεύσει τα όνειρά του, όντας ακόμη φυλακισμένος (Σούρα 12, 47), ζητά ο ίδιος από τον βασιλιά, να του δώσει την ευθύνη για τις προμήθειες (ή τους χώρους των προμηθειών) του κράτους (Σούρα 12, 55). Όσο η πραγματικότητα, κατά την οποία αυ-

τός ο ίδιος χρεώνει στον εαυτό του την ικανότητα της ερμηνείας των ονείρων, αντί να υποδείξει τον Θεό, ως τον μόνο ερμηνευτή τους, όσο και η απαίτησή του σχετικά με την ανάθεση της ευθύνης σε αυτόν, για τη δημιουργία των χώρων προμηθειών της Αιγύπτου, βρίσκονται σε αντίθεση με τη βιβλική αναφορά.

Οι αδερφοί του Ιωσήφ πηγαίνουν τρεις φορές στην Αίγυπτο και ο Ιωσήφ αφήνει να αναγνωριστεί από τον νεότερο αδερφό του, τον Βενιαμίν, ήδη από τη δεύτερη φορά (Σούρα 12,69). Όταν τα αδέρφια του Ιωσήφ θα επέστρεφαν για τελευταία φορά στο σπίτι τους, ο Ιωσήφ τους διέταξε να απλώσουν το ρούχο του μπροστά στα μάτια του Ιακώβ, που τον είχαν τυφλώσει τα δάκρυα (Σούρα 12, 93). Ο πατέρας είναι πραγματικά ικανός μετά από αυτό, να δει ξανά (Σούρα 12, 96). Στο τέλος ο Ιωσήφ φέρνει τους γονείς του κοντά του, στη χώρα που διοικεί, και έτσι οι γονείς και τα αδέρφια του γονατίζουν μπροστά του (Σούρα 12, 100).

Στη διήγηση του Κορανίου, ο Θεός διαπραγματεύεται με τον Ιωσήφ, ώστε μέσω αυτού να δείξει την εξουσία Του. Δεν πρόκειται για το ότι ο Θεός φροντίζει για τη διάσωση του λαού Του, όπως μαρτυρεί το βιβλίο της Γένεσης 45/7, αλλά πρόκειται για το ότι ο Θεός ενεργεί μέσω του Ιωσήφ και ο Ιωσήφ αποτελεί ένα πρότυπο μουσουλμάνου και στο κήρυγμα του είναι ένας πρόδρομος του Μωάμεθ.

Δεν είναι ούτε η πρώτη, ούτε η τελευταία φορά που στο τέλος της Σούρας προστέθηκε και η διήγηση της προσωπικής κατάστασης του Μωάμεθ: Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι άπιστοι μόνο, (Σούρα 12, 103 (όπως οι κάτοικοι της Μέκκας), αλλά υπηρέτες ειδώλων (Σούρα 12, 106). Δεν είναι καν σε θέση να κρίνουν, το αν ο Θεός ετοίμασε ήδη το δικαστήριο της κρίσης (Σούρα 12,

107) επίσης, όπως οι πεισματάρηδες κάτοικοι της Μέκκας, επειδή ακόμη και πριν τον Μωάμεθ εμφανίστηκαν ήδη απεσταλμένοι (Σούρα 12, 109) (και οι κάτοικοι της Μέκκας θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν τότε τα λάθη τους), επειδή το Κοράνιο αποτελεί μόνο μία επιβεβαίωση όλων εκείνων, τα οποία ήδη είχαν αναγγελθεί παλαιότερα (Σούρα 12, 111).

Έτσι ο εκλεγμένος από τον Θεό Ιωσήφ, που αρχικά είχε ταπεινωθεί και αργότερα έφτασε σε υψηλό τιμητικό αξίωμα, είναι ένα πρότυπο για τον Μωάμεθ, επειδή ο Ιωσήφ είχε περισσότερη επίγνωση του Θεού από ό,τι είχαν η οικογένεια και ο λαός του. Πιθανόν και ο Ιακώβ, ο οποίος υπομονετικά επέμενε να ελπίζει και να περιμένει τη βοήθεια του Θεού, να παίζει το ρόλο πρότυπου για τον Μωάμεθ, ο οποίος περίμενε εκείνα τα χρόνια στη Μέκκα, μια ρήξη της πίστης μεταξύ των ομοεθνών του.

Η ενέργεια του Θεού

Στο Κοράνιο το κέντρο βάρους της ενέργειας του Θεού πέφτει σε εντελώς διαφορετικό σημείο από ό,τι στη διήγηση της Βίβλου. Στο Κοράνιο ο Θεός δεν καθοδηγεί μόνο με τον λόγο Του τη διήγηση, αλλά αποκαλύπτεται μέσα στα μεμονωμένα περιστατικά του Ιωσήφ, ήδη πολύ νωρίς και συχνά εκ των προτέρων, έτσι ώστε ο Ιωσήφ να μπορεί να αναγνωρίζει κάθε στιγμή την ενέργεια του Θεού πίσω από τα γεγονότα.

Κατά τη διήγηση της Π. Διαθήκης, ο Ιωσήφ καταλαβαίνει την έννοια της ενέργειας του Θεού, εκ των υστέρων, μετά από πολλά χρόνια. Το νόημα των δύσκολων ετών μέσα στη φυλακή παραμένει για τον Ιωσήφ κρυφό έως το τέλος, σύμφωνα με

την αφήγηση της Π. Διαθήκης, ενώ το Κοράνιο τον παρουσιάζει να γνωρίζει βασικά κάθε στιγμή το σχέδιο του Θεού και την αιτία για την οποία συμβαίνουν διάφορα γεγονότα στη ζωή του.

Ακόμη και ο πατέρας του Ιωσήφ γνωρίζει, κατά το Κοράνιο, περισσότερα πράγματα από ό,τι βασικά θα ήταν ανθρωπίνως δυνατόν, όταν υποψιάζεται εκ των προτέρων, ότι ο Ιωσήφ πιθανόν να κατασπαραχθεί από κάποιο λύκο, προτού να του επιτρέψει να πάει με τ' αδέρφια του στον αγρό. Ακόμη και αργότερα δεν πιστεύει βασικά καθόλου ότι ο Ιωσήφ είναι νεκρός, σε αντίθεση με τον Ιακώβ της Βίβλου, αλλά περιμένει υπομονετικά την επιστροφή του γιου του. Ο Ιακώβ, κατά τη διήγηση της Π. Διαθήκης, δεν μπορεί ούτε καν να πιστέψει, ότι ο Ιωσήφ ζει ακόμη στην Αίγυπτο («και του ανήγγειλαν, λέγοντας: Ο Ιωσήφ βρίσκεται ακόμα στη ζωή, και είναι άρχοντας σε ολόκληρη τη γη της Αιγύπτου· και η καρδιά του λιποθύμησε· επειδή, δεν τους πίστευε» Γένεση 45/26).

Δεν ήταν σκλάβος, που υπέφερε

Αντίστοιχα και στην τιμητική θέση του, ως καλεσμένος από τον Θεό, ο Ιωσήφ του Κορανίου δεν υποφέρει ιδιαίτερα από τις δυσχέρειες των καταστάσεων της ζωής του και δεν είναι τελικά ένας αβοήθητος σκλάβος, αλλά ένας μνημένος γνώστης της παντοδύναμης ενέργειας του Αλλάχ. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός, ότι η αθωότητα του Ιωσήφ του Κορανίου, στην περίπτωση της προσπάθειας αποπλάνησής του από την γυναίκα του αφέντη του, αποδείχθηκε αμέσως, ενώ ο βιβλικός Ιωσήφ παρόλο ότι ήταν αθώος ρίχτηκε στο μπουντρούμι και δεν υπήρχε καμία δυνατότητα να αποδειχθεί η αθωότητά του.

Την ανέλιξή του, ως αντιβασιλιάς και διαχειριστής των αγαθών του Φαραώ, ο βιβλικός Ιωσήφ τη γνωρίζει μέσω του ελέους του Θεού του, ενώ στο Κοράνιο ο ίδιος απαιτεί αυτή τη θέση με τα λόγια: «Κάνε με διαχειριστή των αποθηκών με τις προμήθειες του κράτους! Θα είμαι καλός φύλακας και ενημερωμένος» (Σούρα 12, 55).

Ο πειρασμός του Ιωσήφ

Την προσπάθεια αποπλάνησής του από πλευράς της γυναίκας του αφέντη του, ο βιβλικός Ιωσήφ την αποκρούει με το να παρουσιάσει την αδικία που θα διάπραττε ενώπιον του Θεού και του αφέντη του: «επειδή είσαι η γυναίκα του· και πώς να πράξω αυτό το μεγάλο κακό, και να αμαρτήσω ενάντια στον Θεό;» (Γένεση 39/9).

Ο Ιωσήφ του Κορανίου λαβαίνει, αντιθέτως, ένα υπερφυσικό σημάδι, το οποίο τον προστατεύει από τον πειρασμό, όταν εκείνος βασικά είχε ήδη ενδώσει σε εκείνη τη γυναίκα (Σούρα 12,24).

6. Μαρία (Maryam)

Δίπλα στον Ιησού Χριστό, μεταξύ των προσώπων της Κ. Διαθήκης που αναφέρονται στο Κοράνιο, ρόλο παίζει η μητέρα Του. Η Μαρία (Maryam) περιγράφεται από το Κοράνιο συγκριτικά λεπτομερώς. Το Κοράνιο την αναφέρει ως «αδερφή του Ααρών» (Σούρα 19, 28), και γι' αυτό ο Μωάμεθ προφανώς την μπερδέψε με τη Μαρία (Mirjam) της Π. Διαθήκης.

Μερικοί σχολιαστές του Κορανίου είναι της άποψης, ότι το όνομα Maryam σημαίνει «η αγαθή» (al-âbida). Η Μαρία είναι η μόνη γυναίκα, η οποία

αναφέρεται στο Κοράνιο με το όνομά της, τη στιγμή που άλλες γυναίκες αναφέρονται αποκλειστικά ως «η γυναίκα του Λωτ», «η γυναίκα του Νώε». «η γυναίκα του Φαραώ» (Σούρα 66, 10+11).

Η Μαρία αναφέρεται στα περισσότερα σημεία, στο Κοράνιο, σε σχέση με τον Ιησού ως η μητέρα Του. Όταν αναφέρονται μαζί, τότε ο Ιησούς ως προφήτης κατέχει την υψηλότερη σημασία.

Εξάλλου, η Μαρία χαρακτηρίζεται στο Κοράνιο ως η «θυγατέρα του Αμράμ (Imran)» (Σούρα 66, 12), του οποίου το σόι επιλέχθηκε από τον Θεό, μεταξύ των ανθρώπων όλης της γης, όπως ο Αδάμ, ο Νώε, και το σόι του Αβραάμ» (Σούρα 3, 33). Στην Π. Διαθήκη ο πατέρας του Μωυσή, του Ααρών και της Μαριάμ, ονομάστηκε «Αμράμ» (Αριθμοί 26/59). Επίσης και η ομοιότητα των ονομασιών «Αμραμ» και «Imrân» υποδεικνύει τη σύγχυση που αναφέραμε προηγουμένως στο Κοράνιο των ονομάτων Μαριάμ (Maryam) και Μίριαμ (Mirjam).

7. Ο Ιησούς στο Κοράνιο, από την άποψη της ισλαμικής θεολογίας

Οι δύο όψεις της μουσουλμανικής χριστολογίας

Το Κοράνιο, σε 15 Σούρες, μεταφέρει κατά κάποιον τρόπο μία επιλεκτική εικόνα του Ιησού Χριστού. Καμία από αυτές τις Σούρες δεν επεξεργάζεται κατ' αποκλειστικότητα το πρόσωπο Ιησούς. Η εικόνα του Ιησού στο Κοράνιο δημιουργείται περισσότερο από μια ένωση 93 συνολικά διάσπαρτων εδαφίων.

Το έργο της διδασκαλίας του Ιησού δεν αναφέρεται στο Κοράνιο, αν κάποιος δεν θέλει να θεωρήσει την υπόδειξη ότι, ο Ιησούς ήρθε στη γη για να φέ-

ρει το Ευαγγέλιο στους ανθρώπους, ως υπαινιγμό για το έργο της διδασκαλίας του Ιησού. Σχετικά με το κάλεσμα των μαθητών του Ιησού και την ίδρυση της εκκλησίας της Κ. Διαθήκης, όπως και σχετικά με τις επιστολές που προορίστηκαν γι' αυτήν, καθώς και τα βιβλία, όπως οι Πράξεις των Αποστόλων ή η Αποκάλυψη, δεν υπάρχει καμία άλλη αναφορά μέσα στο Κοράνιο. Ακόμη και οι «μαθητές» αναφέρονται μόνον σε λιγοστά σημεία.

Παρόλο που το Κοράνιο απ' τη μια πλευρά απορρίπτει συγκεκριμένες βιβλικές διδασκαλίες σχετικά με τον Ιησού Χριστό (όπως η οντότητά Του ως Υιός του Θεού), παραδέχεται απ' την άλλη πλευρά ότι ο Ιησούς είχε έναν ασυνήθιστο ρόλο και σημασία, από την οποία θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι η σημασία αυτή κατά την οπτική γωνία μερικών απόψεων, προεκτείνεται και πέρα από τη σημασία του Μωάμεθ, αν δεν υπήρχε η άποψη της ισλαμικής θεολογίας για τον Μωάμεθ, τον τελευταίο και για την ανθρωπότητα σημαντικότερο προφήτη, ο οποίος με το κήρυγμα της αρχαιότερης θρησκείας της ανθρωπότητας, επανέφερε τον αληθινό μονοθεϊσμό.

Ο Ιησούς κατέχει και στο Κοράνιο, επίσης, ιδιαίτερους τιμητικούς τίτλους, οι οποίοι δεν έχουν αποδοθεί σε κανέναν άλλο προφήτη. Ο Ιησούς αναφέρεται με τους χαρακτηρισμούς «Λόγος Θεού» ή «Πνεύμα από αυτόν» (Σούρα 4,171), οι οποίοι χρησιμοποιούνται μόνον για Εκείνον. Θεραπεύει αρρώστους, ανασταίνει νεκρούς, όπως κανένας άλλος προφήτης και δημιουργεί ζωή από νεκρή ύλη, καθώς σχηματίζει πουλιά από πηλό και τους δίνει ζωή, ώστε να μπορούν να πετάξουν. Από την άλλη πλευρά ο Ιησούς, παρά τους ασυνήθιστους τίτλους και ικανότητές Του, κατατάσσεται και αυτός μαζί με τους υπόλοιπους απεσταλμένους του Θεού: «Ο Ιησούς Χριστός, ο γιος της Μαρίας

είναι μόνον ο απεσταλμένος του Θεού...» (Σούρα 4,171).

Κατά την άποψη του Κορανίου, ο Ιησούς ήταν μόνον ένας απεσταλμένος και φυσικά ήταν επίσης μόνον ένας άνθρωπος. Έφερε στους ανθρώπους μία Γραφή, το Ευαγγέλιο (αραβικά *injil*) και κήρυξε τον Λόγο του Θεού. Εκτός αυτού δεν είχε να εκπληρώσει καμία άλλη αποστολή. Δεν προηγείται των υπολοίπων απεσταλμένων και δεν στάλθηκε σε όλο τον κόσμο (όπως αργότερα ο Μωάμεθ), αλλά μόνον στον λαό Ισραήλ. Παρόλους τους περιορισμούς και τις εναντιώσεις προς την οντότητά Του ως Υιός Θεού, είναι φανερή η ιδιαίτερη θέση που κατέχει ο Ιησούς μέσα στο Κοράνιο.

Αναγγελία και Γέννηση του Ιησού – Ο Ιησούς το Σημείον

Μεταξύ των ιδιαίτερων και συχνότερων ονομασιών του Ιησού μέσα στο Κοράνιο, ανήκει και ο χαρακτηρισμός «Ιησούς, ο γιος της Μαρίας» (Σούρα 5,75). Αυτή η ασυνήθιστη προσθήκη ερμηνεύεται ως ένδειξη για τις ιδιαίτερες συνθήκες της γέννησης του Ιησού. Εκτός από τη Σούρα 3,45, το Κοράνιο αναφέρει λεπτομερώς στη Σούρα 19, τη Σούρα της «Μαρίας» (αραβικά *Maryam*), στα χωρία 16-36, τη γέννηση του Ιησού. Ένα «Πνεύμα» (αραβικά *rûh*) εμφανίζεται στη Μαρία και της αναγγέλλει τη γέννηση ενός γιου, ο οποίος θα δοθεί στους ανθρώπους από «έλεος» και ως «σύμβολο για τους ανθρώπους» (Σούρα 19,21).

Ο Olaf Schumann υποδεικνύει ιδιαίτερα, ότι ο Ιησούς ως μοναδικός προφήτης –και σε αντίθεση με τον Μωάμεθ– δεν πραγματοποιεί θαύματα, αλλά ο ίδιος είναι ένα Σημείο για την ανθρωπότητα, όπως η Σούρα 19,21 τονίζει². Ως ένα τέτοιο Σημείο

(αραβικά *aya*) αντιλαμβάνεται η μουσουλμανική θεολογία π.χ. ότι ο Ιησούς μίλησε στη γενέτειρά Του (Σούρα 19,30) και αργότερα σχημάτισε πουλιά από πηλό και τους έδωσε ζωή (Σούρα 3,49).

Με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια η Σούρα 21 με τον τίτλο «οι προφήτες» (αραβικά *al-anbiyâ'*), διατυπώνει στο χωρίο 91 σχετικά με τη Μαρία, «η οποία έκρυβε τη ντροπή της. Φυσήξαμε μέσα στο πνεύμα της και κάναμε εκείνην και το γιο της ένα Σημείο για τους ανθρώπους όλου του κόσμου» (Σούρα 21,91). Το γεγονός ότι ο Ιησούς ήταν ένα Σημείο (αραβικά *aya*) για τους ανθρώπους, παίζει στο Κοράνιο έναν ιδιαίτερο ρόλο.

Το κείμενο ξεκαθαρίζει, ότι ο Ιησούς δεν είχε πατέρα. Ο ρόλος του Θεού και του αγγέλου Γαβριήλ απλώς αγνοούνται. Ο προϊσλαμιστής σχολιαστής του Κορανίου Baidâwî χρησιμοποιεί για τον Ιησού μόνο μία ονομασία, ως γιο της Μαρίας («Ιησούς, γιος της Μαρίας»)³, αντί να αναφέρει τον πατέρα Του, επειδή δεν υπάρχει πατέρας και το όνομα της μητέρας αναφέρεται μόνον σε εκείνες τις περιπτώσεις, όπου ο πατέρας δεν είναι γνωστός.

Η Μαρία φέρνει τον Ιησού στον κόσμο, κάτω από έναν φοίνικα. Ο Ιησούς αρχίζει αμέσως μετά τη γέννησή Του να μιλάει μαζί της και να την ενθαρρύνει απαλύνοντας τον πόνο και τον φόβο της απέναντι στις συκοφαντίες των ομοεθνών της. Ο ίδιος ο Ιησούς εξηγεί τελικά στους συγχρόνους Του, τον λόγο για τον οποίο γεννήθηκε: «Είμαι ο υπηρέτης του Θεού. Μου παρέδωσε τη Γραφή και με έκανε προφήτη και όπου βρίσκομαι έχω την ευλογία Του. Απαίτησε από μένα την προσευχή και την ελεημοσύνη για όσο καιρό θα ζω...» (Σούρα 19,30-31).

Θαύματα του Ιησού

Το Κοράνιο δεν αναφέρει μόνον ότι ο Ιησούς –σε αντίθεση με τον Μωάμεθ– έκανε θαύματα, αλλά κάνει σαφές ότι ο Ιησούς πραγματοποίησε θαύματα, όσο κανένας άλλος προφήτης. Ο Ιησούς θεράπευε αρρώστους, ανάσταινε νεκρούς και δημιουργούσε ζωή από νεκρή ύλη. Κατά το Κοράνιο μόνον ο ίδιος ο Θεός έχει την ικανότητα να δημιουργήσει ζωή. Παρόλ' αυτά, ο Ιησούς δημιούργησε ζωή, όπως παρατηρεί το Κοράνιο, μόνον με «την άδεια του Θεού» (Σούρα 3,49, σύγκρινε 5,110)· δηλαδή, κατά τη μουσουλμανική αντίληψη, ως δημιούργημα κατ' εντολή του Δημιουργού.

Εκτός από αυτά τα θαύματα, ελάχιστα αναφέρονται στο Κοράνιο η ζωή του Ιησού. Η εμφάνισή Του σε διάστημα τριών ετών και οι δημόσιες ομιλίες Του –όπως για παράδειγμα Η Επί Του Όρους Ομιλία– δεν αναφέρονται καθόλου στο Κοράνιο. Οι μαθητές Του, των οποίων η νοουθεσία και προετοιμασία για το έργο της ίδρυσης της εκκλησίας μετά την ανάσταση και η ανάληψη του Ιησού, βρίσκονται στην Κ. Διαθήκη, στο επίκεντρο της διδασκαλίας του Ιησού, αναφέρονται στο περιθώριο του Κορανίου ως «βοηθοί του Θεού» (Σούρα 3,52), οι οποίοι πίστευαν στον Ιησού, σε αντίθεση με τους άπιστους ισραηλίτες. Τον αραβικό όρο για τους βοηθούς (*ansâr*), ο Μωάμεθ τον χρησιμοποίησε και για τους πρώτους ανθρώπους που πίστεψαν στη Μεδίνα, οι οποίοι κατά τον καιρό της μετοίκησης του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα (περίπου το 622 μΧ) επέστρεψαν στο Ισλάμ και ο Μωάμεθ τους είχε υποστηρίξει τότε στα πρώτα του χρόνια στη Μεδίνα.

Ιησούς – Πνεύμα Θεού

Ο Ιησούς στο Κοράνιο ονομάζεται επτά φορές «Πνεύμα του Θεού», ή «Πνεύμα από τον Θεό». Έτσι διαβάζουμε στη Σούρα 4,171, ότι ο Ιησούς Χριστός είναι «Πνεύμα από τον Θεό»: «Ο Ιησούς Χριστός, ο γιος της Μαρίας είναι μόνον ο απεσταλμένος του Θεού και ο Λόγος Του... και Πνεύμα από Εκείνον» (Σούρα 4,171).

Ο Ιησούς ως Πνεύμα του Θεού εμφυσήθηκε μέσα στη Μαρία (Σούρα 66,12) (αραβικά *nafaha* = εμφυσώ). Αλλά δεν είναι μόνον η δημιουργία του Ιησού που βρίσκεται σε άμεση σχέση με το Πνεύμα του Θεού. Αργότερα ο Θεός ενδυνάμωσε τον Ιησού σε ολόκληρη την επίγεια ζωή Του, με το Άγιο Πνεύμα: «... και έχουμε προσφέρει στον Ιησού, τον γιο της Μαρίας, τις προφανείς αποδείξεις και τον ενδυναμώσαμε με το Άγιο Πνεύμα» (Σούρα 2,87, σύγκρινε 2,253).

Το Άγιο Πνεύμα ως πρόσωπο και το έργο Του στη ζωή του πιστού χριστιανού, στον οποίο κατοικεί, όπως και η βιβλική πρόσκληση προς όλους τους ανθρώπους για συμφιλίωση με τον Θεό, δεν θεματοποιούνται μέσα στο Κοράνιο.

Η σταύρωση κατά το Κοράνιο

Ενόψει της κεντρικής έννοιας, η οποία περιέχει τη σταύρωση του Ιησού στην Κ. Διαθήκη, είναι ιδιαίτερα εμφανές, ότι ο Κοράνιο ασχολείται με αυτήν μόνον σε δύο χωρία (Σούρα 4,157-158). Ακόμη περισσότερο ξεχωρίζει το γεγονός, ότι το Κοράνιο δεν εξετάζει τη σημασία της σταύρωσης του Ιησού – ο Ιησούς αντικαταστάτης των καταδικασμένων σε θάνατο ανθρώπων, προς σωτηρία της εκκλησίας Του από την αμαρτία και την κρίση – ακόμη και στην περίπτωση της απολογητικής

οριοθέτησης έναντι των χριστιανών. Το Κοράνιο σιωπά με τον ίδιο τρόπο και απέναντι στις καιρίες βιβλικές αντιλήψεις σχετικά με την απώλεια όλων των ανθρώπων χωρίς Θεό, την κληρονομικότητα της αμαρτίας και τη δικαίωση των πιστών μπροστά στον Θεό.

Σημείο αναφοράς για τη διερεύνηση της αντίληψης και έννοιας της σταύρωσης του Ιησού, έτσι όπως παρουσιάζεται στο Κοράνιο και γίνεται αντιληπτή από τους μουσουλμάνους θεολόγους, αποτελεί το μοναδικό σημείο του Κορανίου σχετικά με το θέμα αυτό στη Σούρα 4,157-158, η οποία ευθύνεται για αρκετές, περαιτέρω προσπάθειες κατανόησης της σταύρωσης. Το σημείο αυτό αναφέρει σχετικά με τους Εβραίους: «... και αυτοί είπαν: θανατώσαμε τον Ιησού Χριστό τον γιο της Μαρίας και απεσταλμένο του Θεού. Αλλά στην πραγματικότητα δεν τον θανάτωσαν ούτε τον σταύρωσαν. Μάλλον εμφανίστηκε σ' αυτούς (κάποιος άλλος) που έμοιαζε σε Εκείνον, (έτσι ώστε να τον μεπερδέψουν με τον Ιησού και να τον θανατώσουν...) Και δεν Τον σταύρωσαν έχοντας βεβαιότητα (δηλαδή δεν μπορούν με βεβαιότητα να πουν, ότι ο Ιησούς ήταν Εκείνος που θανάτωσαν). Όχι, ο Θεός τον ανέβασε κοντά Του (στον ουρανό)»⁴.

Σε σχέση με τα εδάφια της σταύρωσης, γίνεται σαφές από τις αμέτρητες επεξηγήσεις επάνω στο θέμα, οι οποίες βρίσκονται εντός παρένθεσης, πόσο δύσκολη είναι η μετάφραση του εδαφίου. Δεν είναι σαφές από την ακριβή διατύπωση του κειμένου, αν το εδάφιο απορρίπτει γενικά την σταύρωση ή αν χρειάζεται να διατυπωθεί με άλλη προφορά. Παρά τις τόσες μεταφράσεις και ερμηνείες για τη Σούρα 4,157-158, η μουσουλμανική θεολογία απορρίπτει ομόφωνα, το γεγονός ότι ο Ιησούς πέθανε στον σταυρό και μέσω του θανάτου Του έγινε σωτηρία των ανθρώπων.

Επειδή η κλήση και ο ρόλος του Ιησού κατά το Κοράνιο, στην προκαθορισμένη Του θέση ως απεσταλμένος και προφήτης είναι περιορισμένη, απορρίπτεται σθεναρά και η βιβλική αντίληψη σχετικά με την Τριαδικότητα και την οντότητα του Ιησού σαν Υιός Θεού, ως απειλή προς το μονοθεϊσμό και προκύπτουν μεγάλες διαφορές μεταξύ της χριστιανικής και μουσουλμανικής αντίληψης σχετικά με την αμαρτία και τη λύτρωση.

Ενώ κατά την αντίληψη της Κ. Διαθήκης, η λύτρωση και η πρόσβαση στον Θεό πραγματοποιούνται μέσω του θανάτου του Ιησού Χριστού, ο Ιησούς του Κορανίου, ως απεσταλμένος του Θεού, ο οποίος είναι μόνον ένας άνθρωπος, δεν μπορεί να λυτρώσει τους άλλους ανθρώπους, άσχετα με ποιον τρόπο μπορεί να θανατώθηκε.

Ενώ κατά τη βιβλική παρουσίαση, ειδικά ο θάνατος του Ιησού στον σταυρό, σημαίνει έλεος, που ο άνθρωπος δεν αξίζει, κατά τη μουσουλμανική παρουσίαση, η λύτρωση (δηλαδή η πρόσβαση στον παράδεισο) είναι εφικτή μόνον μέσω της πίστης και υπακοής απέναντι στις εντολές του Θεού και υποταγής στο θέλημά Του. Κατά τη χριστιανική άποψη, η λύτρωση προέρχεται μόνον από τον Θεό, επειδή ο άνθρωπος δεν την αξίζει, αλλά την αποδέχεται ως δώρο του Θεού.

Γιατί το Κοράνιο δεν αποδέχεται το πρόσωπο του Ιησού ως Υιού του Θεού, καθώς και την Τριαδικότητα του Θεού;

Το πρόσωπο του Ιησού ως Υιού του Θεού ανήκει στις χριστιανικές αντιλήψεις, το οποίο ήδη ξεκάθαρα απορρίπτεται από το Κοράνιο. Η μουσουλμανική θεολογία υπογράμμισε αυτή την αντίληψη και την αιτιολόγησε, έτσι ώστε η δογματική άπο-

ψη για το πρόσωπο του Ιησού ως Υιού του Θεού να ανήκει έως σήμερα στα σημαντικότερα σημεία αντίθεσης μεταξύ Ισλάμ και Χριστιανισμού.

Κατά το Ισλάμ το πρόσωπο του Ιησού ως Υιού του Θεού κατανοείται ως μία εξ αίματος συγγένεια. Κατά την αντίληψη του Κορανίου, ο Θεός σύναψε σχέσεις με μία γυναίκα, τη Μαρία και έτσι γεννήθηκε ένας γιος. Η Σούρα 6,100-101 δίνει μαρτυρία γι' αυτή την αντίληψη της εξ αίματος καταγωγής του Ιησού από τον Θεό, τον Πατέρα Του: «Αλλά έθεσαν στην άκρη τον Θεό ως συνέταιρο, τα मु-αλά, τα οποία Εκείνος δημιούργησε. Και χρέωσαν σε Εκείνον μέσα στην αλλοφροσύνη τους, γιους και θυγατέρες. Ας είναι δοξασμένος! Στέκεται πάνω από όλα αυτά, που αυτοί αναφέρουν. Ο Δημιουργός του ουρανού και της γης, πώς μπορεί να έχει παιδιά, αφού δεν έχει σύζυγο και έχει δημιουργήσει τα πάντα;» (Σούρα 6,100-101). Παρόμοια και η Σούρα 10,68 και η Σούρα 19,88-92: «Αυτοί λένε: Ο Θεός έκανε παιδιά. Ας είναι δοξασμένος! Είναι Εκείνος, ο οποίος δεν εξαρτάται από κανέναν. Σε Αυτόν ανήκουν όλα όσα βρίσκονται στον ουρανό και στη γη» (Σούρα 10,68). «Λένε: ο ελεήμονας απέκτησε ένα παιδί. Εδώ πράξατε κάτι ανήκουστο. Σίγουρα οι ουρανοί θα διαχωριστούν, η γη θα διπλωθεί και τα βουνά θα συγκρουστούν το ένα με το άλλο, στο άκουσμα ότι ο ελεήμονας απέκτησε παιδί. Δεν είναι πρόπον για τον ελεήμονα η απόκτηση ενός παιδιού» (Σούρα 19,88-92).

Το ότι ο Θεός θα μπορούσε να αποκτήσει ένα παιδί, δείχνει για τον Μωάμεθ, την άγνοια εκείνων, οι οποίοι ισχυρίζονται κάτι τέτοιο. Είναι «ψέμα» (Σούρα 18,4-5). Πολύ περισσότερο, «δεν ταιριάζει στον Θεό η απόκτηση ενός παιδιού» (Σούρα 19,34) ή όπως συχνά διατυπώνουν οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι αναφέροντας τη Σούρα 112: «Μίλα, Αυτός, ο Θεός είναι Ένας! Ο Θεός είναι αιώνιος!

Δεν αποκτά, ούτε αποκτιέται! Δεν υπάρχει ούτε ένα πράγμα που να είναι ίδιο με Αυτόν!»⁵.

Η Αποκάλυψη, λοιπόν, κατά τη μουσουλμανική αντίληψη, δεν διαδραματίζεται μέσω ενός προσώπου. Η μετάδοση του θελήματος και των εντολών του Θεού πραγματοποιείται μέσω μιας μη προσωπικής αποκάλυψης, με το να στείλει ο Θεός τον άγγελο Γαβριήλ για να βοηθήσει στην αποστολή της Γραφής Του στη γη, η οποία προϋπήρχε στον ουρανό στην πρωτότυπή της μορφή, (αραβικά *umm al-kitâb*).

Το γεγονός ότι ο Ιησούς ως πρόσωπο, όφειλε να αποτελεί ο Ίδιος μια Αποκάλυψη του Θεού, δηλαδή ο ενσαρκωθείς Λόγος του Θεού που ήρθε στη γη, δεν ταιριάζει με τη μουσουλμανική άποψη, σχετικά με την αντίληψη για την αποστολή της Γραφής, η οποία προκύπτει, ενώ ο Θεός ο ίδιος παραμένει αμέτοχος και δεν συμμετέχει στα όσα διαδραματίζονται ουσιαστικά μέσα στην Αποκάλυψη.

Κατά τη δήλωση της Κ. Διαθήκης ο θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός δεν ντρέπεται να αποκαλεί τα παιδιά Του, φίλους (Ιωάννης 15/14-15) και αδελφούς (Εβραίους 2/11).

Κατά την αντίληψη του Κορανίου υπάρχει μία μεγάλη απόσταση μεταξύ ανθρώπου και Θεού. Δεν είναι ποτέ δυνατόν, ο άνθρωπος να γίνει αδελφός με τον Θεό.

Ο Ιησούς από την οπτική γωνία του Κορανίου και της μουσουλμανικής θεολογίας

1. Ο Ιησούς γεννήθηκε από την παρθένο Μαρία (Σούρα 19,16-33).
2. Είναι «ο Λόγος» του Θεού και «Πνεύμα από Εκείνον» (Σούρα 4,171).
3. Ο Ιησούς είναι ο «Μεσσίας» (Σούρα 3,45).

4. Ο Ιησούς φέρνει στους ανθρώπους μία Γραφή Αποκάλυψης, το Ευαγγέλιο (αραβικά *injil*) (Σούρα 5,110).
5. Επιβεβαιώνει την Πεντάτευχο (Σούρα 3,50).
6. Είναι ένας προφήτης του Θεού, ένας άνθρωπος. Ο Ιησούς κηρύττει στους ισραηλίτες την πίστη σε έναν Θεό (Σούρα 5,75).
7. Ο Ιησούς έκανε θαύματα με την άδεια του Θεού. Θεράπευσε αρρώστους, ανέστησε νεκρούς, ζωοποίησε νεκρή ύλη (Σούρα 5,110).
8. Ο Ιησούς είναι μόνον ένας άνθρωπος. Απορρίπτει το ότι Αυτός ή η μητέρα Του είναι θεοί. (Σούρα 5,116-117).
9. Ο Ιησούς είναι πρότυπο για τους ανθρώπους (Σούρα 43,57) και ένα σύμβολο για τον κόσμο (Σούρα 19,21).
10. Ο Ιησούς είναι ένας μάρτυρας, ο οποίος στην ημέρα της κρίσης θα σταθεί ενάντια σε όσους δεν Τον πίστεψαν (Σούρα 4,159).
11. Ο Ιησούς είναι κτίσμα, όταν ο Θεός είπε: «Γενηθήτω!» (Σούρα 3,47· 19,21).
12. Επιτρέπει μερικά πράγματα, τα οποία ο νόμος απαγορεύει (Σούρα 3,50).
13. Διδάσκει τον μονοθεϊσμό (Σούρα 3,51).
14. Έρχεται σε αντιπαράθεση με τους Εβραίους, οι οποίοι ήθελαν να τον θανατώσουν (Σούρα 3,54-55).
15. Ο Ιησούς έλαβε εντολή από τον Θεό, να εκτελέσει τη μουσουλμανική προσευχή και να κάνει ελεημοσύνη (Σούρα 19,31-32).
16. Στον Ιησού έχει δοθεί η ευλογία του Θεού (Σούρα 19,31).
17. Είναι ο «φερόμενος κοντά στον Θεό» (αραβικά *muqarrab*), δηλαδή ένας, τον οποίο το θεικό

έλεος έφερε κοντά στον Θεό.

18. Κατά τη, μουσουλμανική αντίληψη, ο Ιησούς ήταν αναμάρτητος, όπως όλοι οι άλλοι προφήτες.

Μερικά λάθη για τον Ιησού από την οπτική γωνία των μουσουλμάνων

1. Ο Ιησούς δεν πέθανε στον σταυρό (Σούρα 3,54-55), αλλά ο Θεός τον ανέβασε κοντά Του στον ουρανό (Σούρα 4,157-158).
2. Ο Ιησούς δεν αναστήθηκε.
3. Ο Ιησούς δεν είναι ο Λυτρωτής.
4. Ο Ιησούς, ναι μεν χαρακτηρίζεται ως Μεσσίας, δεν είναι όμως ο αναγγελθείς, κεχρισμένος της Π. Διαθήκης.
5. Ο Ιησούς δεν είναι ούτε Θεός (Σούρα 5,17) ούτε ένα ον όμοιο με τον Θεό, ούτε ο Υιός του Θεού (Σούρα 4,171). Αυτό το επιβεβαιώνει ακόμη και ο ίδιος (Σούρα 5,72).
6. Ο Ιησούς δεν είναι ο Κύριος (αραβικά *rabb*) (Σούρα 9,71).
7. Ο Ιησούς δεν είναι το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας (Σούρα 5,73).

¹ *Rudi Paret, Μωάμεθ, σελ. 120*

² *Olaf Schumann, Χριστός, σελ. 39*

³ Η ονομασία «γιος της Μαρίας» χρησιμοποιείται από το Κοράνιο 16 φορές. Δηλαδή, απίστευτα, αν λάβει κανείς υπόψη του τις 33 συνολικά αναφορές για τον Ιησού στο Κοράνιο.

⁴ *Rudi Paret, Κοράνιο, σελ. 76*

⁵ Η σχετική μετάφραση του *Olaf Schumann, Χριστός, σελ. 30*

Δ. ΒΟΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Πώς μπορούν οι χριστιανοί να συζητήσουν με τους μουσουλμάνους;

Για την ανάγκη της παρούσας στιγμής, οι συζητήσεις μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων, σχετικά με την πίστη στον Θεό είναι ήπιων τόνων, αλλά αναμφίβολα με πολύ σαφές περιεχόμενο – έτσι όπως πολύ καλά στο βιβλίο «Σαφήνεια και Καλή Γειτονία»– το παρουσίασε η Ευαγγελική Εκκλησία στη Γερμανία. Για τους χριστιανούς η αγάπη και η αλήθεια (Β' Ιωάννου 1/3) πρέπει να συμβαδίζουν, επειδή οι χριστιανοί επιθυμούν να ζουν «με αλήθεια στην αγάπη». Αυτό έχει μεγάλη σημασία για την παρουσίαση της χριστιανικής πίστης στους ανθρώπους που σκέφτονται διαφορετικά. Εδώ πρόκειται για μία εντολή της Κ. Διαθήκης, και όχι για μία σύγχρονη αδυναμία.

Κατά τη χριστιανική άποψη λοιπόν, το νόμισμα έχει δύο όψεις, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη σε έναν διάλογο και οι οποίες, συμπληρωματικά, ανήκουν μαζί.

Α. Ο διάλογος, στα πλαίσια μιας ειρηνικής αντιπαράθεσης, ειλικρινούς και υπομονετικής, προσεκτικής ακρόασης και συλλογής πληροφοριών,

αποτελεί μία χριστιανική αρετή.

Ένας διάλογος μεταξύ πεπεισμένων χριστιανών και οπαδών άλλων θρησκείων είναι εφικτός, όταν οι χριστιανοί ευχαρίστως συζητούν με τους άλλους σχετικά με την πίστη τους, ήρεμα («...να αγιάσετε τον Κύριο τον Θεό» μέσα στις καρδιές σας· και να είστε πάντοτε έτοιμοι σε απολογία με πραότητα και φόβο, προς καθέναν που ζητάει από σας λόγο για την ελπίδα που είναι μέσα σας· έχοντας αγαθή συνείδηση, ώστε, ενώ σας καταλαλούν σαν κακοποιούς, να καταντροπιαστούν αυτοί που συκοφαντούν την καλή σας εν Χριστώ διαγωγή» (Α' Πέτρου 3/15-16), ακούν προσεκτικά τους άλλους (Ιάκωβος 1/19), σε πολλούς τομείς της ζωής μαθαίνουν από τις εμπειρίες των άλλων (βλέπε ολόκληρο το βιβλίο των Παροιμιών) και είναι έτοιμοι ανά πάσαν στιγμή να θέσουν τον εαυτό τους και τη συμπεριφορά τους υπό εξέταση. Σε αυτό το σημείο έχουμε τη βιβλική εντολή: «Αν είναι δυνατόν, όσον αφορά το δικό σας μέρος, να ειρηνεύετε με όλους τούς ανθρώπους» (Ρωμαίους 12/18).

Β. Ο Διάλογος, που γίνεται ως καθήκον στα πλαίσια της απαίτησης του Ιησού για την αλήθεια ή ως καθήκον στα πλαίσια του ευαγγελισμού, είναι αδιανόητος χωρίς να γίνει σωστή ανάλυση του Χριστιανισμού.

Όταν κατά τον διάλογο γίνεται κατανοητό ότι, η βαθύτερη απαίτηση του Ιησού Χριστού για την αλήθεια (Ιωάννης 14/6), για το Ευαγγέλιο (Ρωμαίους 1/16-17 & 2/16) και για τον σωτήριο Λόγο του Θεού (Β' Τιμόθεον 3/16-17, Εβραίους 4/12-13, Ιωάννης 17/17), κατά τη συζήτηση με πιστούς άλλων θρησκείων, είτε προσωρινά είτε κατά βάση τίθεται εκτός ισχύος, ώστε η Αποκάλυψη του Θεού

εν Χριστώ και η Αποκάλυψη του Ευαγγελίου της Βίβλου να τίθενται στο ίδιο επίπεδο με τις αποκαλύψεις άλλων θρησκειών, τότε ένας τέτοιος διάλογος δεν έχει σχέση με την ουσία του Χριστιανισμού και διανοητικά δεν είναι ειλικρινής απέναντι στους άλλους.

Και οι δύο πλευρές ανήκουν μαζί, επειδή μία θέση κριτικής απέναντι στους άλλους και μία συναναστροφή σε ατμόσφαιρα ήπιων τόνων και σεβασμού με εκείνους, είναι πράγματα που για τους χριστιανούς δεν αποκλείονται, αλλά περικλείονται.

Όταν ο Παύλος στην Αθήνα απολογούνταν μπροστά στους φιλόσοφους εκείνης της εποχής «το πνεύμα του παροξυνόταν μέσα του», όταν είδε όλα εκείνα τα ειδωλολατρικά αγάλματα των Αθηναίων (Πράξεις των Αποστόλων 17/16). Και όμως, άρχισε την κριτική ομιλία του με τις λέξεις: «Άνδρες Αθηναίοι, σας βλέπω, από κάθε πλευρά, στο έπακρον θεολάτρεις» (Πράξεις των Αποστόλων 17/22). Πόσο μάλλον, λοιπόν, πρέπει να ισχύει το ίδιο, όταν χριστιανοί συνομιλούν με οπαδούς μιας μονοθεϊκής παγκόσμιας θρησκείας.

Η κλασική δικαιολογία κάθε χριστιανικής «Απολογητικής» (= λογικής υπεράσπισης της χριστιανικής πίστης) εκφράζεται με τα λόγια του Πέτρου: «Να είστε πάντοτε έτοιμοι σε απολογία με πραότητα και φόβο, προς καθέναν που ζητάει από σας λόγον για την ελπίδα που είναι μέσα σας· έχοντας αγαθή συνείδηση, ώστε, ενώ σας καταλαλούν σαν κακοποιούς, να καταντροπιαστούν αυτοί που συκοφαντούν την καλή σας εν Χριστώ διαγωγή» (Α΄ Πέτρου 3/15-16).

Εδώ φαίνεται ξεκάθαρα, απ' τη μία πλευρά μεν

η αναγκαιότητα της μαρτυρίας, αν όχι και η απολογητική (απολογητική εδώ είναι η ομιλία υπεράσπισης σε δικαστήριο), απ' την άλλη δε πλευρά, η αναγκαιότητα για «πραότητα και σεβασμό» προς την αξιοπρέπεια του άλλου ανθρώπου. Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου δεν επιτρέπει στους χριστιανούς να κρύψουν την ελπίδα τους, αλλά να εκφραστούν με σαφήνεια, να εξηγήσουν και, επίσης, να την υπερασπιστούν. Η ίδια αξιοπρέπεια, όμως, απαγορεύει στους χριστιανούς να καταπατήσουν την αξιοπρέπεια του συνομιλητή, που θέτει ερωτήσεις, σε περίπτωση που αυτός δεν ρωτάει με θετικά κίνητρα.

Σύμφωνα δε τα εδάφια στην Επιστολή Α' Πέτρου 3/15-16 οι άνθρωποι δεν μιλούν απευθείας με τον Θεό, όταν μιλούν με χριστιανούς. Ναι μεν, οι χριστιανοί μπορούν ασφαλώς να γίνουν αγγελιοφόροι του Θεού και να δώσουν μαρτυρία για την ελπίδα που έχουν μέσα τους, είναι όμως παρόλ' αυτά και αυτοί απλώς άνθρωποι, οι οποίοι δεν κατάφεραν να λυτρωθούν εξαιτίας της δικής τους αρετής, αλλά μόνον και μόνον διαμέσου της χάριτος του Θεού. Η επιθυμία των χριστιανών είναι όλοι οι άνθρωποι να συνάψουν ειρήνη με τον Θεό, να λάβουν τη συγχώρησή Του και να Τον εμπιστευτούν ως τη μοναδική αλήθεια. Δεν έχουν αμαρτήσει όμως απέναντι σε μας, άρα δεν οφείλουν να γονατίσουν μπροστά σε μας και να απολογηθούν. Δεν είμαστε εμείς η Αλήθεια ούτε όσα λέμε υπάγονται στο κράτος της Αλήθειας. Οι χριστιανοί δεν γνωρίζουν τα πάντα, αλλά είναι φυσιολογικοί άνθρωποι, οι οποίοι εφόσον διαθέτουν ιδιαίτερες γνώσεις σχετικά με την αποκαλυμμένη Αλήθεια, που είναι ο Ιησούς Χριστός και τα ιστορι-

κά Του γεγονότα, δίνουν τη μαρτυρία τους.

Οι χριστιανοί βλέπουν πάντα τους άλλους ανθρώπους ως όντα καθ' ομοίωση του Θεού, ακόμη και αν έχουν τελείως διαφορετική άποψη. Στον χριστιανισμό διαχειρίζονται τα δικαιώματά τους, όχι επειδή είναι χριστιανοί, αλλά επειδή είναι άνδρες και γυναίκες, τους οποίους ο Θεός δημιούργησε κατ' εικόνα και ομοίωσή Του. Υπάρχουν θρησκείες, οι οποίες αναγνωρίζουν ανθρώπινα δικαιώματα μόνον στους οπαδούς τους, ενώ οι χριστιανοί αντιθέτως υπερασπίζονται ακόμη και τα ανθρώπινα δικαιώματα των εχθρών τους, προσεύχονται γι' αυτούς και τους αγαπούν.

Σε μία εποχή, που οι εξτρεμιστές μουσουλμάνοι βασανίζουν τους χριστιανούς, θα ήταν εύκολο να δείξουμε με το δάχτυλο τους μουσουλμάνους και να τους ζητήσουμε λόγο για τις πράξεις των ομοθρήσκων τους. Όμως, η χριστιανική Πίστη περιέχει σε μεγάλο βαθμό αυτοκριτική, όπως ήδη έχουμε δει. Ευχαρίστως θα λέγαμε ως χριστιανοί μαζί με τον Φαρισαίο: «σ' ευχαριστώ, Θεέ, ότι δεν είμαι όπως και οι λοιποί άνθρωποι...», αλλά σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ιησού πρέπει να μιλάμε όπως ο τελώνης: «Θεέ μου, σκέπασε με έλεος εμένα τον αματωλό» (Λουκάς 18/11-13). Το πρώτο ερώτημα για μας τους χριστιανούς, λοιπόν, δεν πρέπει να είναι: «τι κάνουν οι άλλοι άνθρωποι;», αλλά ακόμη και όταν εισπράττουμε ψευδείς κατηγορίες να ρωτάμε τον εαυτό μας: «Είμαστε πράοι και δείχνουμε σεβασμό προς τους συνανθρώπους μας;»

Η πραότητα δεν είναι μόνον μία αναγκαστική συνέπεια του ότι αναγγέλλουμε τον Θεό της αγάπης, ώστε να οφείλουμε και να επιθυμούμε να αγαπάμε τον πλησίον μας, αλλά μία συνέπεια της

επίγνωσης του ότι είμαστε μόνον ελεημένοι αμαρτωλοί, και δεν είμαστε θεοί. Ο αντιδικός μας πρέπει να συμφιλιωθεί με τον Θεό και όχι με μας. Γι' αυτό μπορούμε πάντα ταπεινά να υποχωρούμε και να παραδεχόμαστε τις περιορισμένες μας ικανότητες και την ανεπάρκειά μας. Αυτό μας απαγορεύει να αντιμετωπίσουμε τον οποιονδήποτε ως κατώτερο άνθρωπο ή ως πνευματικά κατώτερον. Ο Παύλος λέει: «Να έχετε το ίδιο φρόνημα ο ένας προς τον άλλον· να μη υψηλοφρονείτε, αλλά να συγκαταβαίνετε στους ταπεινούς· να μη φαντάζεστε τον εαυτό σας φρόνιμους» (Ρωμαίους 12/16). Η εντολή του Θεού και οι εντολές των ανθρώπων της εκάστοτε θρησκευτικής παράδοσης και κουλτούρας διαχωρίζονται αυστηρά από τον Ιησού (π.χ. Μάρκος 7/1-15). Ο χριστιανός δεν επιτρέπεται να παρουσιάζεται με την απαίτηση να γνωρίζει την αλήθεια για όλα τα θέματα και να την εκπροσωπεί, αλλά μπορεί, ως άνθρωπος υποκείμενος σε λάθη, να έχει μοναδική απαίτηση, ο συνομιλητής του να αναλάβει την ευθύνη του μπροστά στην εντολή του Θεού.

Στο σημείο αυτό κρύβεται ο κίνδυνος, οι «πιστοί στη Βίβλο» χριστιανοί, να περιορίσουν «τον φονταμενταλισμό» τους (άσχετα από το αν τους αρέσει ή όχι ο χαρακτηρισμός) και όχι στο περιεχόμενο της μηνύματος του Ιησού Χριστού και να τον μετατρέψουν σε ένα στίλ χωρίς αγάπη, που γνωρίζει τα πάντα καλύτερα. Ειδικά με μία δογματικά ξεκάθαρη θέση, οι χριστιανοί έχουν μεγάλες ευκαιρίες στα πλαίσια της συζήτησής τους με τους μουσουλμάνους, επειδή ένας πεπεισμένος μουσουλμάνος προτιμά να συζητά με έναν πεπεισμένο, παρά με έναν φιλελεύθερο χριστιανό,

έναν κουλτουριάρη, ο οποίος δεν γνωρίζει καλά τα περί της Πίστης που πρεσβεύει ή με έναν άθεο. Για έναν πεπεισμένο μουσουλμάνο παραμένει αδιανόητο, για παράδειγμα, το ότι ένας χριστιανός θεολόγος αρνείται τη γέννηση του Χριστού από μία παρθένο, παρόλο που η Κ. Διαθήκη μιλάει γι' αυτό, (το ίδιο και το Κοράνιο, στις Σούρες 3,19-66,12). Ένας διάλογος στα πλαίσια της ετοιμότητας ενός συνομιλητή να εγκαταλείπει θέσεις Διδαχής και Πίστης, είτε βιαστικά είτε επειδή θέλει να φανεί ευχάριστος στον άλλον, δεν είναι ένας διάλογος που επιδιώκεται ή γίνεται σεβαστός από έναν μουσουλμάνο.

Οι μεγάλες, όμως, ευκαιρίες που έχουν οι πεπεισμένοι χριστιανοί στις συζητήσεις τους με τους μουσουλμάνους, εξαφανίζονται, όταν το ύφος τους εκπέμπει υπεροψία, αλαζονεία, έλλειψη αγάπης και ενδιαφέροντος για τον συνομιλητή ή όταν θέτουν την εθνικότητα ή την πολιτική πάνω από την προσωπική γνωριμία.

Μεταξύ των κοινών στοιχείων του Χριστιανισμού και του Ισλάμ πρέπει να επισημανθεί μία παρατήρηση. Όταν οι μουσουλμάνοι ξεκινούν μία συζήτηση με τους χριστιανούς, περιγράφουν συχνά τα κοινά τους σημεία. Το πρόβλημα είναι μόνον, ότι με την περιγραφή τους αυτή έχουν ήδη αναφέρει όλα όσα ήσαν ουσιαστικά γι' αυτούς, ενώ αντιθέτως οι χριστιανοί, ναι μεν μοιράζονται παρόμοιες δηλώσεις, όμως οι δηλώσεις αυτές δεν αποτελούν γι' αυτούς και όλα όσα είναι γι' αυτούς ουσιαστικά. Επειδή, οι χριστιανοί δεν πιστεύουν απλά σε έναν Δημιουργό, ο Οποίος θέλει από μας να κάνουμε το θέλημά Του, αλλά πιστεύουν σε έναν Τριαδικό Θεό, του Οποίου η δεύτερη προσω-

πικότητα είναι ο Ιησούς Χριστός που έφερε τη λύτρωση, αφού ο άνθρωπος μόνος του δεν μπορούσε να απελευθερωθεί από τα δεσμά της αμαρτίας. Αυτά όμως τα πράγματα, που είναι απαραίτητα για τους χριστιανούς, δεν εμφανίζονται στη λίστα με τα κοινά σημεία μεταξύ Ισλάμ και Χριστιανισμού.

Με άλλα λόγια: Αν καταχωρήσουμε τα κοινά σημεία, εκείνα που είναι απαραίτητα για τους μουσουλμάνους, τα έχουν ήδη εκφράσει, αντίθετα, ενώ για τους χριστιανούς, τα περισσότερα από τα οποία είναι απαραίτητα γι' αυτούς δεν τα έχουν ακόμα εκφράσει, επειδή τα κοινά σημεία, ότι εμείς πιστεύουμε σε έναν Δημιουργό, στη σωτηρία μέσω του Ιησού Χριστού, μένουν ολοκληρωτικά εκτός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ

Alle Internet-Links wurden –sofern nicht anders angegeben– am 28.02.2014 auf ihre Gültigkeit überprüft.

Μη μουσουλμανικές μεταφράσεις του Κορανίου και Σχολίων για το Κοράνιο

- <http://www.koransuren.de/> (Suchfunktion in verschiedenen Übersetzungen)
- www.koran-hoerbuch.de/html/kostenlos.html (Hörbuch mit älterer Übersetzung)
- Eine Beurteilung der Koranausgaben findet sich bei: Stefan Jakob *Wimmer*/Stephan *Leimgruber*, Von Adam bis Muhammad: Bibel und Koran im Vergleich, Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk 2005, S. 68-72
- Adel Theodor *Khoury* (Übers.), Der Koran, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2007²
- *ders.*, Der Koran Arabisch-Deutsch. Übersetzt und kommentiert, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2004
- *ders.*, Der Koran Arabisch-Deutsch. Übersetzung und wissenschaftlicher Kommentar. 12 Bände, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1990-2001
- Rudi *Paret* (Übers.), Der Koran, Stuttgart: Kohlhammer 2007¹⁰
- Rudi *Paret*, Der Koran: Kommentar und Konkordanz, Stuttgart: Kohlhammer 2005⁷

Μουσουλμανικές μεταφράσεις του Κορανίου και Σχόλια για το Κοράνιο

- islam.de/25.php (Text mit Suchfunktion)

- www.quranexplorer.com/quran (Text und Hörbuch mit Suchfunktion in Englisch)
- <http://www.altafsir.com/> (Klassischer Kommentar auf Englisch mit Suchfunktion)
- Weitere englische Übersetzungen von klassischen Koran-kommentaren kann man im Internet unterdem Stichwort »Tafsir« finden.
- Eine thematische Zusammenstellung von Koranversen in deutscher Übersetzung findet sich in: Lan *Tabur*, Themenregister des Al-Qur'an Al-Karim, Köln: Islamische Bibliothek, 1993, speziell zum Koran selbst S. 799-814. Das Buch wird auf wechselnden Webseiten auch zum Download einzelner Begriffe angeboten, zuletzt unter muslimcity.org. Man kann es im Internet unter »Lan Tabur« finden.
- Eine kürzere thematische Auswahl von Koranversen findet sich in George M. *Lamsa*, Der Koran in Kürze, Freiburg: Edition Synthese 2001 (engl. Original 1949)
- Eine Beurteilung der Koranausgaben findet sich bei: *Wimmer/Leimgruber*, Adam, S. 68-72
- Die beste Gegenüberstellung von parallelen Texten in Bibel und Koran findet sich ebd.
- Hazrat Mirza Nasir *Ahmad* (Hg.), Der Heilige Qur'an: Arabisch und Deutsch, Frankfurt: Ahmadiyya Muslim Jamaat... 1996⁶
- Die Bedeutung des Korans. 30 Teile, München: SKD Bavaria Verlag 1992 ff.
- Ahmad von *Denffer* (Übers.), Der Koran, München: Islamisches Zentrum 2003⁹
- Murad *Hofmann* (Hg.), Der Koran, Kreuzlingen: Hugendubel 2007
- Muhammad *Ibn Rassoul* (Übers.), Der heilige Coran, Qom: Ansariyan 2003

**Ουδέτερες και επιστημονικές εργασίες
για το Κοράνιο και το Ισλάμ**

- www.unc.edu/~cernst/quranstudy.htm (Verzeichnis von wissenschaftlichen Quellen im Web zu Koran und Islam)
- de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_des_Korantextes
- Die klassische Darstellung der islamischen Dogmatik aus den Quellen ist: Hermann *Stieglecker*, Die Glaubenslehren des Islam, Paderborn: Schöningh 1962
- A. J. *Arberry*, Revelation and Reason in Islam, London: George Allen & Unwin Ltd. 1957
- Richard *Bell*/William M. *Watt*, Introduction to the Qur'an, Edinburgh: University Press 1970/1977
- Hartmut *Bobzin*, Der Koran: Eine Einführung, München: C. H. Beck 2007
- Johan *Bouman*, Gott und Mensch im Koran, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1977
- Heribert *Busse*, »Grundzüge der islamischen Theologie und der Geschichte des islamischen Raumes«, in: Werner *Ende*/Udo *Steinbach* (Hg.), Der Islam in der Gegenwart, München: Verlag C.H. Beck 1996⁴, S. 17-53
- Michael *Cook*, Der Koran: Eine kurze Einführung, Stuttgart: Reclam 2002
- Louis *Gardet*, Der Islam, Köln: J. P. Bachem 1968
- Tilman *Nagel*, Der Koran, Einführung - Texte - Erläuterungen, München: C.H.Beck 1998³
- Ursula *Neumann* (Hg.), Islamische Theologie, Hamburg: Edition Körber-Stiftung 2002
- Rudi *Paret* (Hg.), Der Koran, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1975
- *ders.*, Mohammed und der Koran, Stuttgart: Kohlhammer 2005⁹
- Ursula *Spuler-Stegemann*, Die 101 wichtigsten Fragen: Islam, München: C. H. Beck 2007
- Colin *Turner*, The Koran: Critical Concepts in Islamic Studies, London: RoutledgeCurzon, 2004
- Josef *van Ess*, »Verbal Inspiration? Language and Revelation in Classical Islamic Theology«, in: *Wild*, Qur'an, 1996

- S. 177-194 (s. unten)
- Stefan *Wild* (Hg.), *The Qur'an as Text*, Leiden: E. J. Brill 1996
  - Hans *Zirker*, *Der Koran*, Primus: Darmstadt 1999¹; 2007²

Ουδέτερες και επιστημονικές εργασίες με αντικείμενο τη σύγκριση μεταξύ Βίβλου και Κορανίου

- Heribert *Busse*, *Die theologischen Beziehungen des Islam zu Judentum und Christentum*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1988
- Günter *Riße*, »Gott ist Christus, der Sohn der Maria«. Eine Studie zum Christusbild im Koran, Bonn: Borengässer 1989
- Heinrich *Speyer*, *Die biblischen Erzählungen im Qoran*, Hildesheim: Georg Olms Verlag 1988
- Johann-Dietrich *Thyen*, *Bibel und Koran: Eine Synopse gemeinsamer Überlieferungen*, Köln: Böhlau 2000³

Μουσουλμανικές εργασίες για το Κοράνιο και το Ισλάμ

- www.unc.edu/~cernst/quranstudy.htm (Verzeichnis von wissenschaftlichen Quellen im Web zu Koran und Islam)
- muhammad.islam.de (Leben Muhammads)
- Eine representative Darstellung der islamischen Auffassung vom Koran findet sich in der »Einführung« im Anhang von Muhammad *Ibn Rassoul*, *Die ungefähre Bedeutung des AI-Qurán Al-Karim in deutscher Sprache*, Köln: Islamische Bibliothek 2000²³, »Einführung«, S. 562-575 (Anhang)
- Muhammad Salim *Abdullah*, *Islam: Für das Gespräch mit Christen*, Altenberge: Verlag für Christlich-Islamisches Schrifttum 1990³,
- *ders.*, *Islam: Muslimische Identität und Wege zum Gespräch*, Düsseldorf: Patmos 2002
- Abu I-Hasan *An-Nadwi*, *Prophetengeschichten aus dem Koran*, Braunschweig: Ed. Minarett 2006
- Imam *An-Nawawi*, *Der rechte Umgang mit dem Koran*,

- Freiburg: Spohr 2001
- Mehdi *Bazargan*, Und Jesus ist sein Prophet: Der Koran und die Christen, München: C. H. Beck 2006
  - Hüseyin Ilker Çinar. Maria und Jesus im Islam: Darstellung anhand des Korans und der islamischen kanonischen Tradition ..., Wiesbaden: Harrassowitz 2007
  - Azzedine *Guellouz*, Der Koran, Bergisch Gladbach: Bastei-Lübbe 1998
  - Murad *Hofmann*, Der Islam, Kreuzlingen: Hugendubel 2001
  - *ders.*, Der Islam als Alternative, München: Diederichs 1999⁴
  - *ders.*, Der Islam im 3. Jahrtausend, Kreuzlingen: Hugendubel 2000
  - Muhammad Hussain *Haikal*, Das Leben Muhammads, Siegen: Dr. Kermani 1987
  - *Ibn Ishaq*, Das Leben des Propheten, Kandern: Spohr 2004
  - Muhammad *Ibn Rassoul*, Lan Tabur: Themenregister des Al-Qur'an al-karim, Köln: Islamische Bibliothek 1992
  - *ders.* (Hg.), As-Salah: Das Gebet im Islam, Köln: Islamische Bibliothek 1995³
  - Lobna *Ismail*, Herz des Islam: Eine Einführung in die Religion der Muslime, Hildesheim: Olms 2007
  - Hayrettin *Karaman*, Erlaubtes und Verwehrt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfi 1996³
  - Zaynab *Khamehi* (Hg.), Die 99 Namen Gottes in Zeugnissen aus Islam, Christentum und Judentum, Düsseldorf: Patmos 2008
  - Bustami Mohamed *Khiri*, »The Qur'an and Science: The Debate on the Validity of Scientific Interpretations«, in: Colin Turner, Koran, S. 297-312 [zuerst in *Journal of Qur'anic Studies* 2 (2000), S. 19-35]
  - Adel-Theodor *Khoury* (Übers.), So sprach der Prophet. Worte aus der islamischen Überlieferung, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1988
  - George M. *Lamsa*, Der Koran in Kürze. Ein leichter Zugang

- zum heiligen Buch der Muslime, Freiburg: Verlag Hans-Jürgen Maurer 2001
- Sayyid A. A. *Maudoodi*, Weltanschauung und Leben im Islam, Leicester: Islamic Foundation 1978
  - Hamid *Molla-Djafari*, Gott hat den schönsten Namen, Frankfurt: Lang 2001
  - Abdul R. *Röseler*, Betrachtungen eines deutschen Muslim über den Islam, Hamburg: Islamisches Zentrum 1978
  - Sohaib *Sultan*, Der Koran für Dummies, Weinheim: Wiley-VCH-Verlag 2006
  - WDR (Hg.), Der Koran: Ein fremdes Heiligtum entdecken. Einführung von Abdoldjavad Falaturi, Köln: WDR 1994
  - Yüksel *Yucelen*, Was sagt der Koran dazu?, München: dtv 2001⁵
  - Nasr Hamid Abu *laid*, Ein Leben mit dem Islam, Freiburg: Herder 2001
  - Amir M. A. *Zaidan*, Al-Aqida: Einführung in die zu verinnerlichenden Inhalte des Islam, Marburg: Muslim Studenten Vereinigung in Deutschland 1997

Χριστιανικές εργασίες για το Κοράνιο και το Ισλάμ και για σύγκριση μεταξύ Βίβλου και Κορανίου

- www.answering-islam.de
- www.lausannerbewegung.de/index.php?p=14
- www.orientdienst.de
- Johan Bouman, Christen und Moslems. Glauben sie an einen Gott? Gemeinsamkeiten und Unterschiede, Gießen: Brunnen 1993
- *ders.*, Das Wort vom Kreuz und das Bekenntnis zu Allah. Die Grundlehren des Korans als nachbiblische Religion, Frankfurt: Otto Lembeck 1980
- Joachim *Gnilka*, Bibel und Koran: Was sie verbindet, was sie trennt, Freiburg: Herder 2004
- Hanna *Josua* (Hg.), ALlein der Gekreuzigte. Das Kreuz im Spannungsfeld zwischen Christentum und Islam, Holzgerlingen: Hänssler 2002
- Klarheit und gute Nachbarschaft: Christen und Muslime in

Deutschland: Eine Handreichung des Rates der EKD. Kirchenamt der EKD: Hannover 2006; auch zum Download unter www.ekd.de/download/ekd_texte_86.pdf

- Jürgen *Kuberski*, Mohammed und das Christentum, Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft 1987
- Hans *Küng*, Der Islam: Wesen und Geschichte, München: Piper 2007
- Steven *Masood*, The Bible and the Quran: A Question of Integrity, Carlisle: OM 2001
- Ulrich *Neuenhausen*, »Das heilige Buch des Islam«, in: *Bibel und Gemeinde* 102 (2002) 1, S. 53-63
- Christine *Schirrmacher*, Der Islam. 2 Bde., Holzgerlingen: Hänssler 2003²
- *dies.*, Der Islam: Eine Einführung, Johannis: Lahr 2005
- *dies.*, Islam und christlicher Glaube: Ein Vergleich, Holzgerlingen: Hänssler 2006
- *dies.*, The Islamic View of Major Christian Teachings, Hamburg: RVB 2001
- *dies.*, »Der Einfluss der europäischen Bibelkritik auf die muslimische Apologetik«, in: *Fundamentum* 1/1995, S. 66-84 (= »The Influence of Higher Bible Criticism on Muslim Apologetics in the Nineteenth Century«, in: Jacques *Waardenburg*, Muslim Perceptions of Other Religions, Oxford University Press: New York/Oxford 1999, S.270-279)
- *dies.*, »Die Muslime und ihre Heilige Schrift - dargestellt an der Frage nach Frieden und Gewaltbereitschaft«, Vortrag in Leverkusen 2003. www.ekir.de/lutherkonvent/Ziele/schirrm2.htm
- Thomas *Schirrmacher*, »Bibel und Koran als >Wort Gottess Das Offenbarungs- und Inspirationsverständnis im Christentum und Islam«, in: *Islam und christlicher Glaube - Islam and Christianity* 5 (2005) 1, S. 5-15, auch als MBS-Text 80 (2006) unter www.bucer.eu
- *ders.*, Feindbild Islam: Am Beispiel der Partei »Christliche Mitte«, VTR: Nürnberg 2003
- *ders.*, »Missio Dei«, in: Klaus W. *Müller* (Hg.). Mission im Islam: Festschrift für Eberhard Troeger, VTR: Nürnberg &

- VKW: Bonn 2007, S. 165-188
- Olaf *Schumann*, *Der Christus der Muslime: Christologische Aspekte in der arabisch-islamischen Literatur*, Köln: Böhlau Verlag 1988
  - Ernst *Schrupp* (Hg.), *Mit Muslimen im Gespräch*, R. Brockhaus: Wuppertal 2002
  - Eberhard *Troeger*, *Die Herausforderung des Islam*, VTR: Nürnberg 2007
  - *ders.*, *Der Islam bei uns: Ängste und Erwartungen zwischen Christen und Muslimen*, Gießen: Brunnen 2007
  - *ders.*, *Der Islam: Was Christen wissen sollten*, Wuppertal: R. Brockhaus 2002
  - *ders.*, »Offenbarung Allahs oder Worte Muhammads? Zum Problem der Geschichtlichkeit des Korans«, in: *Islam und christlicher Glaube* 5 (2005), S. 16-22
  - Karl-Wolfgang *Tröger*, *Bibel und Koran: Was sie verbindet und unterscheidet*, Berlin: Ev. Haupt-Bibelgesellschaft 2004
  - Christian W. *Troll*, *Muslime fragen, Christen antworten*, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag 2003
  - Stefan Jakob Wimmer/Stephan *Leimgruber*, *Von Adam bis Muhammad: Bibel und Koran im Vergleich*, Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk 2005

Λεξικά για το Ισλάμ

- Ralf *Elger*, *Kleines Islam-Lexikon*, München: C. H. Beck 2006⁴
- Adel Th. *Khoury* (Hg.), *Lexikon religiöser Grundbegriffe: Judentum Christentum Islam*, Wiesbaden: Marix 2007
- *ders.* u.a. (Hg.), *Islam-Lexikon A-Z*, Freiburg: Herder 2006
- Christine Schirmmacher, »Lexikon des Islam« usw., in: *Harenberg Lexikon der Religionen*, Düsseldorf: Harenberg Verlag 2002, S. 428-549
- *Wissenschaftliche Lexika in englischer Sprache:*
- *Encyclopedia of Islam*. 12 Bde. Leiden: Brill 1960-2004 (auch als CD-ROM und Internetversion; die ältere deutsche

- »Enzyklopädie des Islam« von 1926 ff ist stark veraltet)
- Hamilton Alexander Rosskeen Gibb/Johannes H. Kramers, Concise Encyclopedia of Islam, Boston: Brill 2001
  - Richard C. Martin, Encyclopedia of Islam and the Muslim World. 2 Bde., New York: Macmillan 2004

Εκδόσεις της Βίβλου

- www.bibel-online.net (Lutherübersetzung von 1984)
- www.bibleserver.de/www.bibleserver.com (neun deutsche Übersetzungen, viele andere Sprachen)
- www.diebibel.de (zwölf deutsche Übersetzungen, viele andere Sprachen)
- https://www.bibelwerk.de/shop/erweiterte_suche/einheitsuebersetzung
- www.bibel-konkordanz.de
- Genfer Studienbibel, Holzgerlingen: Hanssler 1999 (Text der Schlachter-2000-Übersetzung mit Kettenkommentaren)
- David H. Stern, Das jüdische Neue Testament, Holzgerlingen: Hänssler 2003³
- *ders.*, Kommentar zum Jüdischen Neuen Testament, Holzgerlingen: Hänssler 2006²

Μουσουλμανικές εργασίες για τη Βίβλο και τον Χριστιανισμό

- Muzaffer/Andaç, Einladung zum Islam: Ein Vergleich zwischen Bibel und Koran aus der Sicht eines Moslems, Berlin: Wissenschaft und Technik Verlag 2000
- David Benjamin, Muhammad in der Bibel, München: SKD Bavaria Verlag 1994
- Maurice Bucaile, Bibel, Koran und Wissenschaft, München: SKD Bavaria Verlag 1994
- Muhammad Ibn Rassoul, Jesus, der Prophet Allahs, Köln: Islamische Bibliothek 1995
- Fuad Kandil, Blockierte Kommunikation: Islam und Christentum, Münster: LIT 2008

Ενημέρωση για τη Βίβλο και τον Χριστιανισμό

- *Benedikt XVI* - Joseph Ratzinger, *Jesus von Nazareth: Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung*, Freiburg: Herder 2007
- Craig L. *Blomberg*, *Die Gleichnisse Jesu*, Wuppertal: R. Brockhaus 1998
- Eduard *Böhl*, *Dogmatik*, hg. von Thomas *Schirmmacher*, Neuhausen: Hänssler: 1998¹; Hamburg: RVB, 2004²
- Manfred Dreytza u.a. *Das Studium des Alten Testaments: Eine Einführung in die Methoden der Exegese*. Wuppertal: R. Brockhaus, 2007²
- Ludwig *Hagemann*, *Propheten - Zeugen des Glaubens: Koranische und biblische Deutungen*, Würzburg: Echter 1993²
- Christian *Herrmann* (Hg.), *Wahrheit und Erfahrung - Themenbuch zur Systematischen Theologie*. 3 Bde. Wuppertal: R. Brockhaus 2004-2006
- Thomas *Kinker*, *Die Bibel verstehen und auslegen: Ein praktischer Hermeneutikkurs*. 2 Bde. Bonn: VKW 2003
- Frank *Koppelin*/Thomas *Schirmmacher*, »Die Evangelien als Beweis für die Notwendigkeit der kulturellen Anpassung der missionarischen Verkündigung«, in: *Evangelikale Missiologie* 21 (2005) 2, S. 57-61, auch als MBS-Text 22 (2004) unter www.bucer.eu
- Gerhard *Maier*, *Biblische Hermeneutik*, Wuppertal: R. Brockhaus 2003⁵
- Alister *McGrath*, *Vater, Sohn und Heiliger Geist: Eine Verständehilfe*, Wuppertal: R. Brockhaus 1991
- *ders.*, *Der Weg der christlichen Theologie*, München: C. H. Beck 1997; Gießen: Brunnen 2007
- Eugene H. *Merrill*/Helmuth *Pehlke*, *Die Geschichte Israels*, Holzgerlingen: Hanssler 2006²
- Bernhard *Ramm*, *Biblische Hermeneutik*, Asslar: ICI 1991
- Hans Ulrich *Reifler*, *Bibelkunde des Neuen Testaments*, Nürnberg: VTR 2006
- Thomas *Schirmmacher*, »Bibeltreu oder der Bibel treu?«, in: Christian *Herrmann* (Hg.), *Wahrheit und Erfahrung - The-*

- menbuch zur Systematischen Theologie. Band 1, Wuppertal: R. Brockhaus 2004, S. 45-58
- *ders.* (Hg.), *Der Evangelische Glaube kompakt: Ein Arbeitsbuch: Das Westminster Glaubensbekenntnis von 1647*, Neuhausen: Hänssler 1998¹, RVB: Hamburg 2005²
  - *ders.*, »Lexikon des Christentums« usw., in: *ders.* u.a., *Harenberg Lexikon der Religionen*, Düsseldorf: Harenberg Verlag 2002, S. 8-267 (bes. S. 54-57)
  - *ders.*, *Die Vielfalt biblischer Sprache: Über 100 alt- und neutestamentliche Stilarten, Ausdrucksweisen, Redeweisen und Gliederungsformen*, Bonn: VKW 2001²
  - Heinz-Werner *Neudorfer*/Eckhard J. *Schnabel*, *Das Studium des Neuen Testaments*. Wuppertal: R. Brockhaus 2006 (Erstausgabe in 2 Bänden 1999/2000)
  - Carsten Peter *Thiede*, *Der unbequeme Messias: Wer Jesus wirklich war*, Basel: Brunnen 2006
  - *ders.*, *Ein Fisch für den römischen Kaiser: Juden, Griechen, Römer: Die Welt des Jesus Christus*, Bergisch Gladbach: Bastei Lübbe 2000
  - *ders.*, *Geheimakte Petrus: auf den Spuren des Apostels*, Stuttgart: Kreuz 2000
  - *ders.*, *Jesus: Der Glaube, die Fakten*, Augsburg: Sankt-Ulrich-Verlag 2003
  - *ders.*, *Paulus*, Augsburg: Sankt-Ulrich-Verlag 2004
  - Jakob *van Bruggen*, *Wie Lesen wir die Bibel? Eine Einführung in die Schriftauslegung*, Neuhausen: Hänssler 1998

**Σχέση ανάμεσα στο Ισλάμ
και τον Χριστιανισμό στην ιστορία και στο παρόν**

- www.islaminstitut.de mit Zeitschrift: *Islam und christlicher Glaube/Islam and Christianity*, seit 1 (2001)
- Muhammad S. *Abdullah*, *Geschichte des Islam in Deutschland. Islam und die Westliche Welt*, Graz-Köln: Styria 1981
- Alain *Brissaud*, *Islam und Christentum: Gemeinsamkeit und Konfrontation gestern und heute*, Düsseldorf: Albatros 2002

- Ludwig *Hagemann*, Christentum contra Islam: Eine Geschichte gescheiterter Beziehungen, Primus: Darmstadt 1999
- Heinzpeter *Hempelmann* (Hg.), Islam in Deutschland... sind wir darauf vorbereitet?, Bad Liebenzell: VLM 2005
- Klára *Hegyí/Vera Zimányi*, Muslime und Christen: Das Osmanische Reich in Europa, Budapest: Corvina 1988
- Adel Theodor *Khoury/Peter Heine/Janbemd Oebbecke*, Handbuch Recht und Kultur des Islams in der deutschen Gesellschaft, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2000
- Gudrun *Krämer*, Geschichte des Islam, München: dtv 2008
- Bernard *Lewis*, Die Welt der Ungläubigen: Wie der Islam Europa entdeckte, Frankfurt: Propyläen 1987
- Tilman *Nagel*, Staat und Glaubensgemeinschaft im Islam. Geschichte der politischen Ordnungsvorstellungen der Muslime. 2 Bde., Zürich: Artemis Verlag 1981
- Nabil *Osman*, Kleines Lexikon deutscher Wörter arabischer Herkunft, München: C. H. Beck 2002⁶
- Siegfried *Raeder*, Der Islam und das Christentum, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag 2001
- Christine *Schirmmacher*, »Frauen unter der Scharia«, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte* B 48/2004, S. 10-16 (Beilage zu *Das Parlament* 22.11.2004)
- *dies.*, Herausforderung Islam: Der Islam zwischen Krieg und Frieden, Hanssler: Holzgerlingen 2002
- *dies.*, »Herausforderung Islam«, in: Hans *Zehetmaier* (Hg.), Politik aus christlicher Verantwortung, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften 2007, S. 264-278
- *dies.*, »Der Islam Über den Frieden, den Jihad und das Zusammenleben von Muslimen und Nichtmuslimen«, in: Reinhard *Hempelmann/Johannes Kandel* (Hg.), Religion und Gewalt, V&R unipress: Göttingen 2006, S. 259-276
- *dies.*, Kleines Lexikon zur islamischen Familie, Holzgerlingen: Hänssler 2002
- *dies.*, Die Scharia, Holzgerlingen: Hänssler 2007
- Thomas *Schirmmacher*, Multikulturelle Gesellschaft, Holz-

- gerlingen: Hänssler 2006
- Faruk Sen/Hayrettin *Aydin*, Islam in Deutschland, München: C. H. Beck 2002
  - Ursula *Spuler-Stegemann*, Feindbild Christentum im Islam, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung 2006 (= Freiburg: Herder 2004²)
  - *dies.*, Muslime in Deutschland, Freiburg: Herder 2005²
  - *dies./Christine Schirrmacher*, Frauen und die Scharia: Die Menschenrechte im Islam, München: Goldmann 2006
  - Jacques *Waardenburg*, Islam: Historical, Social, and Political Perspectives, Berlin: de Gruyter 2002
  - *ders.*, Islamisch-christliche Beziehungen: Geschichtliche Streifzüge, Würzburg: Echter 1993
  - Bat *Ye'or*, Der Niedergang des orientalischen Christentums unter dem Islam, Gräfelfing: Resch 2005²

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Klarheit und gute Nachbarschaft: Christen und Muslime in Deutschland: Eine Handreichung des Rates der EKD. Kirchenamt der EKD: Hannover 2006 (Download s. Lit-Verz.).
- ² Thomas *Schirrmacher*, Feindbild Islam: Am Beispiel der Partei »Christliche Mitte«, VTR: Nürnberg 2003, bes. S. 76-95.
- ³ S. dazu etwa die Argumente in Eberhard *Troeger*, »Offenbarung Allahs oder Worte Muhammads? Zum Problem der Geschichtlichkeit des Korans«, in: *Islam und christlicher Glaube* 5 (2005), S. 16-22, und Steven *Masood*, *The Bible and the Quran: A Question of Integrity*, Carlisle: OM 2001.
- ⁴ S. dazu *Benedikt XVI-* Joseph Ratzinger, *Jesus von Nazareth: Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung*, Freiburg: Herder 2007.
- ⁵ Hans *Zirker*, *Der Koran*, Primus: Darmstadt 1999¹; 2007², S. 44.
- ⁶ S. Thomas *Schirrmacher*, *Die Apokryphen*, Nürnberg: VTR 2006.
- ⁷ Muhammad *Ibn Rassoul*, *Die ungefähre Bedeutung des Al-Qurán Al-Karim in deutscher Sprache*, Köln: Islamische Bibliothek 2000²³, S. 564.
- ⁸ I. A. *Abu-Harb* in www.islam-guide.com/de/frm-chl-2.htm.
- ⁹ Christine *Schirrmacher*, *Islam*, 2003, Christine *Schirrmacher*, *Der Islam* (2 Bde.), Holzgerlingen: Hänssler 2003², Bd. 1, S.110.
- ¹⁰ Hermann *Stiegler*, *Die Glaubenslehren des Islam*, Paderborn: Schöningh 1983², S. 383, Abs. 680.
- ¹¹ Der Vollständigkeit halber muss gesagt werden, dass in der lutherischen Orthodoxie im 17.-18. Jh. zeitweise der Gedanke vertreten wurde, die Sprache

- der Bibel sei vollkommen und zum Beispiel grammatisch fehlerlos. Aber es waren gerade Pietisten wie Johann Georg Hamann, die das widerlegten, und selbst der moderne christliche Fundamentalismus hat diesen Gedanken nie übernommen.
- 12 Belege bei *Stieglecker*, Glaubenslehren, 1982, S. 616 (Abs. 1122).
  - 13 Christine *Schirmmacher*, »Die Muslime und ihre Heilige Schrift dargestellt an der Frage nach Frieden und Gewaltbereitschaft«, Vortrag in Leverkusen 2003, S. 11 (PDF-Datei; Download s. Lit Verz.).
  - 14 Soz.B. *Rassoul*, Bedeutung, 2000, S.567-568; vgl. auch A.L. *77-bawi*, »Is the Qur'an translatable? Early Muslim opinion«, in: Colin *Turner*, The Koran: Critical Concepts in Islamic Studies, London: Routledge Curzon 2004, S. 1-13.
  - 15 Abdoldjavad *Falaturi in WDR* (Hg.), Der Koran: Ein fremdes Heiligtum entdecken, Köln: WDR 1994, S. 11.
  - 16 1. A. *Abu-Harb* in www.islam-guide.com/de/frm-ch3-7.htm.
  - 17 Vgl. zu den Zielgruppen Frank *Koppelin*, »Die Evangelien als Beweis...«, 2005 (vollständige Bibliografie im Lit.-Verz.).
  - 18 Vgl. Thomas *Schirmmacher*, Die Vielfalt biblischer Sprache: Über 100 alt- und neutestamentliche Stilarten, Ausdruckswesen, Redeweisen und Gliederungsformen, Bonn: VKW 2001².
  - 19 Emile *Dermenghem*, Mohammed, in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten dargestellt (rororo-bildmonographie), Reinbek 1960¹, 1980². S. 34.
  - 20 Enzyklopadie des Islam. Band II. Brill: 1927. S. 1140.
  - 21 Frants *Buhl*. Das Leben Muhammeds. Verlag von Quelle und Meyer: Leipzig, 1930. S. 138-139.
  - 22 *Dermenghem*, Mohammed. S. 20-21.
  - 23 Ulrich *Neuenhausen*, »Das heilige Buch des Islam«, in: *Bibel und Gemeinde* 102 (2002) 1, S. 60-61.
  - 24 *Schirmmacher*, »Die Muslime und ihre Heilige Schrift«, S. 9.
  - 25 Murad *Hofmann* (Hg.), Der Koran, Kreuzlingen: Hugendubel 2007, S. 12.
  - 26 *Schirmmacher*, »Die Muslime und ihre Heilige Schrift«, S. 9.

- ²⁷ Vgl. John W. *Montgomery*, Hat die Weltgeschichte einen Sinn? Geschichtsphilosophien auf dem Prüfstand, Bonn: VKW, 2003².
- ²⁸ *Neuenhausen*, »Das heilige Buch des Islam«, S. 61.
- ²⁹ A.a.O., S. 59 (Kommas ergänzt).
- ³⁰ Überschrift zum Kapitel über die Bedeutung des Korans in Azzedine *Guellouz*, Der Koran, Bergisch Gladbach: Bastei-Lübbe 1998, S. 77.
- ³¹ S. die vielen Belege im Koran bei *Hofmann*, Koran, S. 511.
- ³² Hannes *Stein*, Moses und die Offenbarung der Demokratie, Berlin: Rowohlt Berlin Verlag 1998, S. 47.
- ³³ *Zirker*, Koran, S. 165.
- ³⁴ Ebd.
- ³⁵ S.z. B. <http://islamische-datenbank.de/Quranwissenschaft:> »Quranwissenschaften« wird mit »Tadschwidwissenschaft« gleichgesetzt, die die Frage behandelt, wie man den Quran richtig rezitiert.
- ³⁶ *Neuenhausen*, »Das heilige Buch des Islam«, S. 59.
- ³⁷ Vgl. Thomas *Schirmacher*, Ethik für Führungskräfte, Gießen: Brunnen 2002; *ders.*, Wie erkenne ich den Willen Gottes?, Hamburg: RVB 2001 (= *ders.*, Ethik. 7 Bde., VTR: Nürnberg 2002³, Bd. 3, S. 353-388); Otto *Weber*, Grundlagen der Dogmatik. Bd. 1. Neukirchener Verlag: Neukirchen 1987⁷ (1955¹), S. 214-218.
- ³⁸ Z.B. Kinker, Bibel, 2003; Ramm, Hermeneutik, 1998; Jakob van Bruggen. Wie lesen wir die Bibel? Hänssler: Neuhausen, 1998 [nähere Angaben s. Lit-Verz.]; Walter C. Kaiser/Moisés *Silva*, An Introduction to Biblical Hermeneutics, Zondervan: Grand Rapids 1994; Milton S. *Terry*, Biblical Hermeneutics. Zondervan: Grand Rapids 1984¹² (engl. Originalausgabe 1890¹).
- ³⁹ *Schirmacher*, »Die Muslime und ihre Heilige Schrift«, S. 11.
- ⁴⁰ Schiiten fügen als Lobpreis des vierten Kalifen Ali (Neffe und Schwiegersohn Muhammads) hinzu: »Und Ali ist der Freund Gottes.«
- ⁴¹ So auch Lamy *Kandil*, »Schwüre in den mekkanischen

- Suren«, in: Stefan *Wild* (Hg.), *The Qur'an as Text*, Leiden: E. J. Brill 1996, S. 46-47; vgl.S. 51-57 zu alien Schwüren im Koran.
- ⁴² Adel Theodor *Khoury*, *Der Koran Arabisch-Deutsch. Übersetzung und wissenschaftlicher Kommentar*. 12 Bände, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1990-2001, Bd. 2, S. 207-208.
- ⁴³ In der islamischen Mystik wird dagegen die Liebe Gottes betont, denn der Gläubige sucht die Annäherung an Gott und die Verschmelzung mit ihm bis zur Innewohnung Gottes in seiner Person. Allerdings sucht der Gläubige, Gott zu lieben ohne letztlich wissen zu können, ob Gott ihn liebt.
- ⁴⁴ *Rassoul*, As-Salah: Das Gebet, S. 21.
- ⁴⁵ Islam.de/27.php.
- ⁴⁶ *Rassoul*, As-Salah: Das Gebet. S. 99.
- ⁴⁷ A.a.O., S. 105 mit Belegen aus der Überlieferung.
- ⁴⁸ *Zirker*, Koran, S. 45.
- ⁴⁹ Louis *Gardet*, *Der Islam*, Köln: J. P. Bachem 1968, S. 39.
- ⁵⁰ *Zirker*, Koran, S. 49-50.
- ⁵¹ *Schirmmacher*, *Evangelischer Glaube*, Art. 8.2.
- ⁵² Der Zusatz »vom Sohn« (*filioque*) ist später hinzugefügt worden und wird von den orthodoxen Kirchen - historisch zu Recht - abgelehnt.
- ⁵³ *Schirmmacher*, *Evangelischer Glaube*, Art. 2.3.
- ⁵⁴ www.way-to-allah.com/islam_zum_kennenlernen/was_ist_islam.html
- ⁵⁵ Abdoldjavad *Falaturi* in *WDR*, Koran, S. 46.
- ⁵⁶ Tilman *Nagel*, *DerKoran, Einführung- Texte-Erläuterungen*, München: C.H.Beck 1998³, S. 253.
- ⁵⁷ Die christlichen Konfessionen stimmen zwar mit wenigen Ausnahmen grundsätzlich mit der Lehre von der Erbsünde überein, weichen aber erheblich in der Frage voneinander ab, inwieweit der Sundenfall und die Erbsunde den Menschen in Mitleidenschaft gezogen haben.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΜΑΣ

**Αριθμός
καταλόγου**

Π Ε Ρ Ι Γ Ρ Α Φ Η   Β Ι Β Λ Ι Ο Υ

- 1 Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΚΟΥΡΟΥ (2η Έκδοση)
- 2 Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΜΑΓΕΙΑΣ (8η Έκδοση)
- 3 «ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΟΥΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ;» (2η Έκδοση)
- 4 Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΩΕ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΛΙΘΩΜΑΤΑ (2η Έκδοση)
- 5 ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ (4η Έκδοση)
- 6 ΜΙΛΟΥΣΑ ΜΕ ΠΝΕΥΜΑΤΑ (4η Έκδοση)
- 7 ΧΑΡΑ ΚΑΙ ΝΙΚΗ
- 8 ΘΕΣΕΙΣ • ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ • ΘΕΩΡΙΕΣ: «Πόσο επιστημονικός είναι ο Νεο-Δαρβινισμός;»
- 9 ΟΜΟΙΟΠΑΘΗΤΙΚΗ (2η Έκδοση)
- 10 ΑΥΤΟΓΕΝΕΤΙΚΗ
- 11 ΓΙΟΓΚΑ (2η Έκδοση)
- 12 ΚΥΡΙΟΙ, ΕΚΑΝΑ ΛΑΘΟΣ! (2η Έκδοση)
- 13 1900 ΧΡΟΝΙΑ • Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ: «ΤΟ ΚΥΚΝΕΙΟ ΑΣΜΑ ΤΗΣ ΓΗΣ»: Κείμενο
• Μετάφραση • Σχόλια • Ερμηνεία (13η Έκδοση), Πολυτελής έκδοση, Μεγάλο Σχήμα
- 14 ΒΕΛΟΝΙΣΜΟΣ (2η Έκδοση)
- 15 ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥΣ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ
- 16 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΠΡΟΣΕΥΧΗ
- 17 ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ (2η Έκδοση, αναθεωρημένη και συμπληρωμένη)
- 18 ΘΑΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΥΘΟΙ (2η Έκδοση)
- 19 ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ... Παρουσίαση του μηνύματος της ζωής με τετράχρωμες φωτογραφίες, κείμενα και σχεδιαγράμματα
- 20 ΕΚΛΕΚΤΟΙ Ή ΠΛΑΝΗΜΕΝΟΙ; Ποιοι είναι οι «Μάρτυρες του Ιεχωβά»; (2η Έκδοση)
- 21 ΣΑΝΤΟΥ ΣΟΥΝΤΑΡ ΣΙΝΓΚ (2η Έκδοση)
- 22 Η ΒΙΒΛΟΣ: Δέκα λόγοι για τους οποίους πιστεύω ότι η Βίβλος είναι ο Λόγος τού Θεού (6η Έκδοση)
- 23 Η ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ (2η Έκδοση)
- 24 ΘΑ ΑΣΤΕΙΕΥΕΣΑΙ, ΒΕΒΑΙΑ. Διάφευση κάθε ανθρώπινης δικαιολογίας. Βιβλίο πρόκληση για την εποχή μας (2η Έκδοση)
- 25 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΓΚΟΥΡΟΥ. Συνταρακτική θιογραφία (2η Έκδοση)
- 26 ΤΣΕΡΝΟΜΠΙΛ (3η Έκδοση)
- 27 «ΤΟ ΑΙΝΙΓΜΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ». Απάντηση στον Νικόλαο Κόκκινο (2η Έκδοση)
- 28 Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ (3η Έκδοση)
- 29 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΡΥΒΕΙ ΤΗ ΛΥΣΗ (4η Έκδοση)
- 30 ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ. Είναι, άραγε, αξιόπιστα; (3η Έκδοση)
- 31 ΑΠΟΚΡΥΦΙΣΜΟΣ, ΜΑΥΡΗ ΜΑΓΕΙΑ... ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΑΣ ΕΠΟΧΗ. Διάλεξη που έγινε στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης (3η Έκδοση)
- 32 ΟΙ ΑΡΝΗΤΕΣ ΤΟΥ ΥΠΕΡΦΥΣΙΚΟΥ (2η Έκδοση)
- 33 «ΥΠΟΘΕΣΗ ΙΗΣΟΥΣ...». Διάλεξη που έγινε στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης (3η Έκδοση)
- 34 ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΜΕΔΑΣ: «Πώς θα θρω το Νόημα της Ζωής, την Αλήθεια;»
- 35 Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ (3η Έκδοση)

- 36 ΠΡΟΣ ΤΙ; Η ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ • Η ΣΤΑΥΡΩΣΗ • Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ • Η ΑΝΑΛΗΨΗ • Η ΠΕΝ-
ΤΗΚΟΣΤΗ** (2η Έκδοση)
- 37 Η ΜΕΡΑ ΠΟΥ ΠΕΘΑΝΕ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ**
- 38 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ:** Αίτια και Θεραπεία (2η Έκδοση)
- 39 ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΚΟΛΑΣΗΣ**
- 40 Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ** (2η Έκδοση)
- 41 ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΔΑΧΤΥΛΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΙΑ.** Παιδικό • Εικονογραφημένο (2η Έκδοση)
- 42 ΠΡΟΔΟΜΕΝΟΣ** (Εξαντλήθηκε)
- 43 ΕΥΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ**
- 44 ΑΥΤΑΠΑΤΗ**
- 45 ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ**
- 46 ΞΕΝΕΣ ΙΔΕΕΣ**
- 47 ΠΙΣΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ**
- 48 ΕΞΥΨΩΣΗ ΤΗΣ ΧΑΡΗΣ • ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΥΧΗΣΗΣ**
- 49 Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΤΗΣ**
- 50 Ο ΦΙΛΟΣ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ**
- 51 ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ**
- 52 ΒΡΟΧΗ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ** (Εξαντλήθηκε)
- 53 ΤΙ ΑΛΛΑΞΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ**
- 54 ΜΙΛΑΕΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ** (2η έκδοση)
- 55 Η ΜΑΧΗ:** Εγχειρίδιο πορείας και ζωής. Χρήσιμο και για ομάδες (2η Έκδοση)
- 56 ΕΝΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΣΕ ΨΥΓΗ**
- 57 ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ:** Μέσα από την Επιστήμη
- 58 ΣΤΗΝ ΑΡΕΝΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ**
- 59 ΑΠΑΝΤΗΣΗ:** Στο θιόβλιο του A. Ambelain: «ΠΑΥΛΟΣ»
- 60 ΕΙΝΑΙ ΤΑΧΑ ΚΑΝΕΝΑΣ ΕΚΕΙ;**
- 61 Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ**
- 62 ΤΟ ΦΟΡΤΙΟ ΕΙΝΑΙ ΕΛΑΦΥ.** Συναρπαστική βιογραφία
- 63 ΤΟ ΜΟΝΙΜΟ ΘΑΥΜΑ:** Οι προφητείες τής Βίβλου (2η Έκδοση)
- 64 ΤΑ ΔΥΝΑΤΑ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΟΣΥΝΗ ΤΟΥ** (δεν εκδόθηκε)
- 65 ΣΥΓΧΩΡΕΣΗ** (Δες τον αριθμό 402)
- 66 ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΣΜΟΥ**
- 67 ΣΥΓΧΑΡΗΤΗΡΙΑ •** Πολύτιμο εγχειρίδιο για εργασία και σε ομάδες • Εικονογραφημένο, σε πολυτελές χαρτί
- 68 Η ΠΙΣΤΗ ΣΕ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ**
- 69 Η ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΣ,** στη Δημοτική
- 70 Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΔΑ,** Ανάλυση σε βάθος: Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια • Ερμηνεία
- 71 Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΟΜΒΩΝ:** Μια πολύ συγκινητική ιστορία από τους διωγμούς των πρώτων Χριστιανών
- 72 ΟΙ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΟΙ:** Βιβλίο ντοκουμέντο. Ανάλυση σε βάθος
- 73 ΨΥΧΙΚΗ ΤΟΝΩΣΗ:** Καθημερινά αναγνώσματα από την Αγία Γραφή από κήρυκες διεθνούς φήμης. Ένας διαχρονικός Ημεροδέικτης, με σκληρό δέσιμο. (6η Έκδοση)
- 74 ΟΙ ΨΑΛΜΟΙ,** στη Δημοτική
- 75 ΙΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΝΑΪΗ / ΚΡΙΤΕΣ / ΡΟΥΘ,** στη Δημοτική
- 76 ΕΣΔΡΑΣ / ΝΕΕΜΙΑΣ / ΕΣΘΗΡ,** στη Δημοτική
- 77 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ,** Το λυκόφως ή το λυκαυγές τής ανθρώπινης υπόθεσης; (Διάλεξη που δόθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)
- 78 ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ**
- 79 Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.** Βαθιά και εκτεταμένη επιστημονική έρευνα για την προέλευση του ανθρώπου

- 80 Ο ΕΩΣΦΟΡΟΣ ΣΑΤΑΝ ΚΙΝΕΙΤΑΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ.** Η ιστορία και η δράση του, άλλοτε και σήμερα (2η Έκδοση)
- 81 ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ.** Ανάλυση σε βάθος: Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια • Ερμηνεία
- 82 ΤΟ ΩΡΥΟΜΕΝΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ**
- 83 ΑΠΟ ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟ ΦΩΣ.** Προσωπική ομολογία (2η Έκδοση)
- 84 Α' / Β' ΣΑΜΟΥΗΛ, ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΧΡΟΝΙΚΩΝ,** στη Δημοτική
- 85 ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΗΣ ΑΦΙΕΡΩΣΗΣ**
- 86 ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΩΝ ΜΠΑΧΑΡΙΚΩΝ**
- 87 ΜΙΑ ΘΑΥΜΑΣΙΑ ΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΙΝΤ.** Παιδικό • Εικονογραφημένο
- 88 ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ο ΘΕΟΣ;**
- 89 Η ΛΙΜΝΗ ΤΩΝ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΩΝ.** Η βιογραφία Χριστιανού επιστήμονα, μαθητή τού μεγάλου Λινναίου
- 90 ΠΕΣ ΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΕΣ, ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟ.** Βιβλίο παιδικό, με ιστορίες από την Καινή Διαθήκη. Σε σχήμα Γίγαντα
- 91 Ο ΜΩΥΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΛΑΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.** Βιβλίο παιδικό, με ιστορίες από την Παλαιά Διαθήκη. Σε σχήμα Γίγαντα
- 92 ΘΕΛΟΥΜΕ ΜΟΝΟ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΣΟΥ.** Η μουσική ροκ στο φως τής αλήθειας
- 93 Ο ΑΡΜΑΓΕΔΩΝΑΣ • ΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ • ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ**
- 94 ΤΙ ΔΕΝ ΣΟΥ ΛΕΕΙ ΤΟ ΩΡΟΣΚΟΠΙΟ ΣΟΥ;** Ένας πρώην Αστρολόγος και επαγγελματίας αποκαλύπτει την κρυφή του ατζέντα
- 95 Ο ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ,** με πληθώρα από έγχρωμους λεπτομερείς χάρτες τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης. Απαραίτητο βοήθημα για τη μελέτη και κατανόηση της Αγίας Γραφής
- 96 ΠΑΘΟΣ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ.** Χρειαστό βιβλίο
- 97 ΟΙ ΔΡΑΚΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.** Και πώς να απελευθερωθούμε
- 98 ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ;** Παιδικό • Εικονογραφημένο
- 99 ΜΙΑ ΝΕΑ ΤΑΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ:** «Η ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ»
- 100 ΤΟ ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ.** Μνημειώδης και ολοκληρωμένος πανδέκτης πληροφοριών τής Παλαιάς & Καινής Διαθήκης με 680 σελίδες, 437 φωτογραφίες (από αυτές 363 τετράχρωμες), 68 χάρτες, πολλά σχεδιαγράμματα, μεγάλο σχήμα, σκληρό δέσιμο, πολυτελής έκδοση, με χαρτί ιλουστρασιόν 115 γραμμαρίων. Μοναδικό, ανεπανάληπτη έκδοση
- 101 ΣΑΝ ΚΛΕΦΤΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ.** Η Αρπαγή τής Εκκλησίας (2η Έκδοση).
- 102 ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟ.** Η βαθύτερη Χριστιανική ζωή
- 103 Η ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ ΧΩΡΙΣ ΜΑΣΚΑ** (Δεν εκδόθηκε)
- 104 ΠΡΟΧΩΡΑ, ΜΕ ΘΑΡΡΟΣ** (υπό έκδοση)
- 105 Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ,** στη Δημοτική (Εξαντλήθηκε)
- 109 ΟΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΕΙΣ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ**
- 111 ΚΟΣΜΙΚΕΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ**
- 112 ΟΛΑ ΜΕ ΤΗ ΧΑΡΗ.** Ο απλός τρόπος τής σωτηρίας
- 117 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΔΕΡΜΑΤΙΝΗ,** χωρίς φερμουάρ • ΧΡΥΣΟΔΕΤΗ • με παραπομπές • 14 έγχρωμους χάρτες • σε δύο χρώματα: Μαύρο και μπορντώ
- 118 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΔΕΡΜΑΤΙΝΗ,** με φερμουάρ • ΧΡΥΣΟΔΕΤΗ • με παραπομπές • 14 έγχρωμους χάρτες • σε δύο χρώματα: Μαύρο και μπορντώ
- 119 ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΑΟ.** Μεγάλο Σχήμα • Εικονογραφημένο
- 120 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ.** Μεγάλο Σχήμα • Εικονογραφημένο
- 121 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ.** Μεγάλο Σχήμα • Εικονογραφημένο
- 124 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ,** στη Δημοτική (5η Έκδοση) • Δες τον αριθμό 163
- 125 ΟΙ ΔΥΟ ΣΕ ΕΝΑ** • Ο Χριστιανικός Γάμος. Πρακτικό εγχειρίδιο για έναν επιτυχημένο γάμο

- 126 ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ, ΑΙΡΕΣΕΙΣ & ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ.** Έγχρωμο πολύπτυχο για 17 Θρησκείες και Αιρέσεις σε σύγκριση με τον Χριστιανισμό τής Αγίας Γραφής.
- 128 Η ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ**
- 129 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΓΙΟΓΚΑ;** Οι γνώμες των ειδικών
- 130 Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΕΓΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ** (5η Έκδοση)
- 132 Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΙΟΥΝΓΚ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ**
- 133 ΠΩΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΤΗΚΕ Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ**
- 134 «Η ΤΟΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ»** τού Witness Lee
- 135 Ο ΙΗΣΟΥΣ: ΜΥΘΟΣ ή ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ;** Ένα ανεπανάληπτο βιβλίο.
- 136 ΟΙ ΒΙΒΛΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.** Μεγάλο Σχήμα • Εικονογραφημένο
- 137 ΤΟΛΜΗΣΕ ΝΑ ΠΛΗΣΙΑΣΕΙΣ**
- 138 99 ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΚΑΝΕΝΑΣ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΠΟΤΕ ΘΑ ΕΡΘΕΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ**
- 139 ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ**
- 140 ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΤΟΥ ΙΕΧΩΒΑ** (4χρωμο)
- 141 Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΙ Η ΤΡΙΑΔΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ**
- 142 ΑΠΑΝΤΗΣΗ:** Στο βιβλίο τού Μιχάλη Θ. Καλόπουλου: «ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΨΕΜΑ»
- 143 Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ, Σχήμα** Τσέπης
- 144 ΓΙΑΤΙ Ο ΠΟΝΟΣ!**
- 145 ΠΟΙΟΣ ΑΛΛΑΞΕ ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ;**
- 148 ΕΝΑΣ ΑΡΝΗΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ**
- 149 Η Α' ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ:** Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια • Ερμηνεία
- 150 ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ:** Σκέψεις • Ποιήματα
- 151 ΠΟΙΟΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕ ΤΗΝ ΠΕΤΡΑ;**
- 152 ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ** (2η Έκδοση)
- 153 ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΣΗΜΑΔΕΨΑΝ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ**
- 154 ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ:** Πατέρες από τους τέσσερις πρώτους αιώνες
- 155 Ο ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΣΥΝΑΝΤΑΕΙ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ.** Ο μεγαλύτερος στοχαστής τής Ιστορίας αντιμέτωπος με τις Αξιώσεις τού Χριστού
- 156 Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ • ΚΑΙ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ**
- 157 Ο ΜΟΝΟΣ ΔΡΟΜΟΣ**
- 159 ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ**
- 160 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ**
- 161 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ**
- 162 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ**
- 163 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ**
- 164 ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ**
- 165 ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ**
- 166 ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ**
- 167 ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ**
- 168 ΜΕΤΕΝΣΑΡΚΩΣΗ.** Χριστιανική Κριτική σ' αυτό το δόγμα τής «Νέας Εποχής»
- 169 Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.**
- 171 ΤΑΜΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ**
- 172 ΘΑΝΑΤΟΣ! ΚΑΙ ΜΕΤΑ, ΤΙ;**
- 173 ΤΟ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ. ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ**
- 174 Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ.** Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια • Ερμηνεία
- 175 ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΠΑΛΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ.** Είναι άραγε αξιόπιστα;
- 176 ΓΙΑΤΙ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ;**
- 177 DA VINCI • Η ΕΞΑΠΑΤΗΣΗ**

} Ύστερα από ειδική παραγγελία

- 180 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΕ ΩΡΑΙΟ ΣΚΛΗΡΟ ΔΕΞΙΜΟ • ΜΕ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ**
 • 14 ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ • ΕΓΧΡΩΜΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ ΜΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ • ΣΕ 4 ΧΡΩΜΑΤΑ: ΜΑΥΡΟ / ΜΠΛΕ / ΜΠΟΡΝΤΩ & ΑΣΠΡΟ (ΧΡΩΜΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟ ΚΑΙ ΓΙΑ ΔΩΡΟ ΣΕ ΓΑΜΟΥΣ)
- 183 Η Β' ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ:** Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια • Ερμηνεία
- 184 Η ΣΟΥΚΙ ΚΑΙ ΤΟ ΑΟΡΑΤΟ ΠΑΓΩΝΙ** • Παιδικό, μεγάλο σχήματος.
- 186 ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ «ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ»**
- 187 Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ:** Μια ζωντανή μαρτυρία επιστροφής στον Ιησού Χριστό
- 188 ΕΞΩΓΗΝΟΙ: ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**
- 190 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΕ ΜΕΓΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΜΕ ΩΡΑΙΟ ΣΚΛΗΡΟ ΔΕΞΙΜΟ • ΜΕ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ** • 14 ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ • ΕΓΧΡΩΜΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ ΜΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ • ΣΕ 4 ΧΡΩΜΑΤΑ: ΜΑΥΡΟ / ΜΠΛΕ / ΜΠΟΡΝΤΩ & ΑΣΠΡΟ (ΧΡΩΜΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟ ΚΑΙ ΓΙΑ ΔΩΡΟ ΣΕ ΓΑΜΟΥΣ)
- 191 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΕ ΜΕΓΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΜΕ ΩΡΑΙΟ ΕΥΛΥΓΙΣΤΟ ΔΕΞΙΜΟ • ΜΕ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ** • 14 ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ • ΕΓΧΡΩΜΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ ΜΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ • ΣΕ 3 ΧΡΩΜΑΤΑ: ΜΑΥΡΟ / ΜΠΛΕ / ΜΠΟΡΝΤΩ • ΠΟΛΥΤΕΛΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟ
- 192 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΕ ΜΕΓΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΜΕ ΩΡΑΙΟ ΔΕΞΙΜΟ • ΜΕ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ** • 14 ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ • ΕΓΧΡΩΜΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ ΜΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ • ΣΕ 3 ΧΡΩΜΑΤΑ: ΜΑΥΡΟ / ΑΣΗΜΙ / ΜΠΟΡΝΤΩ • ΠΟΛΥΤΕΛΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟ • ΧΡΥΣΟΔΕΤΗ ΚΑΙ ΕΥΛΥΓΙΣΤΗ
- 193 ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: «ΚΩΔΙΚΑΣ DA VINCI»**
- 195 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΜΙΚΡΟ ΣΧΗΜΑ • ΤΣΑΝΤΑΣ Ή ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΣΕΠΗΣ • ΜΕ ΩΡΑΙΟ ΣΚΛΗΡΟ ΔΕΞΙΜΟ • ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ • ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ ΠΑΛΑΙΑΣ & ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ • ΕΓΧΡΩΜΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ, ΜΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ**
- 196 ΤΙ ΕΙΔΟΥΣ ΑΓΑΠΗ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΗ; ΚΑΛΒΙΝΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΜΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ**
- 197 ΜΝΗΜΕΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ**
- 199 ΘΑΥΜΑΣΤΕΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ** • Τετράχρωμο • Μία εκπληκτική έκδοση.
- 200 Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ:** Κείμενο • Μετάφραση • Αναλυτικά Σχόλια
 • Ερμηνεία (5η Έκδοση).
- 201 ΠΡΟΣΤΑΞΑ ΤΟΥΣ ΚΟΡΑΚΕΣ ΝΑ ΣΕ ΤΡΕΦΟΥΝ ...**
- 202 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ • ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ • ΔΕΡΜΑΤΙΝΗ. Χωρίς φερμουάρ • ΜΕ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ**
 • ΧΡΥΣΟΔΕΤΗ • ΜΕ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ • 14 ΕΓΧΡΩΜΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ • ΜΕ ΕΓΧΡΩΜΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ 36 ΣΕΛΙΔΩΝ • ΣΕ ΔΥΟ ΧΡΩΜΑΤΑ (Μαύρο και Μπορντώ)
- 203 Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ** • Όπως η προηγούμενη • Με φερμουάρ και με ευρετήριο.
- 204 Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΠΟΚΡΥΦΙΣΜΟ.** Μεταξύ Χριστού και σατανά (2η Έκδοση).
- 205 ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΙ ΙΣΡΑΗΛ** (3η Έκδοση).
- 206 Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.** Βιβλική Μελέτη για τη θέση της Σύγχρονης Χριστιανικής Μουσικής στη ζωή των Χριστιανών
- 207 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ** • Η Έρευνα των αποδεικτικών στοιχείων για τον Ιησού Χριστό από κορυφαίον δημοσιογράφο. Το βιβλίο που έφερε παγκόσμια αναστάτωση και κυκλοφορεί σε εκατομμύρια αντίτυπα.
- 209 Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΓΡΑΦΕΣ** • σχήμα 17 x 25 εκατ., σελ. 273
- 210 ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ: ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Α΄ & Β΄, ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ & ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ:** Κείμενο - Μετάφραση - Σχόλια - Ερμηνεία.

- 211** Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ, ΤΟ ΕΜΦΑΤΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΙΣΜΟ • ΜΟΝΑΔΙΚΗ, ΑΝΕΠΑΝΑΛΗΠΤΗ ΕΚΔΟΣΗ • ΤΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ: ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ • ΒΑΜΒΑΣ • ΦΙΛΟΣ, με παρεμβάσεις ΛΟΥΒΑΡΗ - ΧΑΣΤΟΥΠΗ. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ: ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ • ΒΑΜΒΑΣ • ΦΙΛΟΣ, με παρεμβάσεις ΚΡΙΤΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ, μεγάλο σχήμα, 28 x 19 εκατοστά, λεπτότατο χαρτί Αγίας Γραφής, πάχος βιβλίου 3,5 εκατοστά, σελίδες 1700 • ΣΚΛΗΡΟΔΕΤΟ ΔΕΞΙΜΟ
- 212** Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ, ΟΠΩΣ ΤΟ ΠΑΡΑΠΑΝΟ • ΕΥΛΥΓΙΣΤΟ ΔΕΞΙΜΟ & ΧΡΥΣΟΔΕΤΟ
- 213** ΕΠΕΣΕ Ο ΔΥΝΑΤΟΣ. Κώστας Μεταλληνός
- 214** Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ
→ Μεγάλα γράμματα, απλό δέσιμο
- 215** Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ
→ Μεγάλα γράμματα, πολυτελής έκδοση, χρυσόδετη
- 216** Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ
- 217** Η ΑΙΩΝΙΑ ΛΥΤΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
- 220** ARE THERE REALLY SEVEN SACRAMENTS? IS «THE SACRAMENT OF PENANCE» A SACRAMENT?
- 222** Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α': Κείμενο • Μετάφραση • Σχόλια • Ερμηνεία
- 223** ΚΟΡΑΝΙΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΟΣ. Οι μεγαλύτερες θρησκείες σε σύγκριση
- 351** ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ, στην ΑΛΒΑΝΙΚΗ
- 352** Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, στην ΑΛΒΑΝΙΚΗ
- 401** Η ΕΤΥΜΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ. Παρέλαση κειμένων των Πατέρων τής Εκκλησίας και της Ιστορίας. Άγνωστες πηγές έρχονται στο φως. Η πορεία τής Χριστιανικής Εκκλησίας μέσα από τις Τοπικές και Οικουμενικές Συνόδους και πολλά άλλα στοιχεία / ντοκουμέντα. Σε δύο τόμους.
- 402** Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΑΦΕΣΗ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ. Σύνοψη του πιο πάνω δίτομου βιβλίου
- 403** ΟΙ «ΠΑΤΕΡΕΣ» ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ; ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΙΟΥΣ ΑΝΗΚΟΥΝ;
- 404** ΟΙ «ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ» ΚΑΙ ΤΟ «ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗΣ»
- 405** ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΣ
Αθήρων 23, 104 33 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 210 80 23 502 • 210 82 53 412

E-mail: info@pergamos.com.gr • sales@pergamos.com.gr • pergamos@otenet.gr

Website: www.pergamos.com.gr

ΓΙΑ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΣ

• ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΘΥΡΙΔΑ 61341 • 151 04 ΜΑΡΟΥΣΙ

- Τα παραπάνω βιβλία μας μπορείτε να τα ζητήσετε στα κεντρικά βιβλιοπωλεία τής χώρας μας ή και απευθείας από μας.
- Ζητήστε μας τη δωρεάν αποστολή πληροφοριακού υλικού
  - Για παραγγελίες, αρκεί ο αριθμός τού κάθε βιβλίου

ΑΠΟ ΤΟ 1994

Η ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**Η
ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ
ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ**

• Η έκδοση συνοδεύεται από πλούσιες παραπομπές, 14 έγχρωμους Χάρτες –Παλαιάς και Καινής Διαθήκης– ποικίλους χρησιμότητας Πίνακες, Πολύτιμες Υποσημειώσεις, Σύστημα Μελέτης Ολόκληρης της Αγίας Γραφής, σε έξι μήνες ή σε έναν χρόνο, και πάρα πολλά άλλα Χρήσιμα Βοηθήματα.

• Κυκλοφορεί σε ποικίλες εκδόσεις και χρώματα: Απλές, δερμάτινες (με φερμουάρ ή χωρίς).

Αποκτήστε την για σας, τα παιδιά σας, τους φίλους σας.

Ή, ΜΟΝΟΝ...

**Η
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ**

- Με μικρά γράμματα, απλή, για τσέπη ή τσάντα, 747 σελίδες.
- Με πολύ μεγάλα γράμματα απλή ή χρυσόδετη, 747 σελίδες.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Αβέρωφ 23, 104 33 ΑΘΗΝΑ

ΤΑΧΥΔΡ. ΘΥΡΙΔΑ 61341 · 151 04 ΜΑΡΟΥΣΙ

☎ 210 80 23 502 • 210 82 53 412

E-mail: info@pergamos.com.gr και sales@pergamos.com.gr

Website: www.pergamos.com.gr

